

Ny-Ålesund, Svalbard

Forvaltningsplan for fredete bygninger i tettstedet

Del 1–4

Desember 2024

RAPPORTINFORMASJON	
Oppdragsgiver:	Kings Bay AS
Kontaktperson:	rådgiver Ingrid Rekkavik / Solveig Roti Dahl
Forfatter:	seniorarkitekt Siri Hoem, Forsvarsbygg seksjon kulturminne
Foto:	Siri Hoem der ikke annet er oppgitt
Godkjent av:	seksjonsleder Marte Oftedal
Prosjektnummer:	240822
Arkivnummer Forsvarsbygg:	2021/2412
Dato:	desember 2024

Innhold

Forord	5
Formålet med forvaltningsplanen	6
Del 1 Beskrivelse av kulturmiljøet Ny-Ålesund.....	7
1.1 Ny-Ålesund i dag	7
1.2 Ny-Ålesunds historie og bygningshistorikk	8
1.2.1 1916–29: 1. driftsperiode – leiren etableres	9
1.2.2 1929–45: alternativ drift og 2. verdenskrig	17
1.2.3 1945–63: 2. driftsperiode – nybygg og modernisering	18
1.2.4 Etter 1963: fra gruveby til forskningsby	20
1.3 Statusbeskrivelse	23
1.3.1 Registrering og dokumentasjon – kart med bygningsnummer	23
1.3.2 Eiendomsforhold og bruk	23
1.3.3 Framtidig utviklingsbehov og arealplan	24
1.3.4 Bevaringsarbeidet fram til i dag	25
1.3.5 Fargeplanen for Ny-Ålesund.....	26
1.3.6 Klimaendringer, tining av permafrost og fundamentering	26
Del 2 Generelt om vern og saksbehandling	28
2.1 Mål for forvaltningen.....	28
2.2 Fredningens formål og konsekvenser	28
2.2.1 Svalbardmiljøloven – formål	28
2.2.2 Automatisk fredete bygninger – svalbardmiljøloven § 42	29
2.2.3 Tillatelse etter svalbardmiljøloven § 44.....	29
2.3 Roller og ansvarsfordeling	30
2.4 Saksgang	31
2.4.1 Krav til søknaden	31
2.4.2 Tidsfrister	32
2.4.3 Klagesaksbehandling.....	32
2.4.4 Forholdet mellom svalbardmiljølovens fredningskapittel og arealplanen	33
2.4.5 Sanksjoner, svalbardmiljøloven kap. IX.....	33
2.5 Svalbards miljøvernfond – tilskudd	34
Del 3 Vern og tiltak på fredete bygninger	35
3.1 Grunnholdninger til vern	35
3.2 Vernestrategier på Svalbard.....	36
3.3 Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper	37
3.4 Søknadsplikt – større vedlikeholdsarbeider og endringer.....	38
3.5 Tilbakeføring.....	39
3.6 Dokumentasjon av arbeidet	40
3.7 Retningslinjer for tiltak.....	41
3.8 Vedlikeholdsråd for typiske bygningsdeler	41

3.8.1	Fundamenter av tre og betong	42
3.8.2	Utvendig kledning	46
3.8.3	Vinduer	50
3.8.4	Ytterdører	54
3.8.5	Taktekking	57
3.8.6	Piper og brannmurer	59
3.8.7	Bærekonstruksjoner	62
3.8.8	Innvendig panel og platekledning	63
3.8.9	Tregulv og platekledde gulv	66
3.8.10	Små tiltak, skilt, belysning etc.	68
3.9	Krav til håndverkere	69
3.10	Fargebruk og bygningshistoriske undersøkelser	69
3.11	Brannsikringstiltak	70
Del 4	Retningslinjer for hver enkelt bygning	72
4.1	Klassifisering av bygninger	72
4.2	Bygningskatalog – sammendrag 27 bygninger	73
Kilder	102

Del 5 katalog er et eget vedlegg.

Forord

Ny-Ålesund har den største samlingen automatisk fredete bygninger på Svalbard. I tettstedet er det 27 fredete bygninger, fra forlegningsbrakkere og hotell til båtnaust og lager. Bygningene ble oppført i leiren i årene 1917–45 og har tilknytning til stedets utvikling som gruveby. Ny-Ålesund er den største av de norske bosetningene som ikke ble brent under 2. verdenskrig, og bygningsmiljøet utgjør et unikt kulturmiljø av høy nasjonal verdi. Ny-Ålesund er et prioritert kulturmiljø i Sysselmesterens kulturminneplan for Svalbard.

Kings Bay AS ønsker å ta godt vare på kulturarven, men det er en stor utfordring å forvalte dette kulturmiljøet. Flere bygninger har lenge stått tomme, og verken funksjonelt eller bygningsteknisk tilfredsstiller de moderne brukskrav. Stedet utvikles stadig som forskningsstasjon, og det er behov for nye egnede lokaler. Den fredete bygningsmassen er i denne sammenhengen en ressurs. Bygningene er samtidig unike kilder til opplevelse og kunnskap om stedets historie, og de er sårbare for endringer. Det er ønskelig at kulturmiljøet som helhet bevarer sitt preg av arktisk småby innenfor en historisk byplan, og at ny bebyggelse ikke inntar strukturer eller får et omfang som endrer dette hovedinntrykket. Man bør derfor ta i bruk flest mulig av de fredete husene, så framtidig bruken er tilpasset husenes verneverdier. Bruk motiverer til vedlikehold, samtidig som behovet for nye bygninger reduseres.

Utfordringen for Kings Bay AS og kulturmiljøforvaltningen er å finne et forsvarlig skjæringspunkt mellom bevaring og tilrettelegging for ny bruk. Svalbardmiljøloven gir overordnede rammer for forvaltning av fredete bygninger, men automatisk fredning ved lov gir ingen beskrivelse av fredningsformålet for den enkelte bygningen. I praksis må det foretas en vurdering i hver enkelt sak. Noen bygninger tåler mer endring enn andre, og det faglige skjønnet kan variere over tid. Kings Bay AS ønsker å ha en langsiktig plan for utvikling, bruk og vedlikehold av den fredete bygningsmassen. Forvaltningsplanen fra 2008 har vært et nyttig verktøy, som har gitt økt forutsigbarhet. Det er likevel enkelte avvik mellom utførte arbeider og planens faglige føringer, der kulturminneverdier kunne vært bedre ivaretatt. Dette understreker behovet for økt kunnskap om husenes verneverdier, og tett kulturminnefaglig oppfølging.

Etter 2008 er flere hus restaurert og oppgradert med ny bruk. For en del hus har Kings Bay AS gjort nye vurderinger av framtidig brukspotensial. Formelle forhold knyttet til eierskap og lovverk er endret etter 2008, og klimaendringene medfører økte påkjenninger på husene. I tillegg har ny kunnskap om byggeår i noen tilfeller ført til endret vernestatus, antall fredete bygninger er justert fra 29 til 27. Det er derfor på tide med revisjon av forvaltningsplanen. Denne planen bygger på arbeidet fra 2008, men det er gjort en generell oppdatering, utvidet stedshistorikk og justert kapittelinndeling. Den største endringen er en omfattende dokumentasjon av hver bygning, der historikk, bygningsskjema og fotodokumentasjon er samlet i et eget vedlegg, del 5 katalog.

Forvaltningsplanen er skrevet av Forsvarsbyggs kulturminneavdeling i samarbeid med Kings Bay AS. Sysselmesteren har hatt forvaltningsplanens del 1–4 til gjennomsyn. Riksantikvaren var involvert i arbeidet i 2008, da det ble oppnådd enighet om retningslinjer for endring av hver enkelt bygning. Denne forvaltningsplanen er utarbeidet uten tilsvarende samarbeid med myndighetene, for å sikre en ryddig rollefordeling. Rammene for utvikling holder seg innenfor føringene i planen av 2008 og følger antikvariske prinsipper. Alle endringer må imidlertid søkes om, og kulturmiljømyndighetene kan komme til andre konklusjoner enn det som anbefales i planen.

Det er ingen krav i lov eller forskrift om at selskaper på Svalbard skal utarbeide forvaltningsplan for fredete kulturmiljøer. Siden planen ikke omfattes av vedtak eller lovfestet prosess, kan revisjoner gjøres av Kings Bay AS.

Formålet med forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen skal bidra til at kulturmiljøet bevares og forvaltes på en forsvarlig måte, forenkle saksgangen og hindre at unødvendige konflikter oppstår. Forvaltningsplanen begrenser seg til den fredete bygningsmassen i tettstedet. Det er gjort unntak for Varmestua i gruveområdet, siden dette er den eneste stående bygningen her.

Formålet med forvaltningsplanen:

- Eier, brukere, håndverkere og myndigheter skal få økt kunnskap og forståelse for kulturminneverdiene i Ny-Ålesund.
- Eier og brukere skal få nødvendig kunnskap om lovverket, fredningens formål og konsekvenser, herunder prosess for å innhente nødvendige tillatelser, og mulighet for å søke økonomisk tilskudd.
- Det skal gis retningslinjer for vedlikehold og mindre reparasjoner, slik at arbeider som ikke krever søknad etter svalbardmiljøloven § 44, kan skje på en forsvarlig måte.
- Utviklingspotensialet for hver enkelt bygning skal få en overordnet avklaring, særlig med tanke på handlingsrom for innvendig ombygging, modernisering og bruk.
- Planen bør danne grunnlag for en forutsigbar og enhetlig forvaltning hos kulturminnemyndighetene.

Forvaltningsplanen er ikke rettslig bindende. Målet er likevel at planen skal gi føringer for forvaltningen. Planen innebærer ikke endring av fredningsforholdene slik de er beskrevet i svalbardmiljøloven *Kapittel V. Kulturminner*. Fredningen av bygningenes eksteriør, interiør og eldre inventar opprettholdes, uavhengig av endringene som foreslås i forvaltningsplanen.

Hver gang det skal gjøres søknadspliktige endringer, må Kings Bay AS søke kulturmiljøforvaltningen om tillatelse. Forvaltningsplanen gir føringer for hvilke typer tiltak som krever søknad, og hvilken saksgang som skal følges. Det tas forbehold om at nye momenter og vurderinger kan gi et annet utfall ved søknadsbehandling enn forvaltningsplanen legger opp til.

Forvaltningsplanen inneholder ikke tilstandsvurderinger, selv om skadeutbedring omtales generelt i vedlikeholdsradene. Planen utgjør heller ingen FDVU-plan (forvaltning, drift, vedlikehold og utvikling). Det utføres årlig tilstandsvurderinger for et antall fredete bygg i Ny-Ålesund etter NS-EN 16096. Forvaltningsplanen angir overordnede rammer og retningslinjer som vil være premissgivende for konkrete arbeider.

Del 1 Beskrivelse av kulturmiljøet Ny-Ålesund

1.1 Ny-Ålesund i dag

Ny-Ålesund eies og drives av Kings Bay AS og er verdens nordligste helårs bosetning. Stedet har utviklet seg fra et industrisamfunn bygget opp rundt kullgruvedrift, til å bli et verdensledende senter for arktisk naturvitenskapelig forskning. Gjennom leieavtaler med Kings Bay AS har institusjoner fra en rekke land etablert seg i Ny-Ålesund. De bidrar til et unikt internasjonalt samarbeid, med utgangspunkt i stedets særegne geografiske plassering og uberørte natur.

Ny-Ålesund forskningsstasjon er et tett samarbeid mellom Kings Bay AS og Norsk Polarinstitutt. Norsk Polarinstitutt leder forskningsstasjonen, mens Kings Bay AS drifter lokalsamfunnet med all infrastruktur. Stedet er hjem for ca. 44 personer som bor og arbeider her året rundt. Av disse er 29 ansatt i Kings Bay, syv i Norsk Polarinstitutt og fire i Statens kartverk. Resten er forskningsteknikere fra utenlandske institusjoner. I sommersesongen kan antall mennesker i byen komme opp i 200. Minst 18 forskningsinstitusjoner fra 11 land driver langsiktig forsknings- og overvåkingsaktivitet i Ny-Ålesund.

I Meld. St. 32 (2015–2016) står det at forskningsmiljøet i Ny-Ålesund skal videreutvikles som en plattform for internasjonalt naturvitenskapelig samarbeid, der Norge har en tydelig vertskapsrolle. I Meld. St. 26 (2023–2024) presiseres at regjeringens mål for kunnskap, forskning og høyere utdanning på Svalbard ligger fast. Kings Bay AS er et heleid statlig selskap underlagt Klima- og miljødepartementet, og har som mål å yte tjenester i Ny-Ålesund for å tilrettelegge for forskning og vitenskapelig virksomhet. Staten har gjort betydelige investeringer i infrastruktur for forskning i Ny-Ålesund de senere årene. Forskningsstrategien for Ny-Ålesund (2019) ses i sammenheng med den overordnede strategien for forskning og høyere utdanning på Svalbard.

Dagens bosetning inneholder ca. 70 bygninger hvorav 27 er automatisk fredet som kulturminner. Bystrukturen er stort sett beholdt slik den var i 1963, da gruvedriften opphørte for godt. Kings Bay AS har en policy på å utnytte de gamle bygningene før det bygges nye. Ny-Ålesund har flyplass, kai, kraftverk, vann- og avløpsanlegg, forlegninger, fellesmesse, idrettshall og mange andre funksjoner som små norske kommuner har. Kings Bay AS drifter alt dette i tillegg til å yte service til de mange forskningsaktørene i byen. Kings Bay AS har ansvar for drift og vedlikehold av bygningene. Ny-Ålesund har også blitt et populært sted å besøke for norske og utenlandske politiske delegasjoner. Her får de se klimaendringene på nært hold og hvordan stedet blir brukt av forskerne. Det er anløp av cruisebåter med dagsbesøkende i sommerhalvåret.

Gruvebyen fra vest, med fredet bebyggelse fra 1. og 2. driftsperiode.

1.2 Ny-Ålesunds historie og bygningshistorikk

Oversikt over epoker og viktige hendelser i Ny-Ålesunds historie:

Årstall	Hendelse
1916	King Bay Kull Comp. A/S dannes.
1917	Gruvedriften starter opp. Hovedkontoret flytter fra Oslo til Ålesund.
1917–29	1. driftsperiode, bebyggelsen i leiren (Ny-Ålesund) etableres.
1929–40	Driftsstans, vaktmannskap i Ny-Ålesund
1933	Alle aksjene i selskapet blir kjøpt av staten.
1935–39	Staten opprettet fiskeristasjon i Ny-Ålesund.
1936–39	Forsøk på å etablere turistvirksomhet med hoteldrift
1941	Ny start i gruva, evakuering under 2. verdenskrig høsten 1941
1941/-43	Tyske angrep, flere hus satt i brann
1945–63	2. driftsperiode, nybygg og modernisering
1962	Stor gassesplosjonsulykke i Ester-gruva, 21 mann omkom.
1963–65	Gruvedriften nedlegges, vaktmannskap i Ny-Ålesund.
1966–74	Satellitt-telemetristasjon opprettes (NTNF/ESRO) og har ansvar for Ny-Ålesund.
1968	Norsk Polarinstitutt etablerer helårig aktivitet i Ny-Ålesund.
1974	Kings Bay overtar igjen driften av Ny-Ålesund.
1974– i dag	Ny-Ålesund utvikles til et senter for arktisk naturvitenskapelig forskning.
1990	Kings Bays hovedkontor flytter fra Kjeller til Ny-Ålesund.
1998	Kings Bay Kull Comp. A/S endrer navn til Kings Bay AS.
2017	Statens eierskap av Kings Bay AS overføres fra Nærings- og fiskeridepartementet til Klima- og miljødepartementet. Samordning av forskningsaktiviteten overføres til Norsk Polarinstitutt.

Sentralt område i dagens Ny-Ålesund, som er preget av fredete hus fra pionértiden 1917–19 og svenskebrakker fra 1945. Kulturminnene er avgjørende for stedets identitet, og for forståelsen av Ny-Ålesunds utvikling fra gruveby til forskningsby.

1.2.1 1916–29: 1. driftsperiode – leiren etableres

Kings Bay Kull Compani A/S (KBKC) ble stiftet i desember 1916, med kontor i Oslo og Peter S. Brandal som direktør. Fra sommeren 1917 ble Ny-Ålesund (Brandal City) bygget opp som et gruvesamfunn. Gruvedriften startet samme år, og kontoret flyttet til Ålesund. Den første gruva ble kalt «Agnes», og sommeren 1918 åpnet enda ei gruve kalt «Advokaten».

I 1917–18 ble den første bebyggelsen etablert i leiren, den første sesongen overvintret 62 mann. Det ble trukket en 2,2 km smalsporet jernbanelinje fra gruveområdet til stranda, med to lokomotiver og vogner. Sommeren 1917 og vinteren 1917–18 ble det oppført tre boligbrakker for arbeidere, arbeidermesse, kontorer, to lagerbygninger, stall, fjøs, smie og verksted, lokomotivstall, pumpestasjon og dampkraftanlegg for levering av elektrisk lys. Sommeren 1918 ble det oppført en funksjonærbolig, fem mindre boligbrakker for sommerbruk, en lagerbygning nede ved sjøen, to gruvestuer, et badeanlegg samt en kulltipp, og selskapet fikk et tredje lokomotiv.

Telegrafstasjonen kom i drift i oktober 1918. Kulldrifta var godt i gang, og sommeren 1918 økte arbeidsstyrken til 300 mann. Sommeren 1919 ble det oppført en lagerbygning, en vintersjefbolig, to funksjonærboliger med to leiligheter i hver, en formannsmesse, et sykehus, en kontorbygning, en stor boligbrakke med plass til 76 mann, fire åttemannsboliger og en kraftstasjon tilknyttet en utvidet radiostasjon. Etter sommeren 1919 var det over tretti bygninger i sentrum av leiren. Ny-Ålesund var den gangen ikke et familiesamfunn, men det var likevel alltid noen få kvinner og barn som overvintret. I 1919–21 bodde det åtte kvinner og fem barn her, noe som ga behov for familieboliger. Kullkaia ble etablert i 1920.

I årene 1917–29 gikk gruvevedriften litt i rykk og napp, siden gruvearbeiderne streiket, ulykker inntraff og kullprisen varierte. Selskapet fikk rask vekst og stor gjeld. KBKC fikk i flere år tilskudd fra Handelsdepartementet, som forskudd på kulleveranser til staten. Regjeringen ønsket ikke at selskapet skulle selges til utenlandske firmaer. Norge skulle jo få suverenitet over Svalbard, Ny-Ålesund sysselsatte norske arbeidstakere, og man ville sikre landets kullforekomster. Dette gjorde at KBKC kunne holde det gående med lave kullpriser helt fram til 1929. Da satte en gruveulykke en stopper for driften i regi av ålesundselskapet. Gruvedriften ble deretter avviklet grunnet manglende overskudd.

Lastekaia ved Solvatnet i 1917. Lager I til venstre er under oppføring. I leiren er kun noen få hus oppført, blant annet messa (senere revet) og ei boligbrakke (nå nr. 2 Skolen). Foto: ukjent, Svalbard museum, SVF 18002

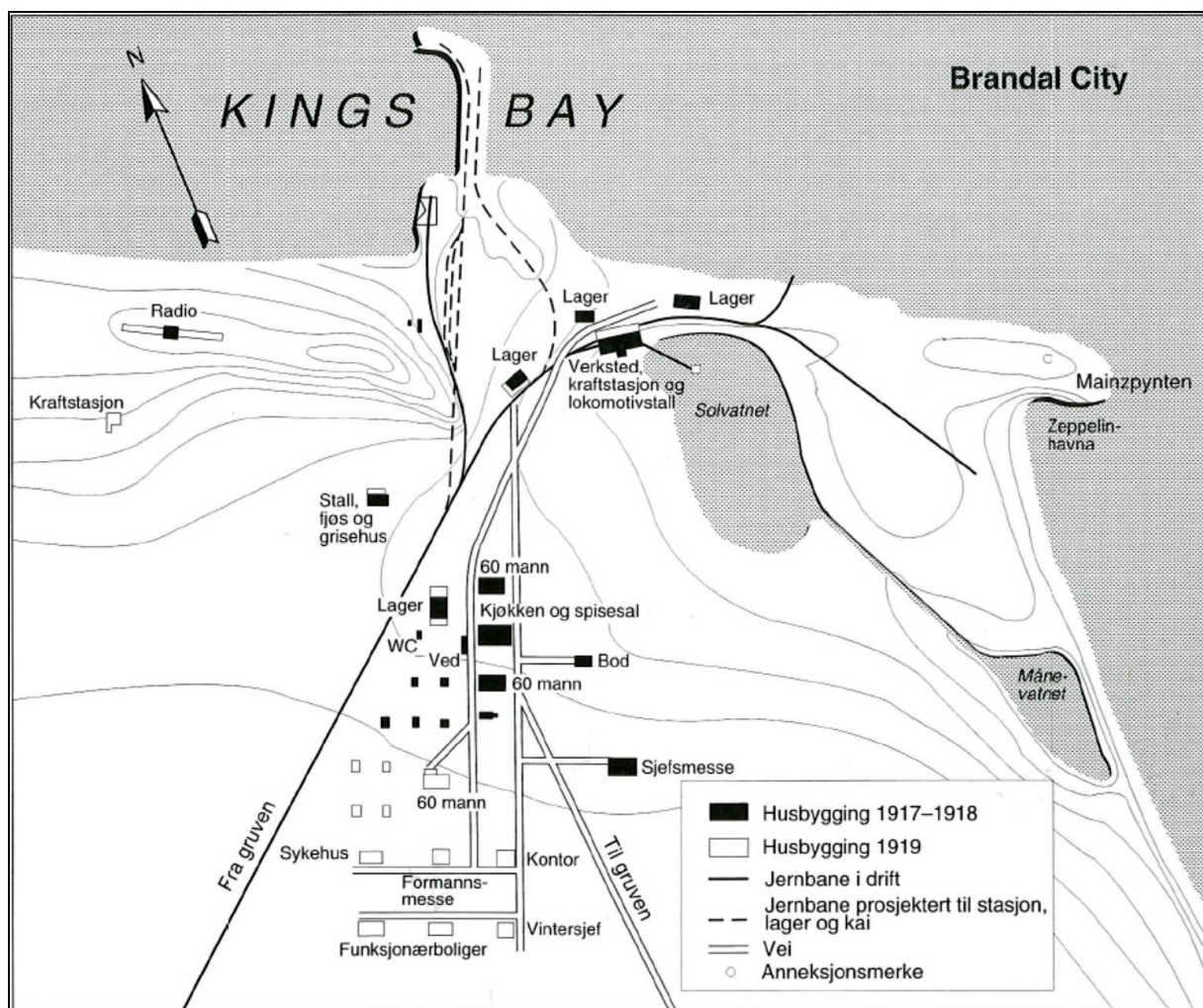
Telegrafstasjonen ble oppført ved sjøen i 1918. Kilde: Postkort 1928. Svalbard museum, SVF 00225

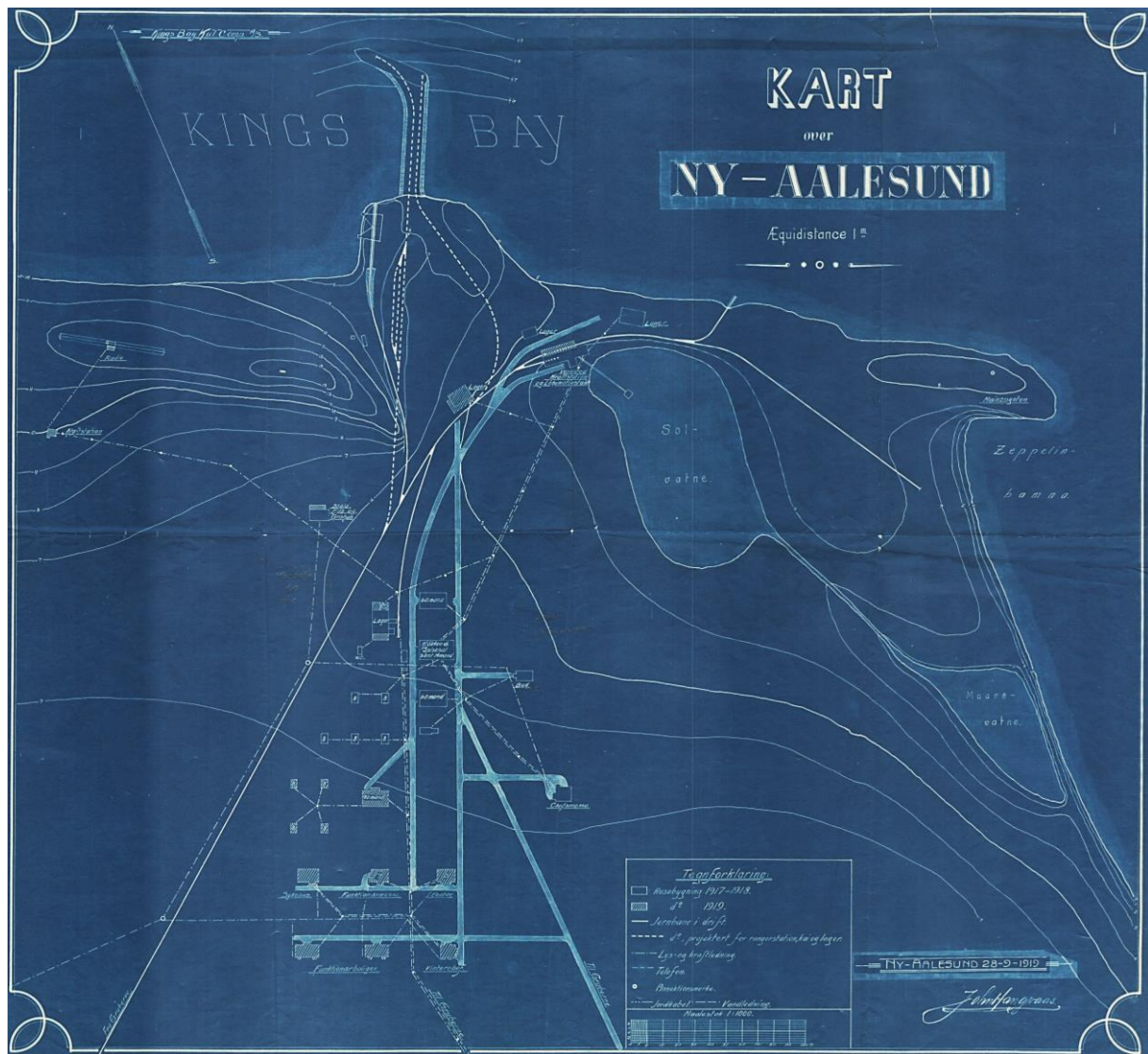
Leiren 1917–20, antatt 1919, siden taktekkning pågår på Sykehuset (bak til høyre), som ble oppført samme år. I «hyttebyen» ser vi at de fire hyttene fra 1919 er nyoppført og umalt, eventuelt malt i en lysere farge enn de fem rødmalte seksmannsbrakkene fra 1918. (To seksmannsbrakker er skjult bak det sentrale lagerbygget, nå nr. 32 Museet.) Se del 5 katalog for mer om hver enkelt bygning. Foto: ukjent, Svalbard museum, SVF 18007

Fem av seks hus tegnet av arkitekt Flor og oppført i 1919, funksjonærboliger, kontor og sykehus. Husene hadde murpiper og høyere standard enn arbeiderbrakkene. Tre av husene ble brent under krigen. Foto: ukjent, Nasjonalbiblioteket (nb.no)

Kart over leiren anno 1919, noe upresis gjengivelse av volumer. Tegnet etter originalt kart signert John Hangeraa, se originalen neste side. Kilde: Rolf Hanao

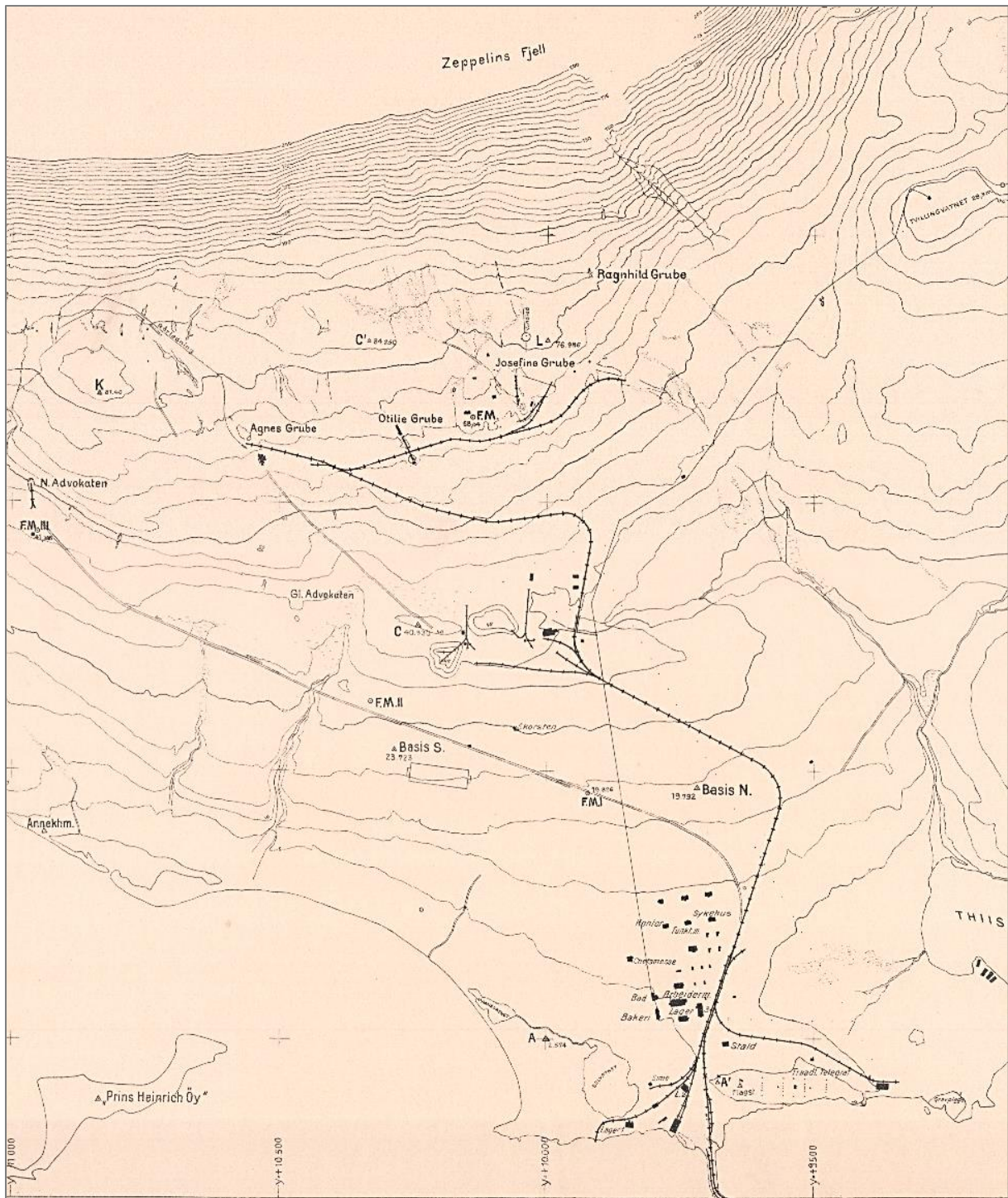

«Kart over Ny-Aalesund» signert John Hangeraa 28.09.1919. Bebyggelsen er kategorisert med to byggetrinn 1917–18 og 1919 (skrå skraver). Infrastruktur som jernbane, elektriske ledninger, telefon og vannledning, er inntegnet. (Forstørret utsnitt er vist i enkelte bygningskataloger del 5.) Kilde: Norsk Polarinstitut

Kartet fra 1919 gir et godt bilde av livet i leiren i 1. driftsperiode, med over tretti hus. Omtrent halvparten av husene ble brukt til beboelse. De øvrige inneholdt tekniske funksjoner, som radio, lokomotivstall og kraftstasjon, i tillegg til flere lagerbygg. For øvrig var det ulike felleshus, som spisesal/messe, bad og WC. Nordvest i leiren lå et kombinert stall, fjøs og grisehus. Alle husene hadde kraftledning (luftspenn) med elektrisk lys, men kun sentrale funksjoner som sjefsboliger og sykehuset, hadde telefon. I tillegg var det noen hus i gruveområdet, blant annet de bevarte nr. 38 Varmestua og stigerkontor nr. 54 Sætra (senere flyttet til leiren).

Hoels kart fra 1921 (neste side) viser omtrent samme situasjon som i 1919, men noen få bygninger er reist etter september 1919: bakeri, et større grisehus og smie. Ingen av disse tre bygningene er bevart i dag.

Noen få bygninger ble oppført i leiren senere i 1. driftsperiode, som nr. 34 Posten (muligens flyttet fra gruveområdet) og ny kraftstasjon (nå nr. 44 Gamle kraftstasjonen).

Utsnitt av «Kart over Kingsbay kulfelt den centrale del», fra Hoels Spitsbergenekspedisjon ved ing. Alfred Koller og Wilh. Solheim 1921. Leiren nede til høyre, gruvene oppunder Zeppelinfjellet mot sør (opp på kartet).
Kilde: Norsk Polarinstitutt

Utsnitt av Adolf Hoels kart av bebyggelsen i 1921. Merk at det senere oppførte Samfunnshuset fra 1945 er skissert med blyant, med flytting av flere seksmannsbrakker som konsekvens, se redegjørelse om dette i kap. 1.2.3. Kilde: Statsarkivet i Tromsø, avfotografert

Postkort Mittet & Co. 1925. Til venstre ligger tre brakker/messe fra 1917–18, til høyre Lager nr. 3, der det ble innredet butikk med ny inngangsdør mot nord (nå nr. 32 Museet). Alle disse bygningene har nå fått murte piper i stedet for de enkle røykrørene. Kilde: Nasjonalbiblioteket (nb.no)

På 1920-tallet var det også andre aktiviteter enn gruvedrift som preget Ny-Ålesund. I 1925–28 var stedet utgangspunktet for flere store ekspedisjoner mot Nordpolen: Roald Amundsens flyferd i 1925, ferden med luftskipet Norge over Nordpolen til Alaska i 1926, og italieneren Alberto Nobiles reise med luftskipet Italia i 1928. Ekspedisjonene gjorde Ny-Ålesund verdenskjent i noen år. Til disse ekspedisjonene ble «Amundsen-masta» og luftskipshangaren oppført.

Luftskipet Norge 1926. Leiren i bakgrunnen, Amundsenvillaen ses bak sleden. Foto: ukjent, Nasjonalbiblioteket

En verdsettelse av selskapets bygninger i 1927 gir verdifull informasjon (kilde: Statsarkivet i Tromsø): Alle husene var av tre med papptekket tak. De fleste var satt på grunnmur av betong, andre «kun direkte på bakken». Det var ingen kjellere grunnet telen. Ingen av husene hadde vann og kloakk. Det var et primitivt bad i et felleshus, for både arbeidere, funksjonærer, kvinner og barn. Oppvarming av husene skjedde ved kullfyrte magasinovner. «Ordentlige brandmure og murede skorstenspiper settes inn i alle de større bygninger siste vinter.» Flere av de fineste husene hadde murte skorsteiner før dette, som direktørvillaen og funksjonærboligene.

Det opplyses at husene «er delvis 'l e m m e'-huser og ikke særlig gode, gulvkolde og nokkså trekkfulle. De fleste av dem er umalte andre rødmalte. Funksjonærboligerne var godt vedlikeholdte, mens barakkene trenger en grundig overhaling, gulvene f.eks. var fele. Da der fyres nesten hele året med de sterkt sotende kull, er husene delvis temmelig skitne utvendig.» Det påpekes at et vaskeri mangler helt, og at funksjonærmessen er «helt utilstrekkelig», her spiste funksjonærer, lokomotivførere og maskiningeniører ved et felles bord. Man hadde griser og kyr i leiren. Fisk og kjøtt ble de første årene lagret i gruvene, der de ble sorte av kullstøv. Prefabrikkerte elementer og materialer ble trolig levert av ulike norske firma og tømmermenn, slik det også var i Longyear City (Arlov 1991, s. 117). Husene i Ny-Ålesund har fellestrekk innenfor samme byggeperiode, som lik panel og vinduer, men det er også variasjoner. Spesielt interessant er det at direktørvillaen i Ny-Ålesund (nr. 14 Amundsenvillaen) var identisk med vintersjefboligen i Longyear City, begge oppført i 1918. Dette må være en form for ferdighus fra samme leverandør.

Gruveområdet og leiren 1938. Til høyre luftskipshangaren fra 1926. Kilde: TopoSvalbard, Norsk Polarinstitutt

Den sentrale bebyggelsen i tettstedet fotografert 1938. Lengst til venstre Brakke III, butikken (nå nr. 32 Museet), til høyre de seks funksjonærboligene/kontor/sykehus fra 1919. Kilde: TopoSvalbard, Norsk Polarinstitutt

1.2.2 1929–45: alternativ drift og 2. verdenskrig

I årene 1929–40 lå gruvedriften nede, og det ble ansatt vaktmannskap til å se etter og vedlikeholde bygninger og anlegg. Det ble forsøkt å opprette fiskeristasjon, og å drive turistvirksomhet på stedet. Staten opprettet fiskeristasjonen i 1935, og det ble blant annet bygget et saltlager.

Sommeren 1934 startet hurtigruta D/S Lyngen med regelmessige ruter fra Tromsø til Svalbard. I Ny-Ålesund ble det gjort forsøk på hoteldrift. Man håpte på mange turister, fra tindebestigere til forretningsreisende. I 1937 lyktes de å få statsstøtte, og verdens nordligste hotell ble innredet i flere eksisterende bygninger: den største arbeiderbrakk (nr. 19 Nordpolhotellet), Villaen, lege- og ingeniørboligen. I Villaen ble Nordpol Bar innredet for hotellets mer fasjonable gjester. Aftenposten skrev at det var 5000 gjester i byen sommeren 1938, med ankomst av 11 «turistdampere» og utstrakt souvenirsalg. I alt var det 165 anløp med 65 forskjellige fartøyer, mest fiskebåter. Krigen satte en effektiv stopper for både fiskeristasjonen og turistaktiviteten.

På grunn av krigen og behov for kull ble det satt i gang gruvedrift i Ny-Ålesund sommeren 1941. Samme år ble befolkningen evakuert, da de allierte ikke hadde nok flåtestyrke til å beskytte Svalbard. Norske og britiske styrker ødela det som kunne bli til nytte for tysk militær aktivitet, blant annet ble kraftstasjonen sprengt, og telegrafstasjonen ble gjort ubrukelig. Ny-Ålesund ble utsatt for tyske bombeangrep både i 1941 og 1943. I løpet av krigen brant tre bygninger ned (sykestua og to funksjonærboliger fra 1919), Nordpolhotellet fikk taket ødelagt av en granat, og kraftstasjonen ble sprengt av tyskerne. Likevel slapp Ny-Ålesund billigere unna enn de andre norske bosetningene på Svalbard, som ble totalt rasert. Ny-Ålesund har bevart flere bygninger fra før 1946 enn noen annen bosetning på Svalbard. Da freden kom i mai 1945, kunne man imidlertid konstatere at gruvebyen var rundstjålet, dels av tyske soldater og dels ting som var «berget» av norske fangstmenn. Endatil linoleum fra Amundsenvillaen var stjålet. (Reymert 2016, s. 20)

1.2.3 1945–63: 2. driftsperiode – nybygg og modernisering

Etter krigen kom gruvedriften raskt i gang da kullmarkedet var bra. Høsten 1945 ble fem nye trelemhus (tre boligbrakker, et sykehus og et forsamlingshus) satt opp til erstatning for bygningene som brant under krigen. Disse bygningene omtales ofte som svenskebrakker. Forsamlingslokalet ble plassert langs den sentrale gata, de øvrige svenskebrakkene ble oppført sørvest i leiren. De minste mannskapsbrakkene ble modernisert, tilbygget og innredet som familieboliger for stigere og arbeidere. Det var nå mange kvinner, familier og barn i gruvebyen. Samfunnet utviklet seg med flere velferdsfunksjoner. Tettstedet ble kalt leiren, byen eller Skjæret.

Perioden 1945–53 var preget av ulykker og vanskelige arbeidsforhold. Kraftstasjonen brant i 1948, en ny av betong sto ferdig i 1949. Samme år ble det vedtatt at gruveanlegget skulle overhales. I 1949–50 ble flere hus, opprinnelig satt opp i 1912 i Ny-London på Blomstrandhalvøya, flyttet til Ny-Ålesund og ombygget til fire familieboliger for ansatte i Kings Bay Kull Comp. A/S.

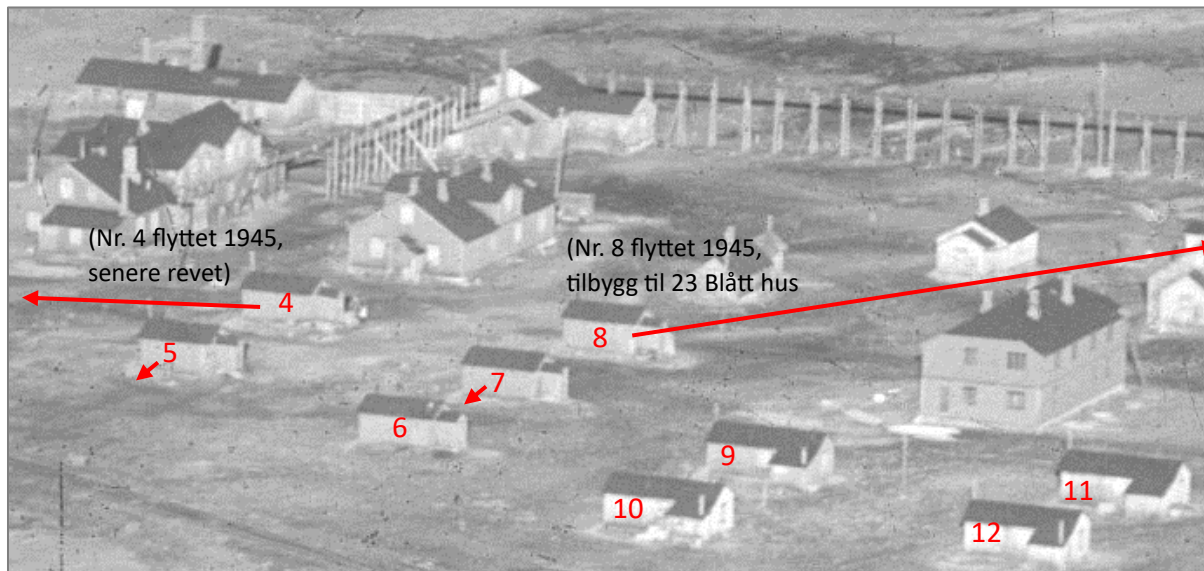

De fire London-husene i 2007. Tidligere var husene malt i ulike farger. Foto: Linda Bakken, Kings Bay AS

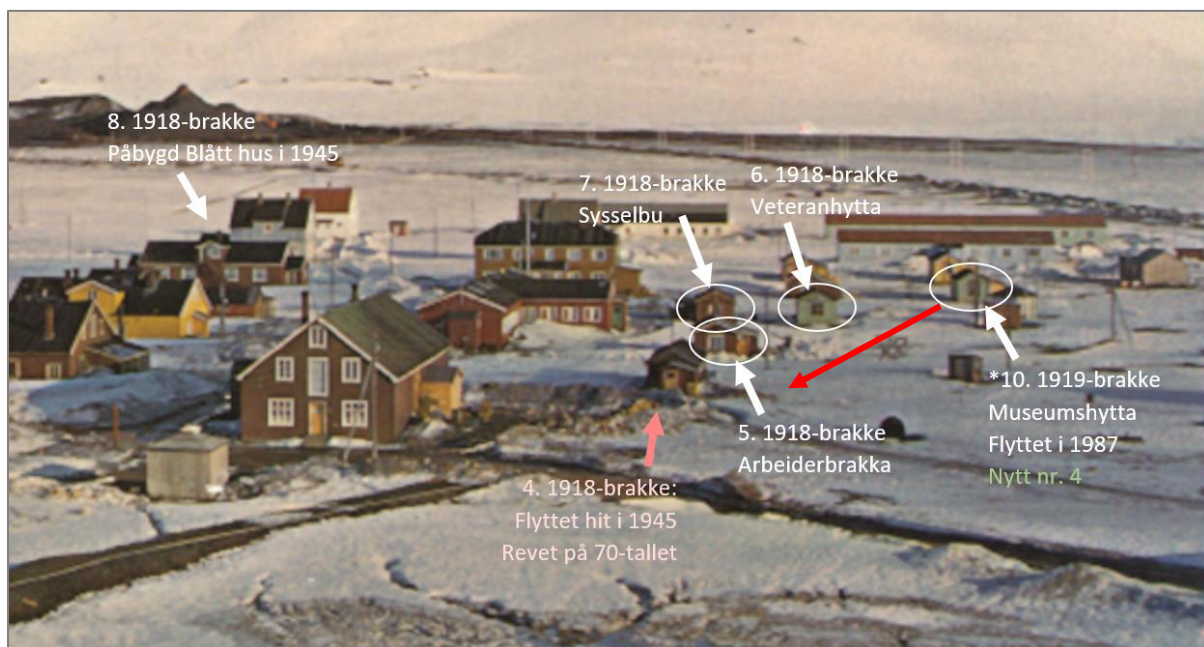

Ny-Ålesund juli 1959 viser leiren slik den ble utbygget i 2. driftsperiode. Bildet dokumenterer dels eldre og nyere fargebruk (tross brunstikk i bildet). Mange hus ble malt i nye farger omkring 1960. Bak til høyre er de lange svenskebrakkene fra 1945, dels med brunlige farger, kort før de ble malt i friskere farger. Bygging av Samfunnshuset medførte at flere småhytter ble flyttet. Foto: Erling Johan Nødtvedt, Svalbard museum

Oppføringen av Samfunnshuset i 1945 medførte store endringer for seksmannsbrakkene fra 1918 i hyttebyen. To av de fem småhusene lå opprinnelig på tomta der den lange svenskebrakka med tverrfloy ble satt opp. Flere hus ble flyttet, som markert på flyfoto før/etter nedenfor. Se også kart anno 1921 i kap 1.2.1. Konsekvenser for hvert enkelt fredet hus er beskrevet i del 5 katalog.

Hyttebyen 1938, med eldre husnummer. Nr. 4–8: seksmannsbrakker 1918, hyttene lå med jevn avstand. I 1945 ble nr. 4 og 8 flyttet for å gi plass til Samfunnshuset. Nr. 4 havnet nord for hyttebyen (senere revet), mens nr. 8 ble tilbygg til nr. 23 Blått hus, der det stadig er bevart. Samtidig ble nr. 5 og 7 flyttet litt mot vest. Nr. 6 Veteranhytta er den eneste seksmannsbrakka som fortsatt står på opprinnelig sted og fundament. Foto: Toposvalbard, Norsk Polarinstittutt

Illustrasjon som forklarer situasjonen etter flytting av hytter fram til i dag. Kilde: Kings Bay AS v/Ingrid Rekkavik 2023. Tilføyelser: Opprinnelig nr. 4 ble revet etter 1979. Arbeiderbrakke nr. 10 fra 1919 ble flyttet i 1987 og plassert ved siden av nr. 5 Arbeiderbrakka (rød pil). Tidligere nr. 10 er nå tildelt nytt nr. 4 Museumshytta. Nr. 12 brant i 1991. Nr. 9 og 11 ble fornyet/nybygget omkring 1992.

Det var stadig ulykker i gruvene. En undersøkelseskomisjon kom frem til at det måtte gjennomføres en rekke forbedringer av sikkerheten. Fra 1953–56 ble det bare drevet oppfaring, og arbeidstilsynet laget en situasjonsrapport om arbeidsmiljø og sikkerhet i gruvene. Rapporten dokumenterte behovet for å modernisere Ny-Ålesund og gruveanleggene. I 1956 ble det bevilget midler til dette samt til videre drift. Sommeren 1956 ble det satt i gang flere byggeprosjekter: kraftstasjon, sentralfyrrhus (med bad, vaskeri og brannstasjon), vann- og avløpsnett i kulverter i bakken, arbeidermesse og ungkarsheim (for 50 mann). Disse bygningene ble tatt i bruk i 1957. Jernbanen ble nedlagt i 1959, da lastebiler overtok i transporten av kull fra gruva til kaia.

Fra 1956–62 ble det investert mye penger for å heve standarden både i gruvene og i bosetningen. Mange hus fikk modernisert interiør og fasader, dels med ny kledning, nye vinduer og ny fargesetting. Det ble lagt inn sentralvarme, kaldt og varmt vann og vannklosetter i mange hus, en stor forbedring i forhold til tidligere standard. De minste arbeiderbrakkene hadde fortsatt bøttedo, men også disse boligene ble vesentlig forbedret med tilbygg og innvendig modernisering. Svært mange interiører ble kledd med malte huntonittplater på denne tida, dels med tapeter.

1.2.4 Etter 1963: fra gruveby til forskningsby

I 1962 skjedde ulykken som skulle stanse all gruvedrift i Ny-Ålesund. Den 5. november var det en stor gassseksplasjon i Ester-gruva. Hele vaktskiftet på 21 personer omkom, av disse ligger 11 fortsatt igjen inne i gruva. Det ble fremmet mistillitsforslag mot den sittende regjeringen fra mindretallet på Stortinget grunnet ulykken, og Einar Gerhardsen og hans regjering måtte gå av i august 1963. I november 1963 opphørte gruvedriften i Ny-Ålesund for godt. Gruvebyen ble nedlagt og gruvene demolert.

I årene 1963–65 ble mye infrastruktur og utstyr demontert, solgt og fraktet til fastlandet. I 1965–66 ble de åpne gruvene rasert på oppdrag fra KBKC. Det er få rester igjen av driften i gruveområdet sør for tettbebyggelsen. Slagghauger, forvridde metalldele og betongfundamenter er de mest fremtredende sporene, men de gamle jernbanebroene, ei varmestue og et overbygg for nedgangen til Josefine-gruva er bevart, likeså et par luftetårn med treoverbygg. Bygningsrestene forfaller, men nr. 38 Varmestua er restaurert og vedlikeholdes.

Etter avviklingen av gruvedriften hadde KBKC en vaktstyrke i Ny-Ålesund. Norges Tekniske-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF) fikk i 1965 i oppdrag å etablere og drive en norsk satellitt-telemetristasjon, som var et samarbeid mellom norske myndigheter og den europeiske romfartsorganisasjonen The European Space Research Organisation (ESRO). Avtalen var at NTNF skulle vedlikeholde bebyggelsen og diverse utstyr mot å få bruke anleggene i Ny-Ålesund vederlagsfritt. Kongsfjord satellitt-telemetristasjon ble drevet fram til 1974. Telemetristasjonen fikk oppført en stasjonsbygning og to radomer på Hamnerabben vest for byen. Her ble også forløperen til dagens flyplass etablert.

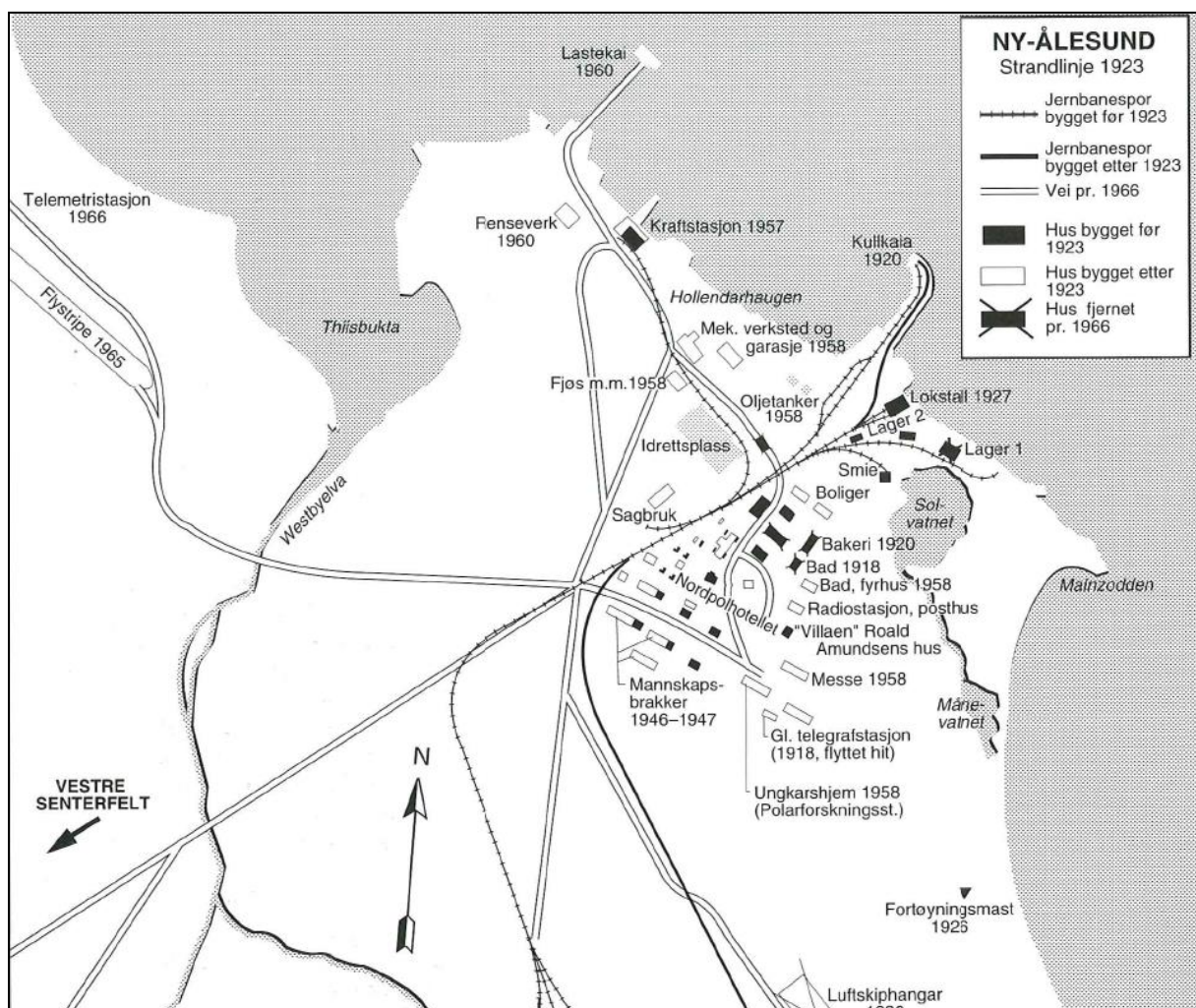
Høsten 1965 besluttet Norsk Institutt for Kosmisk Fysikk (NIKF) å flytte Nordlysobservatoriet fra Tromsø til

NTNF/ESROs telemetristasjon og radom på Hamnerabben.
Foto: Kings Bays arkiv

Ny-Ålesund, for å komme i fellesskap med telemetristasjonen. I 1966 ble nordlysobservatoriet etablert i nr. 2 Skolen. Her ble det gjort radiomålinger, og flere observasjonshytter ble oppført på tundraen sør for byen. I 1967 flyttet virksomheten fra den gamle skolen til nr. 20 Gult hus. I 1968 overtok Norsk Polarinstittutt NIKFs stasjon og drev den i samarbeid med Nordlysobservatoriet i et par år. (Brekke 2020, s. 27) Fra 1968 hadde Norsk Polarinstittutt helårlig aktivitet i Ny-Ålesund.

Brakke 3 (Lompa) ble revet i 1966, den gamle arbeidermessa i 1969, det mekaniske verkstedet med smie, lokomotivstall og en lagerbygning ble brent i 1970, og Brakke 1 nede ved sjøen ble brent i 1973. NTNf måtte også anlegge et helt nytt system for vann, avløp, fjernvarme, elektrisitet og telefon, da systemet fra 1965 var ødelagt. Alt ble nå lagt i trekasser på trestolper. Det ble i alt etablert 5 km rørkasser. Veiene innenfor bosetningen ble utbedret og fulgte stort sett de samme traseene som ble brukt i gruvetida.

Ny-Ålesund 1966. Kartet er forenklet, blant annet mangler naustene. Kilde: Rolf Hanao (avkortet i nedre del).

I 1974 ble NTNf's stasjon nedlagt, og Kings Bay Kull Comp. A/S overtok igjen driften av Ny-Ålesund. Reparasjoner og vedlikehold av anlegg og bygninger var hovedfokus. Selskapet skulle legge til rette for de mange forskningsaktivitetene, som økte jevnt og trutt i 1970-åra. I 1981 hadde Kings Bay Kull Comp. A/S 2300 gjestedøgn.

1980-tallet var preget av innsats for å holde stedet og infrastrukturen i stand og etablere fasiliteter for forskerne i eksisterende bygninger. Vaskeriet ble innredet til laboratorium for Norsk

Polarinstitutt. Det ble også mer fokus på å ta vare på bygninger og løsøre. Kulturvernkonsulent Susan Barr tok allerede i 1979 initiativ til å bevare kulturminner i Ny-Ålesund. I 1987 reservertet Miljøverndepartementet en halv million kroner til dette formålet, og flere hus ble istandsatt. I 1988 åpnet Ny-Ålesund by- og gruvemuseum i søndre del av den gamle butikken (nr. 32 Museet).

De eneste nye bygningene som ble oppført på 1980-tallet, var et drivhus på østsiden av nr. 2 Skolen i 1987 og Zeppelinstasjonen på Zeppelifjellet i 1989. Sistnevnte ble i 1999 erstattet av en større bygning, Zeppelin målestasjon.

I Stortingsmelding nr. 50 (1990–91) ble det presisert at Ny-Ålesund skulle ha rollen som et hovedsenter for naturvitenskapelig forskning på Svalbard, og at Kings Bay Kull Comp. A/S som tilrettelegger og tilbyder av infrastruktur, skulle drifte lokalsamfunnet og yte service til forskere. I 1990 flyttet Kings Bays hovedkontor fra Kjeller til Ny-Ålesund. Det var på 1990-tallet at forskningsvirksomheten virkelig tok av i Ny-Ålesund, og i 1998 skiftet Kings Bay Kull Comp. A/S navn til Kings Bay AS.

Sverdrup-bygget fra 1999, der Norsk Polarinstitutt holder til.

Ny-Ålesund utviklet seg til å bli en moderne forskningsstasjon og verdensledende senter for arktisk naturvitenskapelig forskning. En rekke nye forsknings- og forlegningsbygg ble bygget på 1990- og 2000-tallet, i tillegg til ny butikk, kraftstasjon og et havnelager. Messebygningen har blitt bygget om og utvidet i flere omganger. I 1999 åpnet Sverdrup-bygget, et moderne bygg på 700 m², der Norsk Polarinstitutt er lokalisert.

Marinlaboratoriet. Foto: Linda Bakken, Kings Bay AS.

Etableringen av Kings Bay Marinlaboratorium har vært svært viktig for utvikling av Ny-Ålesund som et moderne forskningsmiljø. Laboratoriet åpnet i 2005 og har fullt belegg hele sommersesongen. I 2016 stod Kongsfjordhallen ferdig som Ny-Ålesunds nye storstue, med blant annet garasjeanlegg og konferansesal i andre etasje. De fleste nye bygningene er satt opp i utkanten av tettbebyggelsen eller der tidligere bygninger har stått, og de bryter ikke mye med bystrukturen fra gruvetida.

Veksthuset fra 2019 inneholder laboratorier for forskere.

I 2015 ble det lagt ny fiberkabel fra Longyearbyen til Ny-Ålesund. Kartverkets geodetiske jordobservatorium på Brandal utenfor Ny-Ålesund åpnet offisielt i 2018. Anlegget inngår i et viktig globalt nettverk for å gi den geografiske informasjonen verden er avhengig av. I 2019 åpnet Veksthuset, som tilbyr laboratorier og overnattingsmuligheter for forskere. Dette er innpasset i den historiske strukturen sentralt i den gamle leiren.

I 2019 ble Norges forskningsråds forskningsstrategi lansert. Strategien har som mål at Ny-Ålesund skal være den fremste forskningsstasjonen for arktisk naturvitenskap i verden.

1.3 Statusbeskrivelse

1.3.1 Registrering og dokumentasjon – kart med bygningsnummer

Ny-Ålesund har i dag 27 automatiske fredete bygninger i nær tilknytning til tettbebyggelsen, hvorav ett ligger i gruveområdet. De fleste husene er registrert i ulike rapporter (1973, 1982 m.fl.) hvor tidligere bruk, fundamentering, konstruksjoner samt utvendig og innvendig kledning er registrert. Det finnes lite lett tilgjengelig dokumentasjon over hvilke arbeider som er gjort i husene gjennom tidene. Noen få hus står omtrent slik de var da gruva ble lagt ned i 1963, andre er endret i flere omganger. En del endringer er dokumentert på fotografier, men mange endringer er vanskelige å definere og datere uten grundig arkiv-/kildesøk og bygningsarkeologiske undersøkelser.

Ved oppdatering av forvaltningsplanen er mye informasjon gjennomgått, men langt fra alt. Bygningshistorikk og tidligere istandsetting, så langt dette er kjent, er oppsummert for hver enkelt bygning i del 5 katalog.

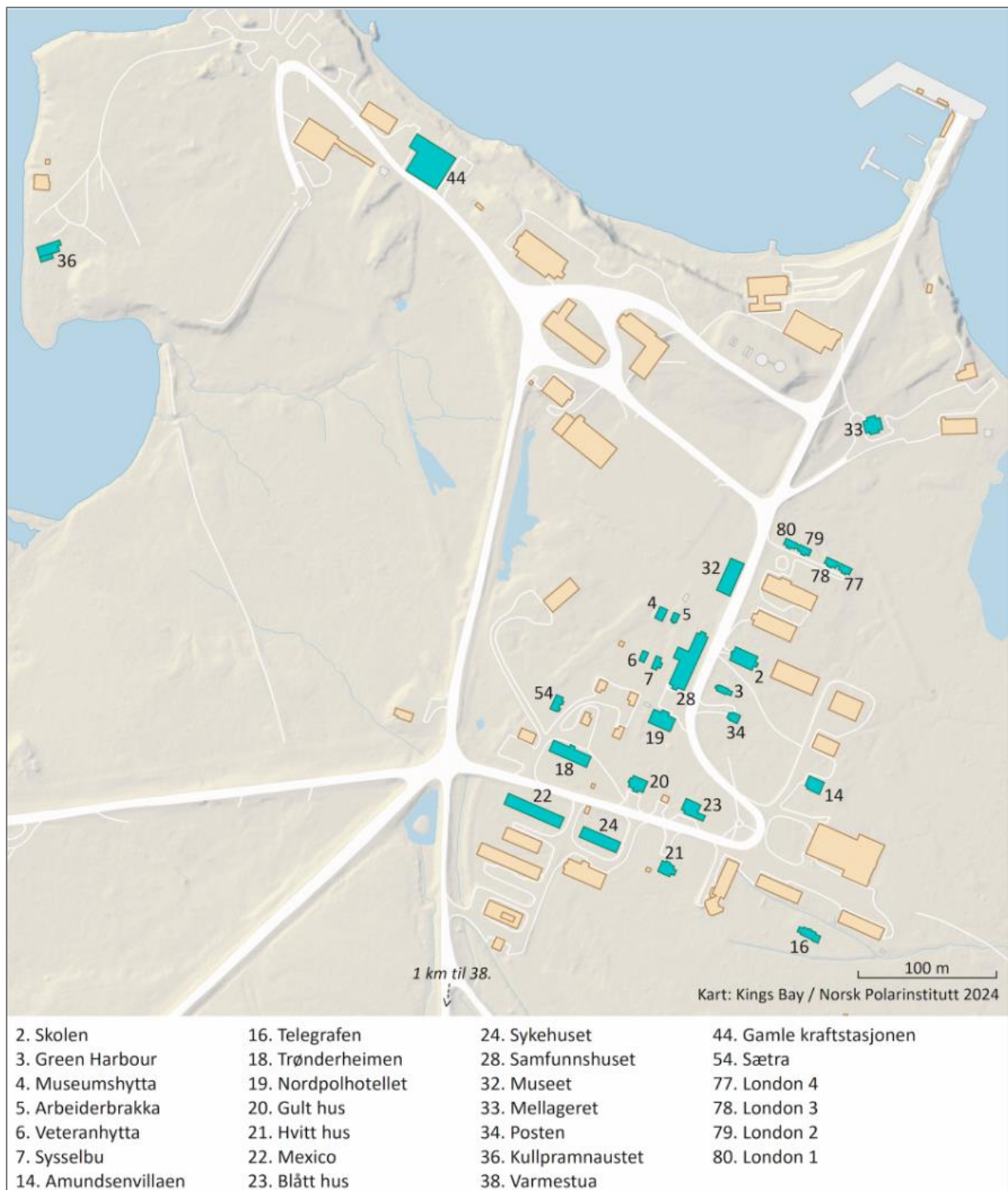
I 2023 gjorde Kings Bay AS ved Ingrid Rekkavik en omfattende gjennomgang av historiske husnummer og husnavn som er brukt gjennom tidene. Ulike nummerlister og kart fra 1930 og fremover ble benyttet som kilder. Basert på dette ble det etablert en ny, justert systematikk, som i hovedsak er historisk forankret. Noen husnummer og navn er imidlertid endret uten historisk forankring, men der målet er at alle hus skal ha et entydig nummer og hensiktsmessig navn. Se kart neste side.

1.3.2 Eiendomsforhold og bruk

Kings Bay AS er eier av Kongsfjordeiendommen (traktateiendom 38/1) og planansvarlig for Ny-Ålesund planområde etter svalbardmiljøloven § 48. Eiendommen på totalt 295 km² omfatter Brøggerhalvøya og en kyststripe på øst- og nordsiden av Kongsfjorden. Kings Bay AS har siden 1933 vært et statsaksjeselskap, og er i dag heleid av staten ved Klima- og miljødepartementet. Statens eierskap bidrar til å opprettholde norske samfunn på Svalbard i samsvar med overordnet svalbardpolitikk. Selskapet eier alle bygninger i bosettingen bortsett fra Sverdrup-bygget (Statsbygg), Zeppelinobservatoriet (Norsk Polarinstitut) og Brandal geodetiske observatorium (Kartverket).

Norsk Polarinstitut har ansvar for koordinering av forskningsaktiviteten i Ny-Ålesund. Forskningsaktiviteten gir grunnlag for å opprettholde samfunnsfunksjoner og bosetting. I dag har 18 forskningsinstitusjoner fra 11 nasjoner fast aktivitet i Ny-Ålesund.

Flertallet av de automatisk fredete bygningene er i bruk, blant annet som boliger, forskningsbygg, lager og museumsformål. Potensialet for bruk av de fredete bygningene er i hovedsak fullt utnyttet, men det er fortsatt noe rom for mindre endringer. En del bygninger er innredet som åpne museum, og flere er planlagt for dette formålet.

Markering av 27 fredete hus med oppdaterte bygningsnummer og navn. Kilde: Kings Bay / Norsk Polarinstitutt

1.3.3 Framtidig utviklingsbehov og arealplan

Ny-Ålesund er verdens nordligste forskningslandsby med helårlig drift. Bosetningen har i dag kapasitet på inntil 200 personer per natt, hvorav ca. 45 helårs bosatte. Om sommeren er det utfordrende å huse alle forskerne som ønsker å komme til stedet. Dette skyldes ikke bare økning i antall forskere, men også entreprenører og konsulenter som kommer til stedet, blant annet for å vedlikeholde og videreutvikle bygningsmassen.

Det er ikke ønskelig å øke forlegningskapasiteten i Ny-Ålesund, men siden staben i Kings Bay AS og flere av leietakerne (forskningsinstitusjoner) øker på grunn av økt aktivitet, er det nødvendig

med boliger for disse. Det har lenge vært underdekning på helårs boliger med tidsriktig standard. For å møte behovene er flere av de fredete husene innredet for ny bruk. I 2008 ble det innredet åtte nye leiligheter i Mexico, og London 1 ble gjort om til en helårsbolig med bad og innlagt vann. Tilsvarende utbedring ble gjort i London 3 og 4 i 2017, og samme år ble Sykehuset ombygget til 12 utleieboliger. Hvitt hus er planlagt rehabilitert med tre boliger i 2024–25 (arbeid pågår).

Kings Bay AS vil både se på muligheten for å benytte eksisterende bygninger, og på muligheten for å bygge nytt. Det er ønskelig å bevare bystrukturen og gateløpene som ble anlagt i gruveperioden.

I 2022 var dagsbesøkende over havn anslagsvis 19 000 personer. Dette illustrerer potensialet for besøkende til museumshusene.

1.3.4 Bevaringsarbeidet fram til i dag

Kulturminnene på Svalbard ble første gang fredet i 1974, med hjemmel i forskrift om fredning m.v. av kulturminner på Svalbard og Jan Mayen. Grensen for automatisk fredning var da år 1900. I 1992 ble det vedtatt ny forskrift om kulturminner på Svalbard, der fredningsgrensen ble flyttet til 1945. Dette omfatter alle bygninger, anlegg, løsøre mv. fra før 01.01.1946. Samme fredningsgrense er videreført i lov 15. juni 2001 nr. 79 om miljøvern på Svalbard (svalbardmiljøloven), sist endret 2021.

Sysselmannen hadde fra 1976 en kulturminnerådgiver på deltid som arbeidet med å kartlegge og bevare kulturminnene på Svalbard. Arbeidet ble gjort i samarbeid med Tromsø museum. Allerede i 1979 ble det tatt initiativ til å bevare bygninger og anlegg i Ny-Ålesund. Det har ikke alltid vært like stor aksept for at bygninger og løsøre burde bevares. Noen bygninger i Ny-Ålesund ble brent rett før fredningen trådte i kraft ved endret forskrift i 1992. Etter dette har det vært et mål å ta vare på bygningene. Utover på 1980–90-tallet ble det gjort en stor innsats for å sikre og istandsette de fredete bygningene. Noen hus ble restaurert til museumsformål, andre ble istandsatt for ny bruk. I noen tilfeller har likevel omfattende rehabilitering og fornying ført til tap av kulturminneverdier.

Forvaltningsplanen for den fredete bebyggelsen ble påbegynt på 1990-tallet som en verne- og vedlikeholdsplan, men den ble av mange årsaker ikke ferdigstilt før i 2008. Siden da har forvaltningsplanen vært en støtte og veileder i Kings Bay AS sitt arbeid for å bevare den største samlingen fredete bygninger på Svalbard. Kings Bay AS har som formål å drifte, vedlikeholde og utvikle selskapets eiendommer, bygningsmasse og annen infrastruktur i Ny-Ålesund, herunder et særskilt ansvar for å ivareta kulturminnene på stedet.

Det er utført tilstandsanalyser og istandsetting av mange bygninger etter 2008, dels omfattende restaurering og tilrettelegging for ny bruk. Her kan nevnes Amundsenvillaen, Telegrafan, Mexico, Sykehuset, London 1–4 og Hvitt hus. Ny kunnskap om teknisk tilstand, bygningshistorie og bruksbehov har ført til en del avvik fra føringene i forvaltningsplanen av 2008.

Etter etablering av Svalbards miljøvernfond (operativt fra 2007) har tilskudd til kulturminnetiltak vært en vesentlig bidragsyter i Ny-Ålesund, både til istandsetting, restaurering, dokumentasjon og formidling.

Det er tidligere ikke gjort systematiske undersøkelser eller forskning for å kartlegge byggeskikken i de ulike epokene i gruvebyen. Noen slike betraktninger framgår av denne forvaltningsplanen. Vi finner blant annet at bygninger tegnet av Jens L.P. Flor i 1918–19 er oppført med svært mange avvik fra arkitektens tegninger, hvilket tyder på utstrakt bruk av prefabrikkerte elementer og standardiserte panel- og vindustyper. Leverandør av materialer er ikke kjent. Her er det interessant kunnskap som ikke er ferdig utforsket. Det er også potensial for sammenligning med samtidig

byggeri i regi av Store Norske Spitsbergen Kulkompani i Longyearbyen: Vi vet at Villaen/direktørboligen i Ny-Ålesund var lik vintersjefboligen i Longyearbyen (ifølge foto, sistnevnte brant under 2. verdenskrig). Dette tyder på at de var ferdighus. Bruk av prefabrikkerte hus eller elementer/lemmer har vært omfattende, fra gruvebyen ble etablert til gjenoppbyggingen med svenskebrakker etter 2. verdenskrig. De bevarte bygningene er primærkilder med stort potensial for videre forskning, det samme gjelder arkiver, som kun delvis er gjennomgått.

I revidert arealplan for Ny-Ålesund vedtatt av Sysselmasteren 30.04.2024 er kulturmiljøet Ny-Ålesund definert som én lokalitet. Tidligere var bygningene særskilte lokaliteter med hver sin automatisk fredete sikringszone, jf. svalbardmiljøloven § 39 tredje ledd. Den oppdaterte lokalitetsavgrensingen betyr at uteområdene inngår som en del av den automatisk fredete lokaliteten, i stedet for å være omfattet av en eller flere sikringssoner. Alle bygninger fikk ny kulturminne-ID: lokalitet 158820 og et løpenummer for hver bygning (enkeltminne). I tillegg er bevaringsverdig bebyggelse og utvalgte rørkasser oppført etter 1946, sikret som kulturminneområde i medhold av svalbardmiljøloven § 49 tredje ledd nr. 3. Det er også avsatt tomter for oppføring av ny bebyggelse, som føyer seg inn i strukturen. I planbestemmelsene punkt 3.3.2 *Automatisk freda kulturminner* vises det til forvaltningsplanen i utfyllende retningslinjer: «Forvaltningsplan for freda bebyggelse i Ny-Ålesund skal være retningsgivende for hvilke vedlikeholds-/reparasjonsarbeider og tiltak som kan utføres i eiers regi uten særskilt tillatelse etter svalbardmiljøloven.»

1.3.5 Fargeplanen for Ny-Ålesund

I 2004 utarbeidet NIKU ved malerikonservator Jon Brønne en fargeplan for Ny-Ålesund. Denne bygget videre på Brønnes undersøkelser fra 1992. Det ble gjort fargeundersøkelser av eksteriøret på ti bygninger og angitt eksisterende fargebruk på de øvrige. I 2023 ble fargeplanen oppdatert med ytterligere undersøkelser av seks bygninger, utført av Vel Bevart AS ved Jon Brønne. Fargeplanen er et nyttig verktøy i forvaltningen av bygningsarven i Ny-Ålesund, og inneholder gode råd om fargebruk og valg av maling. Fargeplanen følger lokal tradisjon og er veiledende for all fargebruk i Ny-Ålesund, se kap. 3.10.

Det er ikke gjort systematiske undersøkelser av interiørene, med noen unntak. På Telegrafan utførte sivilarkitekt Jens Treider i 2012 fargeundersøkelser av eksteriør og interiør. Treider gjorde også fargeundersøkelser på Amundsenvillaen i 2009. Det er dessuten gjort noen fargeundersøkelser av interiører utført av håndverker i forbindelse med istandsetting og oppmaling, som London-husene, Museumshytta og Posten. Se henvisning til rapporter i del 5 katalog.

1.3.6 Klimaendringer, tining av permafrost og fundamentering

Svalbard er det stedet på kloden der klimaendringene skjer raskest. Siden tidlig på 1970-tallet har gjennomsnittstemperaturen på Svalbard økt med 3–5 grader, årsnedbøren har økt i gjennomsnitt 2 % per tiår siden 1912, og tykkelsen på det aktive laget over permafrosten er beregnet å øke med anslagsvis 1 meter fram mot 2100. De kalde og tørre klimatiske forholdene på Svalbard har gjennom århundrer gitt svært gode bevaringsforhold for bygninger og strukturer, men i dagens endrete klima er dette i ferd med å endre seg. Klimaendringene påvirker kulturminnene på Svalbard gjennom mer omfattende råteskader, tining av permafrost, økende erosjon og utglidning av skrånende terreng med mer.

En særlig konsekvens for bygningsvernet i Ny-Ålesund er at ustabile grunnforhold fører til destabilisering av fundamenter. Grensen mellom permafrosten og det aktive laget (del av bakken som tiner hver sommer) går lengre ned under dagen og gjør sålen til fundamentene mindre stabil.

Akselererende biologiske prosesser bedrer vekstforholdene for mugg og råtesopp, noe som påvirker treverk og andre organiske materialer. De fleste fredete bygningene i Ny-Ålesund består i hovedsak av tre. Kings Bay opplever økende forfall som følge av mer fukt og høyere temperatur.

De fredete husene i Ny-Ålesund er fundamentert på ulike vis, se også kap. 3.8.1. Den vanligste metoden er lave trefundamenter direkte på bakken. Eksempler på dette omfatter både større hus (Samfunnshuset), og mindre hytter (Sysselbu). Andre hus står på peler av tre. Mange hus fra den tidligste gruveperioden står dessuten på støpte pilarer eller støpt ringmur, blant annet Mellageret og Nordpolhotellet. De tradisjonelle fundamenteringsmetodene byr på ulike utfordringer, avhengig av grunnforhold, dybde til fjell, type bruk mv. Skader som følge av mindre stabil permafrost merkes i ulik grad. For eksempel er et lite kaldt bygg uten innlagt vann mer fleksibelt og kan tåle mer bevegelse i grunnen enn et større bygg hvor folk oppholder seg året rundt. En utfordring med grunnforholdene i Ny-Ålesund er at topografien til fast fjell under bakken er svært ujevn. Den ujevne dybden på løsmassene, og ulike typer løsmasser, påvirker bygningene.

Økt tining av permafrost har medført at flere bygninger må refundenteres, dels med nye tekniske løsninger. Siden løsmasselaget er moderat i byggesonen, er det på flere hus brukt stålpeleler forankret i berggrunnen. Andre fredete hus, som London-husene og Arbeiderhytta, er refundamentert med tradisjonelle fundamenter av treputer. De minste husene er mulig å håndtere med lokal oppjekking og justering av tradisjonelle fundamenter, men dette krever jevnlig tilsyn, da erfaring viser at setninger oppstår raskt.

Tekniske løsninger for sikring av bebyggelsen må vurderes opp mot vernehensyn og gjeldende forvaltningspraksis, som forventes å tilpasses klimautfordringene. Forvaltningsplanens prinsipper er veiledende, forhold på stedet og endrete premisser kan føre til valg av andre løsninger.

Økt temperatur og mer nedbør øker faren for råteskader. For hus som står hevet over terrenget, er konsekvensene av økt nedbør moderate. Den beste skadeforebyggingen er som før: Unngå at konstruksjoner blir stående i vann eller nedfuktet over tid, sikre god uttørking av bygningsdeler, og utfør jevnlig tilsyn og vedlikehold. Bygninger som står direkte på bakken, er betydelig mer utsatt for råteskader. I noen tilfeller bør nye tekniske løsninger vurderes, for eksempel bedre lufting av konstruksjonen og bearbeiding av omliggende terreng. Valg av tiltak må baseres på en helhetlig tilstandsvurdering og detaljprosjektering. Forvaltningsplanen angir ikke detaljerte løsninger for endret fundamentering av enkeltbygninger. Se også kap. 3.8.1. og del 5 katalog.

Flere tilfeller av ekstremvær, som store nedbørsmengder og vinterregn, kan gi betydelige konsekvenser. Økte vannmengder kombinert med ustabil grunn kan føre til erosjon av terreng, utglidning av fundamenter og i verste fall hele bygninger, samt vanninntrengning i konstruksjoner. De fleste fredete husene ligger på flatt terreng, men det er lokale utfordringer med vannansamling. Tiltak må iverksettes for å lede overvann bort fra bygningene. Håndtering av overvann må få helhetlige løsninger for tettstedet og behandles ikke videre i forvaltningsplanen.

Det pågår et flerårig forskningsprosjekt i regi av SINTEF, UiO, UNIS m.fl., innenfor rammen av PCCH-Arctic (Polar Climate and Cultural Heritage – Preservation and Restoration Management), der Ny-Ålesund inngår i de konkrete studiene. Prosjektet søker å øke kunnskapsgrunnlaget og drøfte konkrete forbedringer for ivaretagelse av kulturminner i et endret klima, herunder fundamentering. Det er utført målinger knyttet til fundamentering, oppvarming av grunnen etc. Se SINTEFs nettside for publikasjoner og kap. 3.8.1.

Del 2 Generelt om vern og saksbehandling

2.1 Mål for forvaltningen

Forvaltningens hovedmål er at enkeltbygninger og det samlede kulturmiljøet i tettstedet Ny-Ålesund blir bevart på en slik måte at verneverdiene opprettholdes.

Alle parter, både eier, brukere og offentlig forvaltning, bør søke å løse mulige interessekonflikter på en smidig måte. Forvaltningsplanen er et viktig virkemiddel i dette arbeidet. Planen skal bidra til økt forståelse for kulturminnevernets mål og virkemidler, samt sikre større forutsigbarhet i forvaltningen.

Den som eier fredete bygninger, har fått ansvar for å ta vare på en viktig del av landets verdifulle kulturarv. Myndighetene skal legge forholdene til rette og bistå eier og bruker med råd og veiledning. Det er svalbardmiljøloven som regulerer forholdet mellom myndighetene og eier. Det er et mål at samarbeidet er godt, og at partene har felles forståelse av mål, virkemidler og strategier. Da vil den praktiske og juridiske forvaltningen bli god og målrettet.

2.2 Fredningens formål og konsekvenser

Norsk kulturminnepolitikk har som mål å ta vare på et tverrsnitt av ulike kulturminnetyper fra hele landet. Kulturminnene skal illustrere ulike etniske og sosiale grupper, tidsepoker, næringsveier og virksomhet. Det arbeides stadig for å supplere fredningslista med kulturminnetyper som har vært underrepresentert. Fredete kulturminner er tilkjent en verdi som særlig verneverdig i nasjonal sammenheng.

På Svalbard er alle spor etter menneskelig virksomhet fra før 01.01.1946 automatisk fredet ved lov, uten at det er gjort en særskilt vurdering av bevaringsverdien til det enkelte kulturminnet. Dette må forstås slik at myndighetene anser Svalbard som så unikt at alle spor som er eldre enn 1946, er verdifulle. Bruken av øygruppa knytter seg til en periode på drøyt fire hundre år og gjenspeiler mange typer virksomhet fra ulike nasjoner – fra fangstmannsliv og mineralutvinning til vitenskapelige ekspedisjoner, forskning og turisme. Vurderinger knyttet til estetisk og arkitektonisk verdi er ofte underordnet på Svalbard; her er kulturhistorien og den vitenskapelige kildeverdien sentral.

2.2.1 Svalbardmiljøloven – formål

Formålet nedfelt i svalbardmiljøloven § 1 lyder slik:

*«Denne lov har til formål å opprettholde et tilnærmet uberørt miljø på Svalbard når det gjelder sammenhengende villmark, landskap, flora, fauna og kulturminner.
Innenfor denne ramme gir loven rom for miljøforsvarlig bosetting, forskning og næringsdrift.»*

I § 38 defineres overordnet prinsipp for kulturminnevernet:

«Svalbards kulturminner skal vernes og ivaretas som en del av Svalbards kulturarv og identitet og som et ledd i en helhetlig miljøforvaltning.»

Dette illustrerer brytningen mellom vern og utvikling, der uberørte kulturminner skal forenes med miljøforsvarlig bosetting. Loven gir få konkrete føringer for forvaltningen av fredete bygninger, og myndighetene må derfor foreta en skjønnsmessig vurdering i hvert enkelt tilfelle. Formålsbestemmelsen har betydning for hvordan det frie forvaltningskjønnen skal utøves.

Formålet var noe mer utdypet i forskrift om kulturminner på Svalbard av 24.01.1992 § 1, blant annet framheves den vitenskapelige kildeverdien. Denne forskriften er erstattet av svalbardmiljøloven, men kan likevel si noe om bakgrunnen for fredningens formål:

«Forskriftens formål er å verne og ta vare på Svalbards kulturminner med deres egenart og variasjon, som et ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning, og å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som grunnlag for nåværende og fremtidige generasjoners opplevelse, forståelse, trivsel og virksomhet.»

I Ot.prp. nr. 38 (2000-2001) Om lov om miljøvern på Svalbard vises det til at regjeringen gikk inn for et høyt ambisjonsnivå for miljøforvaltningen med minst like sterk beskyttelse for miljøet som på fastlandet.

2.2.2 Automatisk fredete bygninger – svalbardmiljøloven § 42

Tettstedet Ny-Ålesund har 27 bygninger som er automatisk fredet i medhold av svalbardmiljøloven § 39 første ledd pkt. a. Disse er oppført før 01.01.1946. Flere bygninger er betydelig ombygget etter 1945, og enkelte har fått senere tilbygg. Det følger av vanlig fredningspraksis at senere endringer og tilbygg inngår i fredningen. Bygningene er fredet med eksteriør, interiør og fast innredning. Møbler og løse gjenstander fra før 01.01.1946 er også fredet, jf. svalbardmiljøloven § 39 første ledd pkt. b.

Svalbardmiljøloven gir få konkrete føringer for bygningspleien. Behandling av kulturminnene skal holdes innenfor rammene beskrevet i § 42 første ledd:

«Med mindre annet er fastsatt i medhold av denne loven må ingen skade, grave ut, flytte, fjerne, forandre, tildekke, skjule eller skjemme et automatisk fredet kulturminne med sikringszone, eller sette i gang tiltak som kan medføre fare for at slikt skjer.»

Denne bestemmelsen gir i utgangspunktet et sterkt vern som forbyr enhver endring. Nye tiltak og addisjoner kan også nektes med denne hjemmelen, da dette kan endre, tildekke eller skjemme opplevelsen av kulturminnet. En så streng bestemmelse tilsier at behovet for dispensasjoner er stort i en bygningsmasse som er i aktiv bruk.

Alle tiltak som går ut over vanlig vedlikehold og små reparasjoner, krever tillatelse fra Riksantikvaren i medhold av svalbardmiljøloven § 44 første ledd, se nedenfor og kap. 3.4 om søknadsplikt.

2.2.3 Tillatelse etter svalbardmiljøloven § 44

Dispensasjonshjemmelen for tiltak på automatisk fredete kulturminner er svalbardmiljøloven § 44 første ledd:

«Når en virksomhet planlegges, skal tiltakshaveren på egen kostnad undersøke om virksomheten vil virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte som nevnt i § 42. Direktoratet avgjør snarest mulig om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan iverksettes.»

Denne paragrafen gir ingen føringer for hvilke tiltak som kan godkjennes, men den gir direktoratet (Riksantikvaren) fullmakt til å sette vilkår for tiltaket. Ved automatisk fredning foreligger ingen verdivurdering av det enkelte kulturminnet, ei heller spesifikke fredningsbestemmelser. Forvaltningsplanen søker å avklare verneverdiene og gi føringer for hva som kan tillates på hver enkelt bygning, men planen har ikke juridisk status.

Forvaltningen av de fredete kulturminnene på Svalbard bør i utgangspunktet følge samme verdivurderinger og normer som på fastlandet. Ved endring av svalbardmiljøloven i 2012 ble tilsvarende føring som er nedfelt i kulturminneloven § 15a på fastlandet, tatt inn i svalbardmiljøloven § 44 fjerde ledd:

«Direktoratet kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet eller det fredete området.»

Denne dispensasjonshjemmelen i § 44 fjerde ledd gjelder imidlertid kun for vedtaksfredete kulturminner på Svalbard, det vil si kulturminner yngre enn 1945 som er fredet ved eget vedtak. For automatisk fredete kulturminner gjelder § 44 første ledd, som sitert foran. Vilkårene om særlige grunner og ikke vesentlige inngrep (som kun gjelder for vedtaksfredete kulturminner på både Svalbard og fastlandet) gir likevel en pekepinn for hvordan tiltak på automatisk fredete stående bygninger bør vurderes, jf. den restriktive dispensasjonspraksisen som har utviklet seg for automatisk fredete bygninger (middelalder) på fastlandet.

Praktisering av svalbardmiljøloven har tradisjonelt hatt en fri og bred skjønnsutøvelse i vurderingen av hva som er viktig i hvert enkelt tilfelle. I praksis vil fredete fangsthytter og gruvekulturminner som ligger utenfor allfarvei og er uten bruk, behandles strengere enn bygninger som er i bruk i bosetningene. Det har også vært gitt tillatelser som er mer liberale enn vanlig praksis på fastlandet, på tross av de høye miljømålene for Svalbard. Hvilken praksis som bør følges, er en løpende og svært viktig diskusjon.

2.3 Roller og ansvarsfordeling

Kings Bay AS har det primære ansvaret for forvaltning og vedlikehold av eiendom og bebyggelse i Ny-Ålesund. Så lenge eiers avgjørelser ligger innenfor rammene av fredningslovgivningen og andre bestemmelser, har eier full rett til å få arbeidet utført etter egen prioritering og omfang. Hvis eier ønsker å gjennomføre større istandsettingsarbeider som kan innebære endringer, anbefales det å utarbeide en samlet plan for arbeidet. Dette vil sikre at kulturmiljøforvaltningen kan se helheten i tiltaket når tillatelse til enkelttiltak blir vurdert og avgjort.

Brukerne av bygningene er i mange tilfeller internasjonale forskere og gjester. Disse vil ikke ha noen formell rolle i forvaltningen av den fredete bebyggelsen. I den grad disse initierer arbeider, skal eventuelle søknader og kontakt med myndighetene skje via Kings Bay AS.

Sysselmasteren skal gi råd om praktiske tiltak og forvaltning og er eiers kontakt i antikvariske spørsmål. Sysselmasteren skal gi innstilling i saker som krever tillatelse fra Riksantikvaren. Større vedlikeholdsarbeider og mindre istandsettingsarbeider skal forelegges Sysselmasteren for vurdering før igangsetting, se kap. 3.3 og 3.4. Samtidig er det nyopprettete kompetansesenteret ved Svalbard museum en viktig ressurs innen teknisk bygningsvern og istandsetting.

Riksantikvaren har et generelt veiledningsansvar overfor eiere og den øvrige kulturmiljøforvaltningen. Riksantikvaren skal avgjøre søknad om tillatelse til tiltak i medhold av svalbardmiljøloven § 44, jf. § 42, for fredete bygninger og sikringssoner.

Klima- og miljødepartementet (KLD) skal avgjøre eventuelle klagesaker etter svalbardmiljøloven *Kapittel V. Kulturminner*. Departementet har også et overordnet ansvar for miljøvern på Svalbard, og definerer strategier og mål for kulturmiljøforvaltningen.

Det pågår en prosess om overføring av myndighet fra Riksantikvaren til Sysselmasteren, men dette må utredes og vil ikke bli iverksatt før om flere år. Dette omtales ikke i forvaltningsplanen –

det vil uansett ikke ha vesentlige konsekvenser for Kings Bay AS med tanke på saksgang og søknadsprosesser.

2.4 Saksgang

Saksbehandlingen knyttet til fredet bebyggelse skal i utgangspunktet være skriftlig. Dette gir entydige og søkbare referanser for diskusjoner og vedtak, samtidig blir både prosessen og bygningsmessige endringer arkivert for ettertida. Et komplett arkiv er særlig viktig på Svalbard, der åremål og andre forhold tilsier relativt korte ansettelsesperioder i forvaltningen. Saksgangen med eventuelle føringer og delavgjørelser er viktig å dokumentere.

I innledende fase av en sak er det naturlig med muntlig kontakt, som møter, befaringer og telefonsamtaler. I den grad det gis føringer for videre saksbehandling eller utveksles opplysninger som har betydning for saken, bør muntlig kontakt nedfelles i referater, notater eller e-poster som arkiveres.

2.4.1 Krav til søknaden

Søknad om tillatelse til tiltak på automatisk fredet bygning må være godt dokumentert. Det er eier/søker som har ansvaret for at søknaden er tilstrekkelig opplyst. Det er særlig to hensyn som skal ivaretas for å sikre god saksbehandling og forsvarlig bygningsvern:

Forvaltningsmyndighetens behov for en opplyst sak:

- For at Sysselmasteren og Riksantikvaren skal kunne foreta en god og forsvarlig vurdering av tiltaket, må saken være tilstrekkelig opplyst. Det må klart framgå hvilke inngrep og tilføyelser som er planlagt. Riksantikvaren skal gjøre en selvstendig vurdering, Sysselmesterens innstilling og saksforberedelse er kun rådgivende. I mange tilfeller kjenner Sysselmasteren saken godt gjennom møter og befaringer. Denne uskrevne kunnskapen er ikke tilstrekkelig for en søknad, tilsvarende dokumentasjon må følge saken til Riksantikvaren.

Dokumentasjon og arkivering:

- Dokumentasjonen skal holde en standard som er arkivverdig og gir et entydig bilde av hvilke endringer som er planlagt. Bygningsdokumentasjonen er avgjørende for en god framtidig forvaltning, da man lett kan lese seg fram til når og hvordan bygningen er endret. Dernest er dokumentasjonen en viktig kilde til kunnskap om kulturminnet, særlig på lang sikt da bygningen kan ha blitt mer endret, eller i verste fall er gått tapt.
- Innholdet i søknaden må tilpasses det enkelte tiltaket, behovet for dokumentasjon vil variere. Dokumentasjonen må være tilstrekkelig til at myndighetene kan forstå omfanget av tiltaket, særlig med tanke på materielle inngrep, endringer, håndverksmessig utførelse og produktvalg, samt hvilke verneverdier som blir berørt.

I noen tilfeller kan det være en fordel å søke om flere alternative løsninger, særlig hvis det er snakk om kontroversielle tiltak som innebærer inngrep i opprinnelige/eldre materialer. Beskrivelse og drøfting av ulike alternativer vil opplyse saken og mulighetene bedre, og prosessen blir enklere.

Søknaden skal inneholde:

- søkers navn, adresse, telefonnummer og kontaktperson
- kart med avmerking av kulturminnet, bygningens navn/lokalt nr., kulturminne-ID
- beskrivelse av nåværende situasjon med fotografier
- beskrivelse av tiltaket, hva som skal gjøres, utforming, materialbruk etc.
- relevante tegninger/skisser i målestokk, plantegning, snitt og fasader der det er nødvendig – bruk av farger kan tydeliggjøre hva som fjernes og tilføyes
- relevante detaljtegninger, for eksempel av nye tekniske løsninger
- begrunnelse, konsekvenser og vernefaglige vurderinger
- historiske tegninger og bilder der dette er relevant (for eksempel ved tilbakeføring)
- henvisning til eventuelle styringsdokumenter, vedtak, planer, møter e.l. der tiltaket er omtalt.
- Henvisning til denne forvaltningsplanen. Eventuelle avvik fra forvaltningsplanen skal begrunnes særskilt.

2.4.2 Tidsfrister

I saker som gjelder enkeltvedtak har forvaltningsmyndigheten frist på en måned for å gi svar, jf. forvaltningsloven § 11a. På Svalbard krever tillatelse til tiltak på fredete kulturminner behandling i to trinn: Sysselmesterens innstilling og Riksantikvarens vedtak. Begge instanser må gis en måneds behandlingsfrist fra saken er innkommet. Ved behov for befaring og ytterligere undersøkelser må lengre tid påregnes, men midlertidig svar skal være gitt fra myndigheten innen fristens utløp.

Vedtak om tillatelse eller avslag på søknad om tiltak skal alltid følges av orientering om klageadgang med en frist på tre uker, jf. forvaltningsloven § 29.

2.4.3 Klagesaksbehandling

Riksantikvarens vedtak om tillatelse til tiltak i medhold av § 44 første ledd er enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Enkeltvedtak kan påklages.

Sysselmesterens rådgivende innstilling er ikke et enkeltvedtak og kan ikke påklages. Sysselmesterens vurderinger og forhold som påvirker Riksantikvarens vedtak, kan inngå som begrunnelse i en klage. Søker kan kommentere og supplere Sysselmesterens innstilling før Riksantikvaren fatter vedtaket.

Klage på Riksantikvarens vedtak behandles av Klima- og miljødepartementet. Klagen skal sendes til den instansen som fattet vedtaket. Hvis vedtaksmyndigheten mener at klagen i sin helhet bør tas til følge, kan vedtaket omgjøres. Klagen sendes da ikke videre til overordnet klageinstans. Hvis klagen ikke, eller kun delvis, tas til følge, skal saken sendes til klageinstansen. Underinstansens vurdering av klagen skal følge saken. En klage som er avgjort av Klima- og miljødepartementet, er endelig. Det er ikke anledning til ytterligere påklaging.

Vesentlige uenigheter kan forfølges rettslig, men dette vil svært sjelden være aktuelt. Dette kan være relevant hvis det er uenighet i tolkningen av juridiske forhold. Uenighet i utøvelsen av faglig skjønn hører normalt ikke hjemme i rettsapparatet.

2.4.4 Forholdet mellom svalbardmiljølovens fredningskapittel og arealplanen

Fredning i medhold av svalbardmiljøloven kap. V går foran arealplanen, slik det framgår i svalbardmiljøloven § 53 annet ledd. Dette samsvarer med kulturminneloven på fastlandet, som er en særlov som ifølge prinsippet om *lex-specialis*, går foran plan- og bygningsloven. Dette innebærer at et tiltak som er i samsvar med arealplanen, ikke kan gjennomføres hvis det er i konflikt med fredning. Det må da søkes Riksantikvaren om dispensasjon fra fredningen.

2.4.5 Sanksjoner, svalbardmiljøloven kap. IX

For automatisk fredete kulturminner gjelder svalbardmiljøloven *Kapittel IX. Håndheving og sanksjoner*. Det er et mål for forvaltningen å løse eventuelle tvister og uenigheter i forkant slik at man ikke trenger å benytte sanksjonsparagrafene. Kort gjengitt er disse:

§ 93 Gjenoppretting

Sysselmasteren kan gi pålegg om utbedring og gjenoppretting. Dette er særlig aktuelt hvis det er gjort ulovlige arbeider på fredete kulturminner. Det følger av § 4 annet ledd at også Riksantikvaren som overordnet myndighet kan gi slikt pålegg.

Tap av kulturminneverdier ved ulykker, for eksempel ved brann, kan i noen tilfeller føre til pålegg om gjenoppretting. Dette er særlig aktuelt hvis kun en del av bygningen er gått tapt. Hvis hele bygningen er tapt, vil det i de fleste tilfeller være mer aktuelt å oppføre et stedstilpasset nybygg, jf. føringer i arealplanen, enn å forsøke å oppføre en kopi av det tapte kulturminnet.

§ 95 Erstatning

Sysselmasteren kan pålegge den som har voldt skade, å betale en miljøerstatning til Svalbards miljøvernfond.

§ 96 Tvangsmulkt

Hvis en overtredelse av loven fører til gjenoppretingskrav som ikke oppfylles innen gitt frist, kan Sysselmasteren fastsette tvangsmulkt.

§ 97 Direkte gjennomføring

Hvis plikter, vedtak og pålegg i medhold av loven ikke etterleves, kan Sysselmasteren gjennomføre nødvendige tiltak og kreve dette dekket av den ansvarlige.

§ 99 Straff

«Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser fastsatt i denne lov eller i medhold av loven, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år. Er det inntrådt eller voldt fare for betydelig miljøskade, eller det for øvrig foreligger særdeles skjerpene omstendigheter, kan fengsel inntil 5 år anvendes.»

Alle som har ansvar for bygningsmassen, også håndverkere, gravemaskinfører, konsulenter o.a., skal gjøres kjent med lover, regelverk og vedtak som er fattet i den aktuelle saken. I et vedtak om tillatelse vil det ofte settes betingelser. Disse kan være knyttet til håndverksmessig utførelse, demontering og lagring av bygningsdeler, krav til dokumentasjon osv. I Ny-Ålesund har Kings Bay AS som eier ansvar for at aktuelle aktører er informert om slike forhold. Ved planlegging av arbeidet og ved oppstart må fredningens innhold og konsekvens være et vesentlig moment.

2.5 Svalbards miljøvernfond – tilskudd

Høsten 2007 ble Svalbards miljøvernfond operativt, jf. svalbardmiljøloven § 98. Fondets midler kan kun brukes til tiltak på Svalbard som har til formål å beskytte miljøet, herunder:

- «a. undersøkelser og tiltak for å kartlegge og overvåke miljøtilstanden, årsaker til miljøpåvirkning og miljøvirkninger av virksomhet,*
- b. gjenoppretting av miljøtilstanden,*
- c. tilskudd til skjøtsel, vedlikehold og granskning av kulturminner så langt dette ikke kan ventes dekket av den ansvarlige,*
- d. informasjons-, opplærings- og tilretteleggingstiltak.»*

Dette innebærer at det kan søkes om tilskudd til vedlikehold og istandsetting av fredete bygninger og anlegg, samt til verneverdige bygninger uten formell vernestatus. Det kan også søkes om tilskudd til forundersøkelser, forskning, informasjonstiltak mv. Særskilte satsningsområder framkommer av årlig tildelingsbrev fra Klima- og miljødepartementet.

Søkere om tilskudd fra Svalbards miljøvernfond kan være private rettssubjekt, frivillige organisasjoner og offentlige virksomheter (unntatt Sysselmasteren). Søknaden må inneholde en beskrivelse av tiltakets formål og innhold, plan for gjennomføring, finansiering, fremdrift og søknadssum. Søknaden skal skrives på særskilt søknadsskjema. Informasjon, veiledning og søknadsskjema finnes på fondets hjemmeside: [Svalbards miljøvernfond \(miljovernfondet.no\)](http://svalbardsmiljovernfondet.no)

Miljøvernfondets sekretariat er lokalisert hos Sysselmasteren, som mottar søknader om tilskudd og gir veiledning til aktuelle søkere. Normalt lyses tilskuddsmidler ut to ganger i året.

Miljøvernfondets styre avgjør søknadene etter rådgivende innstilling fra sekretæren, og etter faglige innspill fra Sysselmasteren, Riksantikvaren m.fl. Avgjørelse om tildeling regnes ikke som enkeltvedtak etter forvaltningsloven og kan ikke påklages.

Ut over dette er det ingen offentlige tilskuddsordninger som er rettet direkte mot Svalbards kulturminner. Stiftelsen UNI kan gi tilskudd til kulturminnetiltak, men de gir vanligvis ikke til statlige eiere. Se stiftelsens nettside for mer informasjon.

Del 3 Vern og tiltak på fredete bygninger

Bebyggelsen i Ny-Ålesund representerer alle faser i stedets over hundre år lange historie. De fredete bygningene er oppført i forbindelse med ulike driftsfaser i gruvene, og dels bærer de preg av ombygging og modernisering knyttet til senere aktivitet, som forskning og turisme.

Bygningene er fredet slik de sto på fredningstidspunktet, det vil si ved forskrift om kulturminner på Svalbard gitt ved kgl.res. 24.01.1992. Grensen for automatisk fredning ble da flyttet fra år 1900 til 1945 (oppført før 01.01.1946). Forskriften er erstattet av svalbardmiljøloven, som trådte i kraft 01.07.2002, sist endret 18.06.2021 med ikrafttreden 01.07.2022.

3.1 Grunnholdninger til vern

Kulturminner er en viktig del av vår kulturarv. Bygningene dokumenterer tidligere tiders samfunnsforhold, levekår, liv og gjøremål, byggeskikk og håndverksteknikker. Gamle bygninger er ikke-fornybare ressurser, de er primærkilder til kunnskap om fortida. Alle andre nedtegnelser, fotografier og registreringer innebærer grader av fortolkning. Bygningene er derfor en unik kilde til kunnskap og et umistelig grunnlag for framtidig forskning. Ved bruk og modernisering er det viktig at vi i minst mulig grad reduserer bygningenes verdi som historisk kilde, og at vitenskapelig kildeverdi, alderspreg og opplevelsesverdi ikke går tapt.

Den mest interessante og verdifulle epoken i en bygnings historie er i mange tilfeller den eldste, som dokumenterer opprinnelig utførelse og bruk. Men også nyere elementer kan ha høy historisk verdi. Dette er det mange eksempler på i Ny-Ålesund, der 2. driftsperiode (etter 1945) har satt sterkt preg på den fredete bebyggelsen. Som hovedregel skal man være svært varsom med å fjerne elementer i en fredet bygning – alle epokene som har nedfelt seg i det fysiske bygningsmiljøet, forteller en historie om bygningens og stedets utvikling. I noen tilfeller kan man likevel bli nødt til å prioritere mellom ulike faser. Unntaksvis kan det være aktuelt å tilbakeføre en bygning til en dokumentert tidligere tilstand.

Rådene for vedlikehold og istandsetting er basert på grunnprinsipper innen bygningsvernet. De viktigste er:

- Mest mulig av alle deler av bygningen skal bevares. Derfor må inngrepene ved vedlikehold og utbedring være så små som mulig.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere framfor å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer og metoder, både ved vedlikehold og eventuell utskifting.*
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjoner og tildekkete materialer) er like viktige å ta vare på som synlige (overflater).
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne opprinnelige eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske «arkivet» er bygningen selv.
- Tidligere ombygginger og endringer av en bygning er ofte viktige å bevare. De kan fortelle om bygningens livshistorie gjennom skiftende stilretninger og bruk.
- Når noe fjernes eller endres, skal aktuell dokumentasjon bli nedtegnet og arkivert. I spesielle tilfeller sikres dokumentasjonen ved lagring av den fjernete bygningsdelen.
- Endringer skal om mulig være reversible. Når behovene endrer seg, kan de nye elementene fjernes og bygningen framstå slik den var før endringen.

*Unntaksvis kan nye tekniske løsninger være nødvendig for å sikre verneverdier og bruksverdi.

På Svalbard er mange av kulturmiljøene unike i nasjonal sammenheng. Vi har ingen andre eksempler på en norsk arktisk gruveby med så mange bevarte bygninger som Ny-Ålesund. De gamle husene og spor i landskapet vitner om stedets utvikling som gruveby og senere forskningslandsby.

Mange av de fredete bygningene i Ny-Ålesund har vært i kontinuerlig bruk, mens andre lenge har stått tomme. Tettstedet har alltid vært i aktivitet, og bygningene inngår i en levende og ubrutt tradisjon. Stedet er et av de flotteste på Svalbard, og den fredete bygningsmassen er vesentlig for opplevelsen. Enkelte av de gamle husene er revet, men etter hvert som bevisstheten om stedets betydning som kulturmiljø har økt, har Kings Bay AS og forvaltningen arbeidet for et konstruktivt vern.

Det er et overordnet mål at bygninger skal være i bruk. Opprinnelig standard vil i de fleste tilfeller ikke tilfredsstille dagens brukskrav, og det blir behov for endringer. Også fredete bygninger må i noen grad tilpasses nye brukskrav, unntaket er museumsbygninger. Det lar seg oftest gjøre å finne gode løsninger som forener vern med ny bruk, selv om løsningene kan bli annerledes og mindre arealkrevende enn eier primært ønsket. Å finne slike løsninger krever grundighet, vilje og kompetanse i både planlegging og gjennomføring av arbeidene.

Det kan bli vanskelig å finne gode løsninger hvis eierens bruksbehov sprenger rammene for hva det gamle huset kan romme. Store tilbygg og omfattende endring av planløsning er ikke ønskelig. I slike tilfeller passer ikke funksjonen til huset, og man må søke andre løsninger, i ytterste konsekvens oppføring av en ny bygning. Et viktig utgangspunkt er å kartlegge hvilke arealbehov man har på sikt, og å finne egnete hus til de ulike funksjonene.

3.2 Vernestrategier på Svalbard

På fastlandet er det et mål at alle fredete kulturminner skal vedlikeholdes. På Svalbard er det ikke alltid slik. I *Kulturminneplan for Svalbard 2000-2010* er det definert ulike strategier for bevaring, disse kan gjengis i tre hovedkategorier. Sysselmasteren oppdaterte kulturminneplanen for Svalbard i 2013. De samme kategoriene er i praksis videreført, supplert med kategoriene D og E:

- A. naturlig forfall
- B. forfallsforsinkende vedlikehold
- C. vedlikehold/istandsetting (restaurering)
- D. rehabilitering
- E. vedlikehold

Strategi A, ofte omtalt som «død i skjønnhet», er mest aktuell for fangsthytter og tekniske kulturminner som ligger langt fra bosetningene, og som ikke er i bruk. Deres verdi er knyttet til historisk dokumentasjon og opplevelse. Det er en berikelse å kunne oppleve dem slik de ligger urørt i landskapet og vitner om menneskelig aktivitet, og deres pedagogiske verdi er høy. Slike kulturminner er viktige å dokumentere grundig før de går til grunne.

Strategi B kan være aktuell i mange sammenhenger, både i og utenfor bosetningene, for eksempel for en del gruveanlegg. Forfallsforsinkende tiltak kan for eksempel være tetting av hull i vegger og tak på bygninger, eller forsterkning og bardunering av konstruksjoner. Slike sikringstiltak kan også være aktuelle som midlertidige løsninger i en fase der man vurderer et kulturminnes framtid og bruk.

Strategi C er aktuell for stående bygninger i bosetningene. Bygningene bør vedlikeholdes og skader repareres, eventuelt også moderniseres, slik at bygningene lengst mulig kan oppleves og

brukes. Noen få bygninger eller rom er i en slik stand at de ikke bør være i vanlig bruk, men de skal likevel vedlikeholdes for å hindre forfall og tap av kulturminneverdier.

Strategi D skal sikre bygningen utvendig som i kategori C, men det åpnes for tilpasning til nye bruksbehov innvendig. Strategi E knyttes ifølge Sysselmesterens kulturminneplan til istandsatte bruksbygninger med lav autentisitet.

3.3 Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper

Målet for bygningene i Ny-Ålesund er at de skal være i forsvarlig bruk og få jevnlig tilsyn og vedlikehold. Godt vedlikehold sikrer at skader oppdages tidlig og gir den beste og mest økonomiske formen for vern. Behovet for inngrep og utskiftinger holdes nede, og man unngår omfattende reparasjoner.

Hovedregelen er at løpende vedlikehold utføres uten at myndighetene trekkes inn, mens man må søke tillatelse (dispensasjon fra fredning) for «endringer». Grensen mellom vedlikehold og endring kan være vanskelig å definere, og ulike aktører kan ha ulik oppfatning av begrepene. Kulturminnevernets definisjon av vedlikehold er snever, i den hensikt å ivareta kulturhistoriske verdier. Mange eiere har i beste mening utført «vedlikehold» på en slik måte at myndighetene vurderer det som endring/inngrep, som i verste fall er skadelig for kulturminnet. Dette kan for eksempel være bruk av for tett/sterk maling, som medfører avskalling og råteskader, eller utskifting av opprinnelige bygningsdeler som burde blitt istandsatt av en kyndig kulturminnehåndverker.

Vedlikeholdet av en fredet bygning er underlagt kulturmiljøforvaltningens overvåkning. Det kan oppstå usikkerhet om hva du som eier kan utføre uten å spørre, og når du må søke om lov. Er det grunn til tvil – ta kontakt med Sysselmesteren!

Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å bevare mest mulig av de gamle bygningsdelene og å hindre skader. Dette gjelder både synlige og skjulte konstruksjoner og elementer. Vedlikeholdet skal om mulig skje på samme måte som da huset ble bygget, med samme teknikk, utførelse og materialbruk. I praksis vil dette noen ganger bety merarbeid, andre ganger krever det bare omtanke og kompetanse.

Ved å bevare de gamle bygningsdelene og overflatene beholder bygningen sin autentisitet, og dermed sin vitenskapelige kildeverdi og opplevelsesverdi. En kopi kan aldri fullt ut erstatte de opprinnelige bygningsdelene. Selv om kopien er nøyaktig likt utført, går flere dimensjoner tapt:

- Kildeverdien: Noe detaljkunnskap går alltid tapt med kopien, som eksakt materialkvalitet (mulighet for datering), verktøyspor, overflatebehandling, eventuell merking, inskripsjoner etc.
- Aldersverdien: Spor av tidens tann er borte, likeså slitasje og spor etter tidligere bruk. Vi kan ikke lenger oppleve og berøre de samme materialene som våre forgjengere.
- Sannhetsgehalten: Hvordan kan våre etterkommere vite at kopien er nøyaktig utført? Kan de stole på at historien og byggeteknikken som formidles, er identisk med den opprinnelige? Bygningens historie er blitt vanskeligere å lese og mindre etterrettelig.

Forvaltningsplanens kap. 3.8 gir retningslinjer for vedlikehold av typiske bygningsdeler. Dette skal sikre at arbeidene utføres forsvarlig og minsker behovet for kontakt med myndighetene.

3.4 Søknadsplikt – større vedlikeholdsarbeider og endringer

Det må søkes om tillatelse (dispensasjon) for større vedlikeholdsarbeider, reparasjoner og endringer i en fredet bygning. Dette gjelder også ved tilbakeføringer, og ved midlertidige og reversible tiltak. Som oftest blir det gitt tillatelse når endringene er små og tiltaket er nødvendig for fortsatt bruk, eller dersom tiltaket er nødvendig av tekniske hensyn for å sikre forsvarlig bevaring. Kulturmiljøforvaltningens oppgave er å passe på at det ikke blir gjort så mange endringer i årenes løp at det til slutt er lite igjen av det opprinnelige huset.

Eksempler på større vedlikeholds-/istandsetningsarbeider som krever tillatelse:

- vedlikehold med endret materialbruk
- endring av malingtype/farge, fjerning av eldre malinglag
- alle tiltak på dekorerte flater (for eksempel ådring)
- vedlikehold av utvendig kledning som innebærer betydelig utskifting av råteskadet virke
- restaurering av vinduer der det er råteskader som innebærer betydelig utskifting av deler eller utskifting av skadde beslag
- omfattende reparasjon/utskifting av taktekkning og undertak
- forbedring/ending av tekniske løsninger, for eksempel etterisolering eller ny type fundamentering

Eksempler på andre endringer som krever tillatelse:

- fasadeendringer
- oppføring av tilbygg
- utskifting av bygningselementer, som panel, vinduer og dører
- inngrep i bygningens konstruksjon
- historisk tilbakeføring
- endring av planløsning og romstruktur, oppsetting eller riving av lettvegger
- installering av bad eller større bygningsmessige addisjoner
- utskifting av himlingsplater/kledning/panel i fredete interiører
- etablering eller endring av infrastruktur som ventilasjon, rørføringer, kabler etc.
- fjerning og endring av fast inventar og større løst inventar som inngår i fredningen
- tildekking av eksisterende overflater med ny platekledning, tapet eller lignende

Et overordnet prinsipp er at alle endringer om mulig skal gjøres reversible, slik at de i framtida kan la seg tilbakeføre. Endringer og tilføyelser skal kunne fjernes uten at bygningen blir forringet. I praksis kan det bety at ny kledning av et rom legges utenpå den gamle, og at nye skillevegger festes slik at de lett kan fjernes uten å sette merkbare spor.

Det må også søkes om tillatelse til tiltak i uteområdene innenfor den fredete lokaliteten. Eksempel på tiltak som krever tillatelse:

- gravearbeider
- mellomlagring av materiell
- montering av tekniske installasjoner, fiberskap mv. i tilknytning til bygninger

3.5 Tilbakeføring

Når myndighetene skal vurdere forslag til endringer, vil de ta hensyn til hvilken periode, eventuelt flere perioder, i bygningens historie som fredningen søker å bevare. Hvis det er foretatt endringer i nyere tid, kan det i noen få tilfeller være aktuelt å tilbakeføre bygningen til et tidligere eller opprinnelig utseende. Dette kan gjelde eksteriøret, deler av bygningen, utvalgte rom eller bygningsdeler, detaljer og fargebruk. Tilbakeføring er også en endring som krever godkjenning av Riksantikvaren. Følgende premisser bør ligge til grunn for at tilbakeføring kan vurderes:

- De nyere tilføyelsene som fjernes eller tildekkes, har relativt lav/underordnet verdi.
- Det foreligger sikker, god og tilstrekkelig dokumentasjon (tegninger, fotografier e.a.) av den opprinnelige situasjonen. Tilbakeføring basert på gjetting (diktet historie) kan normalt ikke godtas. Tilbakeføring ved avdekking av bevarte autentiske materialer er enklere å akseptere enn full rekonstruksjon av tapte deler.
- Kulturminnet er ikke for sterkt endret. Hus som har fått endret hovedvolum, vesentlig endret planløsning ved ny bruk osv., bør vanligvis bevares slik de er. Slike endringer er integrert i bygningskroppen og har historisk relevans. Tilbakeføring av nyere (ikke verneverdige) vindustyper, taktekking o.l. på en bygning med intakt hovedform, kan være aktuelt.

Tilbakeføring er en inngripende handling som alltid innebærer tap av materiell historie. Ved å gjenskape en tidligere situasjon, framhever vi én arkitektonisk og kulturhistorisk periode i husets historie. Samtidig nedprioriterer vi andre deler av historien og de samfunnsmessige faktorene som førte til endringene. Ved å fjerne materialer og tilbakeføre (rekonstruere/kopiere) tapte deler, gjør vi husets historiske utvikling vanskeligere å «lese». Slike verdivurderinger må være forsvarlige i et langsiktig perspektiv. Hvilken historisk dokumentasjon går tapt? Forvrenger vi forståelsen av historien? Hva vil folk synes er mest interessant om hundre år – en autentisk endring/materialer fra 1950-tallet eller en kopi av en eldre løsning utført i vår tid? Hvis man er i tvil, er det best å gjøre minst mulig og la huset som primærkilde bli bevart med alle historiske lag intakt.

På de fredete husene i Ny-Ålesund er det utført to radikale tilbakeføringer av hele bygninger: nr. 5 Arbeiderbrakkka i 1987–88 og nr. 14 Amundsenvillaen i 2009–11. Disse prosjektene bør betraktes som unntak, der det forelå særskilte hensyn.

Amundsenvillaen ble i 2009–11 tilbakeført til utseendet fra 1. driftsperiode. Dette skjedde på dokumentert grunnlag, med avdekking av opprinnelig panel, tilbakeføring av vinduer mv. Foto: Siri Hoem 2010

På Arbeiderbrakkka vektla man museale hensyn og ønsket om å formidle en seksmannsbrakke anno 1918. Løsningen er i ettertid diskutabel: Man fjernet tilbygg og modernisering som familiebolig i 2. driftsperiode, elementer vi i dag ville ha vurdert som viktige deler av det fredete kulturminnet. På Amundsenvillaen ønsket man å avdekke unike veggmalier inne, samtidig som opprinnelig funksjon som direktørbolig ble reetablert. Lagene som ble fjernet, var dels av svært ny dato (etter gruvedida), og både ute og inne ble opprinnelige kledninger avdekket/bevart og supplert. Rekonstruksjonen er begrenset til manglende deler, lettvegger og vinduer som kompletterer helheten sammen med de bevarte materialene.

Tilsvarende omfattende tilbakeføring og fjerning av senere historiske lag er i utgangspunktet ikke aktuelt på de øvrige fredete husene. Forvaltningsplanen av 2008 anbefalte en restriktiv linje, noe denne planen følger opp. Som hovedregel skal endringer fra 2. driftsperiode bevares som viktige historiske tilføyelser. De er tidstypiske uttrykk for en viktig epoke i gruvebyens historie.

3.6 Dokumentasjon av arbeidet

Alle endringer på en fredet bygning bør dokumenteres og arkiveres. En søknad om tillatelse beskriver tiltaket, men dette er vanligvis ikke tilstrekkelig dokumentasjon. Dette er et tema hvor det «syndes» mye i kulturminnevernet. Dokumentasjonsarbeid blir sjelden prioritert, og det kan være uklart hvem sitt ansvar dette er. I en tillatelse kan kulturminnemyndigheten sette vilkår om at arbeidet blir dokumentert. Lokale bygningsforvaltere, konsulenter eller håndverkere er de som best kan dokumentere arbeidet underveis og i sluttrapport.

Større bygningsarbeider, istandsetting og endringer bør dokumenteres i egne rapporter. Her bør det redegjøres for hvilke arbeider som er gjort, vernefaglige vurderinger etc. Skjulte tekniske løsninger og detaljert beskrivelse av produktvalg og fargekoder er eksempler på informasjon som kan lette forvaltningen for de som kommer etter oss. I mange tilfeller vil det avdekkes skjulte konstruksjoner og overflater som er viktige for å forstå bygningens historie. Funn må beskrives i rapporten, med entydig lokalisering på plantegning e.l. Rapporten bør inneholde tekst, fotografier, eventuelle skisser og tegninger. Den kan med fordel vise arbeidets gang kronologisk.

I noen tilfeller er arbeidene så omfattende at det vil bli innleid ekstern ekspertise, for eksempel til fargeundersøkelser eller bygningstekniske undersøkelser. De eksterne konsulentene bør skrive egne fagrapporter. For endrings- og ombyggingsarbeider der det er engasjert arkitekt, kan denne skrive rapporten. Enklere istandsetting og restaureringsarbeider bør dokumenteres av håndverker. Kings Bay AS har de senere årene etablert en god praksis med rapportskriving, ofte utført av håndverker.

Bygningsrapporter, originale tegninger, fotografier og lignende oppbevares hos Kings Bay AS, som bør ha et ordnet bygningsarkiv. Kopi sendes Sysselmesteren. Riksantikvaren skal også ha kopi av rapporter i saker der de har gitt tillatelse til tiltak.

Kings Bay AS bør etablere et lager der demonterte og kulturhistorisk verdifulle bygningsdeler kan sikres som dokumentasjon. Dette kan være i lagerdelen på loftet i nr. 32 Museet, eller i huset der delene kommer fra. Eksempler på aktuelle bygningsdeler er gamle vinduer, beslag, panelbiter, papp, tapetrester etc. Alle lagrete elementer må merkes tydelig, med detaljert anvisning av hvor de kommer fra, gjerne merket på tegning/foto (nr./hus, rom, bygningsdel). Utvalgte elementer kan registreres i Primus, dersom de er av særlig verdi.

3.7 Retningslinjer for tiltak

På de fredete bygningene i Ny-Ålesund er hovedregelen at eksteriøret skal bevares mest mulig uendret. Noen bygninger er svært autentiske, med preg av 1. og/eller 2. driftsperiode i gruvene (fram til 1963). Mange hus er endret etter dette, med nye fasadeelementer og detaljer, kanskje med uhistorisk/skjjemmende utførelse. Ulike typer tiltak, som tilbakeføring og utskifting av bygningsdeler, vil bli vurdert ulikt fra bygning til bygning.

Interiørene har formelt like sterkt vern som eksteriøret. Også her er det overordnede målet å bevare opprinnelig/eldre planløsning, konstruksjoner, overflater og fast innredning mest mulig uendret. Denne intensjonen må avveies i forhold til behovet for bruksmessig og teknisk oppgradering. Interiørene bærer preg av lag på lag, der romløsninger, materialer og overflater er tilpasset ulik bruk. Både 1. og 2. driftsperiode representerer viktig historie som er nedfelt i bygningene.

I forvaltningsplanen tas det ikke stilling til alle tenkelige framtidige tiltak, men hovedprinsipper skisseres, basert på bygningens verneverdier og sårbarhet. Det gis konkrete retningslinjer for vedlikehold og mindre istandsettingsarbeider. Bygningene klassifiseres i forhold til interiørenes verneverdi og potensial for endring. Hensikten er å gi forutsigbare rammer.

3.8 Vedlikeholdsråd for typiske bygningsdeler

Ny-Ålesunds fredete bygningsmasse er relativt ensartet hva gjelder bygningstyper, teknologi og materialbruk. Det er derfor mulig å gi generelle retningslinjer som gir god dekning for mange aktuelle vedlikeholdsarbeider. I det følgende beskrives prinsipper for vedlikehold av typiske bygningsdeler tilpasset lokale forhold i Ny-Ålesund. Mange av arbeidene er beskrevet i Riksantikvarens informasjonsblader, som er tilgjengelige på internett. Riksantikvarens råd er utarbeidet for kulturminner på fastlandet, men de er i hovedsak overførbare til Svalbard. Gode råd kan også finnes i boka «Gamle trehus» av Brønne, Aanensen og Drange, og Håkon Gøthesens bok «Gamle vinduer. Historikk, restaurering og vedlikehold», se kilder.

Vedlikeholdsarbeider og små reparasjoner som er beskrevet i retningslinjene kap. 3.8.1–3.8.9, kan som hovedregel utføres i regi av eier Kings Bay AS uten særskilt søknad/tillatelse. I noen vedlikeholdsråd nevnes mulige forbedringer av opprinnelig konstruksjon (som forsterkning av fundamenter, innsetting av varevinduer), slike tiltak kan innebære søknadsplikt.

Arbeidsbeskrivelse skal alltid sendes Sysselmasteren på forhånd. Sysselmasteren avgjør om det planlagte arbeidet er faglig akseptabelt, og om tillatelse fra Riksantikvaren er nødvendig.

Arbeider som går ut over enkelt vedlikehold, skal dokumenteres i en rapport som sendes Sysselmasteren, se kap. 3.6.

NB! Før vedlikehold utføres må de generelle rådene i kap. 3.8. og spesifikke føringer for bygningen i del 5 katalog sjekkes. Det er viktige opplysninger og verne vurderinger på detaljnivå i katalogdelen.

3.8.1 Fundamenter av tre og betong

De fredete husene i Ny-Ålesund er fundamentert på ulike vis. De fleste ligger hevet opp fra bakken med lufting under gulvet mot permafrosten. Ingen har kjeller.

Om lag tyve av de fredete husene står på fundamenter av tre, helt eller delvis. Noen står på trepeler som er nedgravd i bakken. Flere av de minste husene ligger på tresviller og lave boksfundamenter (korte biter) direkte på/over bakken. Andre står på høyere pakninger av krysslagt boks. Treputer/-pakninger kan være senere konstruksjoner fra reparasjoner eller flytting av hus. De høyere fundamentene er ofte skjult bak utvendig skjørt (bordkledning). Ulike fundamenttyper kan være brukt i kombinasjon på samme hus/tilbygg. Flere av husene, blant andre de små boligbrakkene, hadde opprinnelig isolerende jordvoller på utsiden av fundamentene. Jordvollene er senere fjernet. De enkleste bygningene, som naust og varmestua i gruveområdet, ligger med sviller rett på bakken.

De større husene fra 1917–19 er fundamentert på peler av betong eller støpt ringmur, dels kombinasjon av ringmur og pilarer. Dette gjelder syv bevarte hus, samt gjenbrukte eldre grunnmurer under deler av tre svenskebrakker oppført i 1945. Betongen er lokalt framstilt med tilslag av strandgrus og store sparesteiner skjult inne i støpen (stein var billigere enn sement). Kraftstasjonen har støpt fundament med bærende betongkonstruksjon i full vegg høyde.

Eksempler på typiske fundamenttyper:

Nr. 6 Veteranhytta. Kraftig pelefundament med kryssavstiving, noe nedsunken i terrenget. Opprinnelig løsning fra 1918, jordvoll er fjernet.

Nr. 28 Samfunnshuset. Fundament av krysslagt boks, opprinnelig løsning 1945.

Nr. 5 Arbeiderbrakka. Fundament av treputer, biter av boks/plank (sekundær løsning). Putene er enkle å justere, men ustabile når de stables i høyden. Nedsynkning og utglidning er en utfordring.

Nr. 20 Gult hus, støpt ringmur 1919. Fundamentet ligger grunt i det aktive laget, risiko for setninger og sprekker. Betongen er nedslitt og tilslaget eksponeres, bevart overflate oppunder kledningen.

Felles for de gamle fundamentene er at de ikke går ned til den stabile permafrosten eller til fjell. Dette fører til bevegelse, setninger og utglidning. For de minste trehusene har ikke dette medført alvorlige skader i bygningskroppen (med forbehold). De større bygningene og helårsboligene har derimot setninger med større skadepotensial. På Svalbard har det alltid vært utfordringer med fundamentering i permafrostens aktive lag, men problematikken øker med klimaendringene, se kap. 1.3.6.

Fundamentene er avgjørende for at bygningen skal stå støtt. Fundamentskader som ikke utbedres, kan føre til omfattende følgeskader, som forplanter seg opp i bygningskonstruksjonen. Store deler av året er fundamentene utsatt for fuktbelastning og vannansamling over bakken (overvann), med dertil skadeutvikling. Man må derfor påregne jevnlig utskifting av fundamentdeler av tre.

Forvaltningsplanen legger opp til at de små husene bevares i samsvar med opprinnelig fundamenteringsprinsipp, med noen justeringer. Man må påregne hyppig tilsyn og justering av fundamenter av treverk som ligger over eller litt ned i bakken. Det vil oppstå setninger og bevegelser gjennom året. Dette kan gi uheldige belastninger på konstruksjonen, føre til utettheter mellom vegger/gulv, eller at dører og vinduer går trått og ikke kan åpnes/lukkes. Dette innebærer fare for ytterligere følgeskader, varmetap og inndrev av nedbør.

For større fredete hus er nye fundamenteringsmetoder/stålpeler aktuelt, som ved refundamentering av nr. 21 Hvitt hus i 2023–24. Stålpeler ble også benyttet ved refundamentering av nr. 4 Museumshytta i 2019, men dette er i ettertid vurdert som et for omfattende tiltak på dette huset. Hver bygning krever helhetlig tilstandsanalyse, risikoanalyse, vurdering av konsekvenser ved ulike løsninger, og detaljprosjektering.

Forskningsprosjektet PCCHs undersøkelser i Ny-Ålesund tyder på at svalbardtradisjonen med lukkede skjørt omkring fundamenter gir økt oppvarming av grunnen under huset vinterstid. Videre finner de at snødekke/snølagring nær bygningene gir høyere temperatur i grunnen (snøen isolerer og stenger kald luft ute). De presiserer at målingene vil variere med ulike forhold hvert år. (Dette er basert på foreløpige data, ikke endelig publisert.)

Vi bemerker at før man endrer en byggetradisjon, må man gjøre grundige vurderinger, og gjerne teste ut en pilot over tid før praksis endres. I spørsmålet om skjørt eller ikke må vernefaglige og tekniske hensyn avveies: behovet for beskyttelse mot vind og snødrift (og dyr/revehi) kontra grunnens temperatur og stabilitet. Forholdet er komplekst – hva som er varm og kald side under husene påvirkes av bruk/oppvarming og utetemperatur/soloppvarming, og vil trolig variere gjennom året og døgnet. Etterisolering av gulvkonstruksjonen er et aktuelt tiltak som ivaretar flere hensyn: Varmetapet mot grunnen blir mindre samtidig som fredningens formål og lokal byggeskikk med skjørt respekteres. En bonus er at innendørs komfort blir forbedret og energi til oppvarming reduseres (ENØK-tiltak). Et annet aktuelt tiltak er å sikre gjennomlufting av det innkledde arealet under huset med innsetting av snøsikre ventiler i skjørtet.

Snølagring og påvirkning av grunntemperaturen er også et komplekst tema. Når det aktive laget skal fryse til om høsten/vinteren, vil kulda tilføres både fra kald uteluft (tilfrysing ovenfra) og fra permafrosten under det aktive laget (tilfrysing nedenfra). Snø på bakken om høsten og tidlig vinter vil isolere og forsinke tilfrysingen ovenfra. Dersom bakken/permafrosten setter seg i full dybde i løpet av vinteren, vil situasjonen være motsatt om våren. Da er et isolerende snølag sannsynligvis gunstig, da det vil forsinke oppvarming av grunnen ovenfra, ved å stenge ute luft med plussgrader, reflektere UV-lys og redusere soloppvarming av grunnen. Hvorvidt huset er kaldt eller oppvarmet vil også spille inn. Før man eventuelt endrer praksis, eller fjerner snødekke

rundt husene, må man ha et bevisst forhold til alle disse faktorene. Gunstige tiltak vil trolig avhenge av hustype, årstid og andre lokale forhold.

For alle fundamenttyper bør terrenget ha fall bort fra bygningen og overvann ledes bort, ref. kap. 1.3.6. Ved særlig fuktig grunn kan lokal utskifting til bedre drenerende masser/grus vurderes.

De ulike fundamenttypene vedlikeholdes slik:

Trepeler over/i terreng:

- Peler som er skjeve eller utglidde, må rettes opp. Behov for ekstra kryssavstiving må vurderes. (Kryssavstiving ble brukt opprinnelig, se nr. 6 Veteranhytta.)
- Peler som er betydelig skadet av råde, skiftes ut med tilsvarende nye med samme dimensjon, trekvalitet og plassering, dersom dette anses som tilstrekkelig bæring. Ved behov jekkes huset opp for å utføre jobben. Nye peler kan settes lengre ned i terrenget for å gi bedre stabilitet, eventuelt med økt dimensjon. Pelene kan ha bedre trekvalitet (årringtetthet, kjerneved, vekt) for å øke råtemotstanden.
- Trykkimpregnerte materialer bør unngås. (Cellestrukturen er ødelagt og holder på vann. Dette er uheldig for tilstøtende trematerialer.)
- Omfattende endring av pelenes dimensjon, antall, dybde og plassering er søknadspliktig. Det samme gjelder ved endring av materialbruk (stålpeler).

Treputer av boks-/plankebiter eller pakninger av kryssløst boks over terreng:

- Sjekk jevnlig at fundamentene står godt og bærer, minst én gang i året. Ved setninger kan det bli glippe mot svill/bjelkelag, og fundamentet blir ustabil og ikke-bærende.
- Unngå enkle puter med mer enn to plankebiter høyden, siden disse lett vrir seg og blir ustabile. Ved økt høyde er kryssløst fundament bedre egnet.
- Justér eventuelle glipper med trekiler eller ny boks/plank med tilpasset dimensjon. Sørg for at huset er noenlunde i vater.
- Råteskader kan oppstå i bunn av fundamentet. Utskifting gjøres lett ved at huset jekkes opp, fundamentet plukkes ned og gjenoppbygges med utskifting av skadde deler.

Tresviller lagt direkte på bakken:

- Opprinnelig konstruksjon har kulturhistorisk verdi og skal videreføres, selv om denne teknisk sett ikke er ideell.
- Terrenget holdes nede slik at det ikke dekker svilla.
- Hvis fuktnivået i bakken er høyt, bør det legges klosser eller holdstein under svilla. NB! Vurder hvilke konsekvenser dette har for gulvet og andre konstruksjoner. Heving av jordgravde hus kan medføre fare for at de løftes av vinden, behov for bardunering til grunnen må vurderes.
- Ved omfattende råteskader må hele eller deler av svilla skiftes ut med tilsvarende nytt trevirke, eventuelt med bedre trekvalitet (årringtetthet, kjerneved, vekt) for å øke råtemotstanden.
- Dersom det er mulig, kan det etableres bedre lufting mellom gulvkonstruksjonen og grunnen, ved at jordmasser fjernes under gulvet inne. Bjelkelag/tilfarere kan eventuelt legges på holdstein e.l.

Støpte pilarer eller ringmur (uten jernarmering):

- Sjekk jevnlig at fundamentene står støtt og om det er setninger. Se etter sprekker og utglidning. Sjekk om huset er noenlunde i vater, og om muren er skjevsatt.

- Sprekker overvåkes for å se om de er aktive (måles med mørtelplombe eller egnet utstyr). Stabile sprekker kan fylles med mørtel tilpasset den eksisterende.
- På store deler av betongen er opprinnelig overflate slitt vekk, og tilslaget (grusen) avdekkes. Generelt kan dette stå uten tiltak. Dersom forvitringen blir dyp, og småstein drysser ut, kan man rekonstruere ytre del av støpen. Dette vil i praksis være påføring av en mørtel med sammensetning og bearbeiding mest mulig lik opprinnelig overflate, slik den fortsatt kan ses i mer skånete deler av grunnmuren (oppunder kledning). Materialbruken bør være tilnærmet lik eksisterende, med samme tilslag, sementkvalitet, eventuelt kalkinnhold og fargevirkning. Det må lages prøvefelt for best mulig tilpassing av mørtel. Eventuelle opprinnelige spor etter forskaling bør gjenskape, for eksempel ved å presse liggende bord mot reparasjonsmørtelen.
- Dersom betongen forvitrer så mye at bæreevnen er svekket/utilstrekkelig, må fundamentet fornyes. Generelt gjøres dette ved at piler/ringmur fjernes og tilsvarende ny konstruksjon støpes. I noen tilfeller kan det være aktuelt å la opprinnelig pilar bli stående som dokumentasjon og supplere med en ny ved siden av. Materialbruken bør være tilnærmet lik eksisterende. Tiltaket er søknadspliktig.
- Opprinnelig sementmørtel/betong bør analyseres for å bestemme forholdet mellom (type) sement, kalk og tilslag. (Mørtelbiter kan for eksempel sendes til SEIR-materialeanalyse A/S i Danmark, som gjør tynnslipsanalyser og skriver rapport med nøyaktig beskrivelse og anbefaling for ny mørtel.) Ut fra en visuell analyse og kunnskap om perioden er det sannsynlig at betongen/mørtelen er tilvirket som en blandingsmørtel basert på sement, noe kalk og lokal strandgrus/sand. Det er dessuten lagt store sparesteiner inn i støpen – disse fyller stedvis ut store deler av murbredden.
- I Zeppelinhavna finnes store mengder støpesand som bør brukes til framstilling av betong og reparasjonsmørtel til de fredete fundamentene – denne sandforekomsten er tidligere benyttet til betongarbeider i Ny-Ålesund. Uttak og transport må skje i samsvar med bestemmelsene i arealplanen og svalbardmiljøloven.

Nr. 33 Mellageret. Opprinnelige pilarer av lokalt framstilt betong ses i nedre del. Senere reparasjon med moderne sement gir et helt annet uttrykk. Man bør tilstrebe større likhet ved valg av reparasjonsmørtel.

Refundamentering med forbedret teknisk løsning:

- Refundamentering krever særskilt tilstandsanalyse og detaljprosjektering og er søknadspliktig.
- Se skjema for hver enkelt bygning, del 5 katalog, for eventuelle anbefalinger om bevaring av støpt ringmur, skjørt osv.

3.8.2 Utvendig kledning

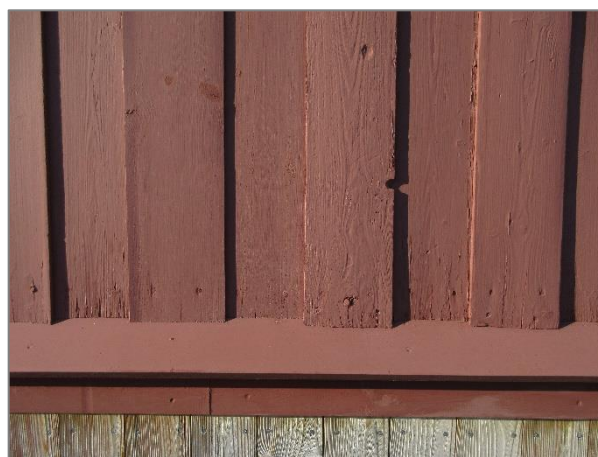
Alle de fredete bygningene har utvendig trekledning, unntatt kraftstasjonen. Dette er ulike typer stående og liggende panel. De fleste husene har bevart opprinnelig eller eldre panel fra 1. og 2. driftsperiode (før 1963), men noen få hus har fått fornyet kledning etter 2. driftsperiode. Alle husene er malt, unntatt nr. 36 Kullpramnauset, nr. 54 Sætra og nr. 38 Varmestua i gruveområdet.

De eldste husene har i hovedsak vekselpanel eller pløyd faspanel, dels også liggende falset kledning på noen lagerbygninger. Flere av husene oppført i 1918 og 1919 har vegger av prefabrikkerte elementer/lemmer, med identiske fasadedetaljer, som vekselpanel, profilerte lister (karniss) og skrå vannbrett med gjæret kant. Dette gjelder for eksempel nr. 14 Amundsenvillaen og de minste arbeiderbrakkene. Husene som ble oppført rett etter krigen, har lektepanel (svenskebrakkene og London-husene).

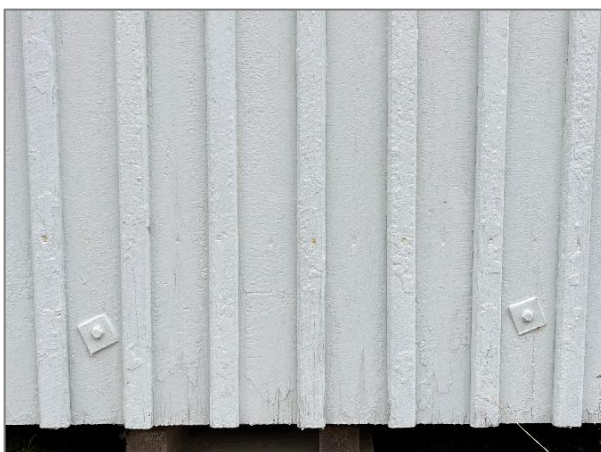
Eksempler på typisk utvendig kledning:

Nr. 6 Veteranhytta. Opprinnelig vekselpanel fra 1918, med profilert gesimsbånd (karniss) og vannbrett under gavlparket. Slike detaljer er svært viktige å bevare, de har høy kildeverdi og opplevelsesverdi.

Nr. 14 Amundsenvillaen. Opprinnelig vekselpanel fra 1918 med noen nye bord, utført på tradisjonelt vis med tett montering mot skråstilt vannbrett.

Nr. 22 Mexico. Svenskebrakke fra 1945, tidstypisk lektepanel. Opprinnelige lekker har avfaset kant og sagspor.

Nr. 23 Blått hus. Liggende enkeltfalset kledning fra 1961. Panelet inngår i en helhetlig modernisering av huset i 2. driftsperiode og representerer en viktig fase i gruvebyens historie. Dette bør bevares.

Utvendig panel har flere funksjoner. Det beskytter underliggende konstruksjoner mot klimapåkjenning, det forskjønner huset, og det har en isolerende effekt. Panelet er normalt ikke en bærende del av konstruksjonen, det kan derfor fylle sin funksjon selv med mindre skader. Panelet er en vesentlig del av husets identitet og kan fortelle mye om husets alder og historie. Ulike typer panel kan vise forskjellige byggetrinn. Døm ikke panelet ut fra utseendet! Gammelt panel kan være furet av vær og vind og se dårlig og malingslitt ut, men ofte er trekvaliteten ypperlig. Med rett vedlikehold kan panel vare i flere hundre år. Panelet brytes ned av drev av snø og regn, vind med sandpartikler, råtesopp og sollys (UV-lys). Råtesopp kan være en alvorlig skadegjører også i Svalbards relativt tørre klima, særlig i bygningsdeler nær terreng. Jevnlig maling med rett produkt vil danne en værhud som beskytter panelet mot visse typer nedbrytning. Et værslitt panel med flere lag maling i ujevne tykkelser er en del av alderspreget til et gammelt hus.

Gamle hus i Ny-Ålesund er vanligvis malt med linoljemaling. Kort etter 2. verdenskrig forekom muligens erstatninger som tranolje. Dette kan medføre senere problemer, som blæring. Linoljen har svært små molekyler og god inntrengningsevne, den er teknisk gunstig, gir et historisk utseende og er miljøvennlig. Linoljen ekspanderer ved herding og impregnerer godt. Det er mange linoljeprodukter på markedet, med ulik kvalitet på oljer og pigmenter. Bruk maling av høy kvalitet med kaldpresset linolje og høyt tørrstoffinnhold. Gammel maling inneholdt blyhvitt, som har soppdrepende effekt. Dette ble forbudt på 1930-tallet, og man sliter med å få tilsvarende gode egenskaper i ny maling. Tilsetning av sinkhvitt gir noen av de samme egenskapene.

Fra 1960-åra kom maling basert på alkydolje og senere syntetiske produkter, som akryl-/latexbasert maling (vannbasert «plastmaling»). Moderne malingstyper er tette, harde og lite fleksible. Denne malingen ligger som en tett film utenpå trevirket, dette kan føre til uheldig fuktansamling, råteskader og malingsavskalling i store flak.

Et godt resultat krever profesjonell utførelse. Det er ofte bedre å gjøre ingenting enn å gjøre det feil! Maling krever særskilt fagkompetanse, til tilstandsvurdering, produktvalg, grunnarbeid og påføring. Se Riksantikvarens informasjonsblad *3.6.2 Vedlikehold av panel, 3.9.4 Utvendig maling: Linoljemaling – egenskaper og bruk* og konkrete råd i fargeplanen for Ny-Ålesund, Brønne 2023.

Tilsyn og forebyggende tiltak:

- For å hindre råteskader er det viktig at man kontrollerer vannpåkjenningen og sikrer muligheten for uttørring. Misfarging og langvarig nedfukting etter regn/snøansamling er symptomer på at råde kan utvikles.
- Det bør være god vannavrenning og fall på terreng vekk fra huset.
- Det bør være en viss avstand fra panel til terreng (minst 10 cm), slik at endeveden ikke suger fukt fra grunnen eller fra oppsamlet snø og smeltevann.
- Sjekk at det er god avrenning på vannbrett ved vinduer etc.
- Vask huset ved behov, for å fjerne smuss, eventuell grønske og svertesopp (så langt ikke et problem på Svalbard). I utgangspunktet kan man vaske med rent vann og svamp/børste, eventuelt tilsatt en dråpe Zalo. Ved behov kan man bruke et mildt og pH-nøytralt vaskemiddel (eventuelt husvask). Skyll godt! Spyling med høyt trykk må unngås, dette skader treoverflata og kan gi uheldig vanninntrengning i konstruksjonen. Skader etter høyt trykk er uopprettelige, overflata må slipes ned og opptil flere millimeter trevirke og profiler kan gå tapt.

Skadevurdering:

- Stikk en syl eller kniv i panelet, fortrinnsvis om sommeren og når panelet er tørt. Sjekk særlig nedre del av panelet, partier under vinduene og andre fuktutsatte steder, som steder

med mye skygge og dårlig uttørking. Hvis du møter fast ved 2–5 mm inn, er tilstanden god. Stikker du dypere, kan det være tegn på råte eller annen skade. Vurder nøye om det er behov for utskifting. Hvis malingen hefter, er panelet som regel fortsatt brukbart.

- Se etter om malingen flasser, sprekker eller kriter. Vurder aktuelle tiltak for hver enkelt fasade – ikke mal før malingen er tilstrekkelig nedbrutt.

Vedlikehold og reparasjoner:

- På en fredet bygning er terskelen for å skifte ut materialer svært høy, utskifting av panelbord med små skader skal utsettes i det lengste. Små skader kan vanligvis stå, men vurder om konstruksjonen bak er spesielt sårbar for vann, for eksempel hvis den er etterisolert.
- Utbedring av lokale råteskader skjer ved å spunse inn biter i panelet, skjøte på deler til nærmeste spikerslag eller skifte hele bordlengder. Gjennomgående skader i nedre del av stående kledning kan i noen tilfeller løses ved å sage av noen cm og legge inn et ekstra liggende bord. Ved mindre skader kan avsaging av noen mm/cm være tilstrekkelig, og eventuelt vannbrett heves tilsvarende. Valg av metode avhenger av verneverdien til panelet og bygningstekniske forhold. Små reparasjoner regnes som vedlikehold, større utskifting eller endret utforming er søknadspliktig.
- Nytt virke skal utføres som nøyaktig kopi av panelbord og skjøtes inn. Det skal brukes samme treslag som opprinnelig, med samme vedretning, dimensjon, profiler og overflate (sagd eller høvlet). Bruk naturlig tettvokst virke, ikke trykkimpregnert. Margen monteres utover, dette gir krumning som tetter panelet, og margside er mest motstandsdyktig mot råte. Gi nøyaktig spesifisering ved bestilling av virke!
- Vannbrett skal ha fall utover og gjerne dryppnese eller vannrille under. Dimensjoner og utførelse skal være som opprinnelig. Overgangen mellom vannbrettet og underkant av panelet skal være helt tett. Skråskjær panelet i bønn og impregner endeveden med linolje.

Nr. 21 Hvitt hus. Opprinnelig vekselpanel med skråskjært nedre avslutning, der endeveden har stått tett ned på vannbrettet (her fjernet). Bunnsvilla er skråskjært for anlegg av vannbrett. Endeveden er fortsatt i perfekt stand; den tradisjonelle løsningen med tett montering fungerer utmerket.

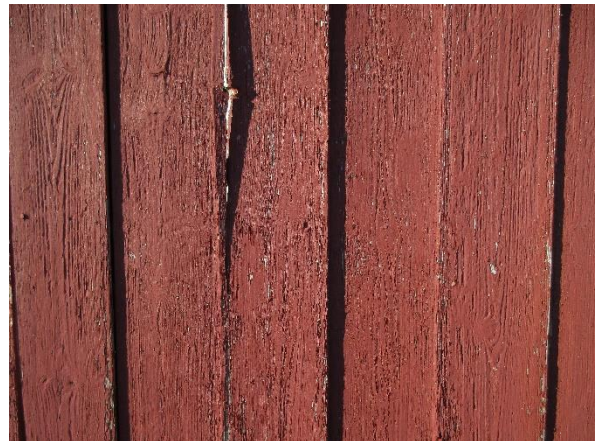
Maling:

- Hvis veggen er malt med linoljemaling eller alkydoljemaling, kan ny linoljemaling påføres uten full malingsfjerning. Eldre malinglag som har god heft, skal ikke fjernes! Løs maling fjernes for hånd med skarp stålskraper/stålbørste i vedretningen. Kanter av gjenværende maling kan slipes med grovt sandpapir i vedretningen.
- Hvis panelet er malt med moderne «plastmaling» eller har mange tykke lag oljemaling, kan det være nødvendig å fjerne malingen. I så fall må det avsettes referansefelt, slik at fargehistorikken blir bevart. Referansefelt bør ha en viss størrelse, gjerne 1 m², og feltet må lokaliseres tydelig i sluttrapporten. I de fleste tilfeller anbefales kun skraping av løs maling. Bruk av varmebehandling eller Speed Heater (infrarød varme) innebærer en viss brannfare og skal unngås i Ny-Ålesund. Bruk aldri lut på treverk, det ødelegger overflata og gjør veden mer utsatt for råte.

- NB! Gammel maling kan inneholde bly, dette krever særskilte HMS-tiltak for å beskytte håndverker (ved skrapearbeid), og ved avfallshåndtering. Fordelen med å la denne malingen stå, er at de soppdrepende egenskapene beholdes.
- Vask med egnet vaskemiddel, eventuelt salmiakkvann med ca. 5–10 % oppløsning, som skylles godt av. Salmiakkmatter ned overflata og skal kun brukes før oppmaling. Hvis det brukes vannslange, må det spyles ovenfra og ned med lavt trykk. Høyt trykk må unngås!
- Mal panelet senest én uke etter vasking, forutsatt at panelet er godt tørket. Treets fuktinnhold bør være under 15 %.
- Påfør linoljemaling med pensel i tynne strøk, 1 liter skal dekke ca. 15–20 m². Ulike produkter har ulike råd for eventuell tynning av grunningsstrøket. Følg produsentens anvisning! Endring av malingstype eller farge er søknadspliktig.
- Benytt ren linoljemaling av god kvalitet (kaldpresset linolje, høy tørrstoffandel, sinkhvitt).
- Unngå all bruk av sparkel! Sprekker/små hull kan unntaksvis tettes med linoljekitt, men i de fleste tilfeller er det best å la disse stå åpne.
- Mal i en tørr periode med varmegrader, malingen blir tyngre å jobbe med under 10 grader og får nedsatt holdbarhet om den utsettes for frost under herding. På Svalbard må man ofte male ved kaldere temperatur. Vær nøysom med å stryke malingen ut i tynne strøk, unngå at malingen i spannet blir for kald og tykk.
- Nymalte flater bør tildekkes med presenning/duk som beskytter mot nedbør, UV-lys og støvpartikler inntil malingen er tørr.
- Fargetrapper fra fargeundersøkelser bør stå uten overmaling som dokumentasjon.
- Fargevalg skal som hovedregel være som foreslått i fargeplanen utarbeidet av Jon Brønne 2023 (eller senere revisjoner). Avvik fra fargeplanen må begrunnes og vurderes særskilt. Se kap. 3.10 og eventuelle kommentarer for hver enkelt bygning i del 5 katalog.

Nr. 28 Samfunnshuset ett år etter maling. Ekstrem blæring på eldre kledning (lite på ny). Dette skyldes fet linoljegrunding som ligger innerst, ref. Brønne 2023, trolig forverret av noe mangelfullt grunnarbeid og altfor tykt påført maling.

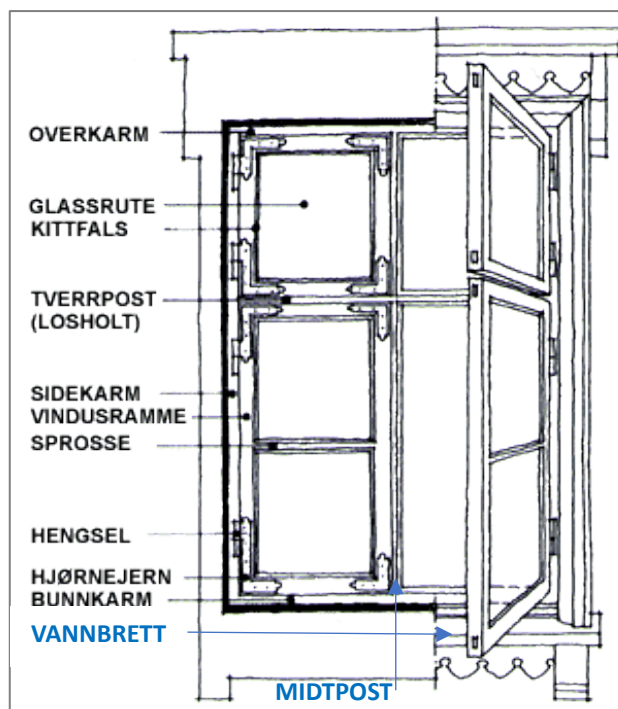
Nr. 5 Arbeiderbrakkka. Vekselpanel fra 1918 er svært værbitte. Overfalsene er nå så tynne at de lett brekker. Kledningen bør males for å beskytte mot UV-lys og erosjon. Grunnarbeid og skraping krever stor varsomhet og høy fagkompetanse.

3.8.3 Vinduer

Vinduene på de fredete husene er utført av tre. De fleste er tradisjonelle vinduer med utadslående rammer og glass i kittfals, fra byggeåret eller modernisering i 2. driftsperiode. Alle disse har høy verneverdi. Mange vinduer har innvendige varevinduer. Andre er utført som koblede vinduer (to rammer koblet sammen til ett element med felles hengsel), som opprinnelig utført omkring 1945, eller ved senere modernisering. Noen hus har enkelte vinduer fra 1980-åra eller senere, delvis dårlige etterligninger med skjemmende detaljering, som isolerglass med utvendig aluminiumbeslag. Slike vinduer bør ved neste utskifting erstattes med bedre kopier av vinduer fra den historiske fasen som er mest framtreddende i husets eksteriør.

Vinduene er en viktig del av bygningenes uttrykk, ofte omtalt som «husets øyne». Gamle vinduer med alle typer hengsler, beslag og listverk skal bevares med minst mulig endringer og utskifting av elementer. I Ny-Ålesund er det mange typer vinduer, med ulik detaljering. For en stor del er det brukt standard vindustyper innenfor hver byggeperiode, der profiler og beslag er ensartet på flere hus, men det finnes unntak og varianter. Ved modernisering, ombygging og restaurering er en del vinduer flyttet og gjenbrukt i andre hus, dette forvansker datering og historisk lesbarhet.

Vinduene er primærkilder med svært høy dokumentasjonsverdi. Studier av vindustyper og detaljer, beslag, profiler og malingshistorikk, kan gi ny kunnskap om enkeltbygningenes historie, og om Kings Bays byggevirksomhet, leverandører osv. Denne historien er ikke ferdig utforsket.

Tegningen viser navn på de viktigste elementene i et vindu. Krysspostvindu med to fag, fire rammer og seks ruter. Vindusfag angir antall rammer i bredden. Kilde: Riksantikvarens infoblad 3.9.4. Blå skrift er tilføyd.

Eksempler på typiske vindusdetaljer:

Nr. 4 Museumshytta. Formpressete hjørnejern på vindu fra 1919. Lignende beslag ble brukt på flere hus fra 1917–19, svært høy verneverdi.

Typisk eksempel på slitt maling og utett kitt. Rust og løse stifter kan tyde på råteskader bak beslag. Behov for vedlikehold av maling og kitt.

Nr. 24. Sykehuset. Typiske vindusdetaljer fra 1945 på svenskebrakke. Formpresset hjørnejern (svensk type), enkle kanthengsler, sinkbeslag på vannbrett og rester av beslag etter lem.

Nr. 21 Hvitt hus. Opprinnelig vindu fra 1919 i bod (flyttet), tidstypisk haspe og profil med hulkil og staff på ramme. Nedslitt maling bør bevares uten oppmaling, viktig dokumentasjon i rom uten bruk.

Nr. 16 Telegrafan. En gammel utvendig ramme med eikenøtthengsler er gjenbrukt som varevindu.

Nr. 16 Telegrafan. Vindu øst, mye kondens på ytre glass. Krever tiltak, eventuelt lufting ytre ramme.

Se Riksantikvarens informasjonsblad 3.8.1 *Vedlikehold av vinduer* og 3.9.4 *Utvendig maling: Linoljemaling – egenskaper og bruk*. Håkons Gøthesens bok «Gamle vinduer. Historikk restaurering og vedlikehold» kan også anbefales. Her gis det gode, detaljerte råd om restaurering av vinduer, med omfattende illustrasjoner og detaljerte håndverksfaglige beskrivelser av de ulike prosessene i et istandsettingsarbeid, fra spunsing av rammer til behandling av beslag.

Tilsyn og forebyggende tiltak:

- Kontroller vinduene minst én gang i året. Undersøk om overflatebehandlingen (malingen) er slitt og trenger fornying, og om kittet har sprekker og utfall som slipper inn vann.
- Hjørnejern og beslag ses over og løse skruer strammes. Hengsler kan eventuelt smøres med vaselin eller annet fett.
- Hold vinduene lukket når det er regnvær, snødrev eller sterk vind.
- Bruk alltid stormhaspe når vinduet står åpent.
- Sjekk om det er kondens på innsiden av glassene, særlig under kaldt vær. Varmeovn under vinduet og god luft sirkulasjon vil redusere kondens. For å unngå kondens må eventuelt varevindu være helt tett, og ytre ramme bør ha litt utlufting. Normalt utett anslag i fals er ofte nok, men i noen tilfeller kan boring av skrå hull i bann av ramme/karm (ca. 5 mm) være nødvendig. For å unngå snødrev inn mellom vinduene bør eventuelle luftehull tettes med diffusjonsåpen duk. Detaljløsninger vurderes av håndverker på stedet.

Skadevurdering:

- Sjekk jevnlig at vinduet kan åpnes og lukkes uten vesentlig motstand. Hvis det går trått, analyser årsaken. Skjevsetninger i huset kan gi vinduer som går trått. Vindusrammene kan også bli skjeve grunnet dårlige hengsler/beslag eller løse og slarkete hjørner.
- Kontroller om trevirket er friskt ved å stikke med syl eller kniv på utsatte steder, som bunnkarm, nedre del av rammer og midtpost. Møter du frisk ved ca. 2–5 mm inn, er tilstanden god. Gjør skadevurderingen når trevirket er tørt. Vær oppmerksom på eventuelle skjulte råteskader bak kitt og beslag, og i karm mot smyg.
- Se over beslag, er det tegn til rust eller løse stifter/skruer? Sistnevnte kan tyde på råteskader under beslaget.

Maling og kitting:

- Treoverflatene behandles som utvendig kledning og males med ren linoljemaling.
- Unngå å male sidekanten hvor vinduet er hengslet; mange malinglag kan føre til bend på hengslene.
- Vinduer som alltid har vært umalt, skal ikke males.
- Små skader og utfall av kitt utbedres ved å pirke bort løst kitt og legge på nytt linoljekitt. Små sprekker kan utbedres ved å injisere fortynnet linoljekitt/kittvelling. Kittet overmales med linoljemaling.
- Ved større skader må glasset tas ut og alt kittet fornyes. Kittet fjernes ved forsiktig skraping/pirking. Ved bruk av kittlampe (på verksted) må treverket beskyttes, for eksempel med aluminiumsfolie for å unngå sviskader.
- Ta vare på gammelt glass og gjenbruk mest mulig!
- Kittfalsen skrapes ren og trevirket i falsen grunnes før kittet legges i, enten med oljebasert kvistlakk, ren linolje eller ett strøk linoljemaling. Dette gir bedre heft og hindrer at fett i kittet trekker rett inn i treverket.
- Glass settes i kittfals: Det legges på kitt, glasset presses forsiktig ned til kittlaget er ½–1 mm tykt, glasset festes med glasstifter og det kittes med linoljekitt på utsiden. Dra skrå kant med kittkniv.
- Når kittoverflaten har tørket noe (tynn hinne), overmales det med linoljemaling. Mal 1–2 mm inn på glasset for å sikre en tett overgang. Mal gjerne for hånd med presise drag, som opprinnelig utført. Ved behov for renskjæring av malingskanten benyttes barberblad, eventuelt dratt langs en bred stålsparkel som linjal for å beskytte kittet.

Behandling av beslag og rust:

Det er store problemer med rustne beslag i Ny-Ålesund, dette forekommer også på nylig restaurerte vinduer. Kystnært klima med mye vind kan medføre saltholdig luft som fører til økt rustutvikling. Problemet er omfattende og vil på sikt true bevaringen av viktige historiske detaljer. Nye kopierte beslag kan ikke erstatte originalens kildeverdi. Det er nødvendig å finne en egnet rustbeskyttende behandling som sikrer langsiktig bevaring av beslag på vinduer (og dører/porter), se forslag nedenfor. Kings Bay kan gjerne prøve ut flere behandlinger og produkter som testes over tid på stedet.

- Rustne beslag (hengsler, hjørnejern mv.) må renses godt før de påføres ny overflatebehandling. Lett overflaterust kan renses på stedet, men i mange tilfeller bør beslagene demonteres.

- Ved demontering må beslaget merkes for gjenbruk på nøyaktig samme sted (fest merkelapp med ståltråd til skruehull). Kapp rustne skruer forsiktig med baufil bak beslaget, og pirk ut skruen.
- Maling kan fjernes ved å legge beslagene i en bøtte lut, eller ved koking i en sterk blanding av linsåpe og vann (fjerner også rust). Lut lages ved å helle ca. 3 dl kaustisk soda i en bøtte med 10 liter vann. Lut er sterkt etsende, sørg for god ventilasjon og verneutstyr. (Bruk aldri lut på treverk, det ødelegger overflata og gjør veden mer utsatt for råte.)
- All rust fjernes med stålborste, og beslaget pusses lett. Andre rensemetoder kan vurderes hvis beslaget demonteres, for eksempel stålborste på drill.
- Renset beslag må snarest påføres rustbeskyttende overflatebehandling. Arbeidet må skje under tørre forhold, helst innendørs. Det må påføres et rustbeskyttende produkt som overmales med tre strøk linoljemaling. Det påføres tynne strøk med tørketid imellom.
- Vær obs! på at gamle beslag (før ca. 1930) kan være påført blymønje. Dette gir god rustbeskyttelse, men krever vernetiltak ved fjerning (HMS/personvern og miljøgift). Eventuell intakt blymønje bør i det lengste bevares på jernet, den gir god beskyttelse.
- Tradisjonelle produkter som jernmønje og linoljebrenning, viser seg ofte å gi for dårlig rustbeskyttelse. Det finnes mange ulike produkter på markedet. Noen anbefaler tretrinns løsninger: 1) penetrerende olje som trenger inn i porene (f.eks. rå linolje eller Owatrol), 2) rustbeskyttende produkt (sinkgrunning eller annet), 3) linoljemaling.
- En anbefalt rustbeskyttelse er sinkgrunning (Zinga). Dette kan påføres direkte på rensed jern/stål. Bygg opp med flere tynne lag, følg produsentens anvisning! To strøk Arcanol (Bengalac grunning) gir også god rustbeskyttelse. Til slutt påføres tre strøk linoljemaling for best mulig beskyttelse.
- Eventuelle ujevnheter mellom flate beslag og trevirket kan fylles med linoljekitt (kittseng). Stryk et tynt lag linoljekitt bak beslaget før det presses ned og skrur fast. Merk at skruer kan gi rifter og ødelegge rustbeskyttelsen. Dypp eventuelt skruen i linolje eller sinkgrunning (eller annet egnet produkt) før den skrur inn.
- Ødelagte beslag erstattes med tilsvarende nye, fortrinnsvis utført som kopi. Utskifting av beslag må dokumenteres. Originalen lagres hvis den har høy dokumentasjonsverdi.

Utbedring av skader:

- Små råteskader utbedres ved innspusning av tilsvarende nye deler utført som nøyaktig kopi med tanke på dimensjoner, profiler, trekvalitet og vedretning. Minst mulig trevirke skal fjernes. Større utskiftninger er søknadspliktig.
- Råteskader i skruehull/bak beslag utbedres ved boring/treplugging. Ved mindre skader kan bruk av større skruer være tilstrekkelig.
- Rammer som er skjøtt med sliss/tapp, skal ikke limes i hjørnene. Opprinnelig løsning med treplugger skal gjentas – dette sikrer muligheten for framtidig demontering og reparasjoner. Eventuelle hjørnejern må beholdes, disse er viktige for vinduets stabilitet, og jernene har estetisk og historisk verdi.
- Hvis vinduet går trått, må skadeårsaken finnes og utbedringsmetoden velges deretter. Det kan skyldes skjevsetninger i huset, i så fall må dette utbedres først. Vindusrammene kan også bli skjeve grunnet dårlige hengsler/beslag eller løse sammenføyninger i hjørnene. Følgende justeringer kan vurderes:
 - Hvis skjevheter skyldes at vinduet siger, må det tas fra hverandre og settes sammen på nytt. Ikke lim skjøtene, men bruk treplugger som opprinnelig.

- Hvis vindusrammen er skjev slik at det blir glippe mot karmen, kan det monteres en ekstra anslagslist for å oppta skjevheten, dersom ikke oppretting og stramming av rammen er tilstrekkelig.
- Hvis det ikke er større opprettinger som kan gjøres, må man vurdere følgende justeringer: høvle/pusse deler av rammene, demontere listverk og rette opp karmen med trekiler.

Oppgradering:

Gamle vinduer kan oppleves kalde og trekkfulle. Dette skyldes ofte utettheter i selve vinduet eller mellom karm og vegg. For å bedre isolasjonsevnen og hindre trekk kan følgende tiltak vurderes:

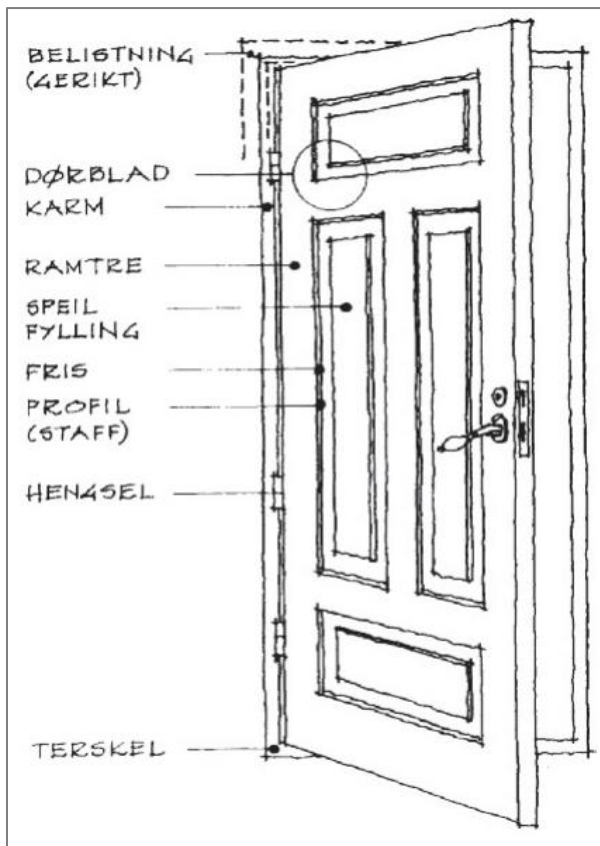
- Det monteres tettelist på rammene. Type list må velges og tilpasses i forhold til tilgjengelig plass, bend på hengsler skal unngås. Hvis det er doble vinduer, bør kun indre vindusramme ha tettelister, normalt skal ytre vindu ha noe utlufting for å redusere kondens. Dette må vurderes opp mot faren for snødrev inn mellom glassene, se tilsyn og forebyggende tiltak foran.
- Listverket demonteres forsiktig og det legges inn tradisjonell dyttestry mellom karmen og veggen. Unngå mineralull, som holder på fukt. Bruk gjerne dyttestry av lin, ull eller trefiber. Ikke stapp for hardt – det er stillestående luft som isolerer. Vindtettende papp kan i tillegg stiftes/klebes fast til karm og vegg før listene monteres.
- Kaldras i bruksrom kan oppveies med varmeovn under vinduet.
- Monter varevinduer der det ligger til rette for det. Eventuelle eksisterende varevinduer kan i noen tilfeller oppgraderes med innsetting av energiglass/isolerglass for å bedre isolasjonsevnen. Dette avhenger av rammens kvalitet (styrke, tykkelse) og bevaringsverdien til det eksisterende glasset. Tiltaket er søknadspliktig.

3.8.4 Ytterdører

Tradisjonelle tredører er vanligvis snekret som ramtredører med profilerte fyllinger, med eller uten innfelt glass. De er som regel malt med linoljemaling. De fleste fredete husene i Ny-Ålesund er bevart med eldre dører, dels fra byggeåret og dels fra 1950-åra/2. driftsperiode. Dørenes alder er ofte vanskelig å fastslå. Mange av de gamle ytterdørene er ombygde innerdører, enten tradisjonelle fyllingsdører eller senere finérdører, som har fått ekstra platekledning eller panel på utsiden. De gamle ytterdørene har høy kulturhistorisk verdi og bør bevares og restaureres framfor å skiftes ut. Altfor mange dører er skiftet ut i eldre hus i den tro at de var utslitte, mens det egentlig bare var små reparasjoner, justeringer og maling som var nødvendig.

En del dører, særlig i hus brukt som helårsboliger, er skiftet de siste tiårene. Disse har lavere verneverdi. Dette er dels moderne dører, i noen grad inspirert av opprinnelig/eldre dør. Vedlikeholdet utføres i samsvar med leverandørens FDV/datablad.

Følgende tegning viser navn på de viktigste delene i en dør. Bilder av noen typiske dører:

Fyllingsdør (ramtredør) med fire speil. Illustrasjon fra Riksantikvarens infoblad 3.8.2.

Nr. 21 Hvitt hus: Opprinnelig fyllingsdør anno 1919. Nyere dørhåndtak. Dørtypen ble brukt i flere bolighus fra denne perioden, kun denne ene er bevart. Svært høy dokumentasjonsverdi.

T.v.: Nr. 18 Trønderheimen. Typisk dør fra 2. driftsperiode, ombygget ramtredør med stående skyggepanel og smalt glassfelt. Huntonittplate på innsida. Innadslående dører byr på utfordringer med vanninnsig.

T.h.: Nr. 32 Museet. Ramtredør med stående panel og bredt glassfelt, typisk for moderniseringen etter gruvetida.

Se Riksantikvarens informasjonsblad 3.8.2 *Vedlikehold av ytterdører*. Vedlikehold, maling, skadevurdering og utbedring av tredører følger i prinsippet samme retningslinjer som for vinduer. Det er imidlertid enkelte spesielle forhold man bør være klar over:

- Sjekk at døra lett lar seg åpne. En dør som «tar» i karmen bør snarest justeres, slik at den ikke påføres mekanisk skade ved åpning/lukking. Analyser årsaken til skaden og velg utbedringsmetode deretter. Finn ut om problemet skyldes setninger i bygningen eller lokale forhold knyttet til dørkarm/-blad.
- Hvis døra subber på grunn av slitte hengsler, legges det inn mellomringer i hengslene. Påfør gjerne litt olje.
- Hvis skjevheter skyldes at selve dørbladet siger, må døra tas fra hverandre og settes sammen på nytt. Det samme gjelder hvis det er sprekker i en fylling eller mellom ramtre og fylling. Bruk treplugger i hjørnene hvis det er opprinnelig løsning. Limte hjørner vil gi økt stabilitet i en slitt dør, men dette bør i utgangspunktet unngås, da det hindrer framtidig demontering og vedlikehold.
- Hvis dørbladet er skjevt slik at det blir glippe mot karmen, kan det monteres en ekstra anslagslist for å oppta skjevheten.
- Unngå å male sidekanten hvor døra er hengslet; mange malinglag kan føre til bend på hengslene.
- Glassfelt i eller ved døra behandles som vinduer. Hvis glasset er listet inn, skal samme løsning videreføres.
- Hvis hengslene er for dårlige til å restaureres, må de erstattes av nye. Hvis de gamle hengslene har historisk verdi, bør disse bevares på stedet, og nye diskret utformede hengsler settes ved siden av. Tiltaket er søknadspliktig. Defekte hengsler og beslag kan eventuelt merkes og lagres som dokumentasjon.
- Eldre låskasser og beslag som har særlig bevaringsverdi, skal bevares. Hvis låsen fungerer dårlig, suppler med en ny over/under den gamle. Låser uten bevaringsverdi erstattes av nye med samme plassering.

Oppgradering:

Gamle dører kan oppleves som kalde og trekkfulle. Ofte er det utettheter i selve døra eller i overgangen mellom karm og vegg som fører til trekk. Innvendige dører kan dessuten ha dårlig brann-/røyksikkerhet. Følgende søknadspliktige tiltak kan vurderes:

- Det monteres tettelist på karmen/dørfalsen.
- Listverket demonteres forsiktig og det legges inn tradisjonell dyttestry mellom karmen og veggen. Unngå mineralull, som holder på fukt. Bruk gjerne dyttestry av lin, ull eller trefiber. Ikke stapp for hardt – det er stillestående luft som isolerer. Vindtettende papp kan i tillegg stiftes/klebes fast til karm og vegg før listene monteres.
- Glassfelt kan eventuelt oppgraderes ved montering av ekstra glass, eller ved å skifte til energiglass. Anbefalt løsning avhenger av tekniske detaljer og glassets verneverdi.
- Tynne fyllinger kan utbedres ved påføring av plate på den minst viktige sida, eventuelt med isolasjon i mellomrommet.
- Ved behov for røyktetting kan det freses inn ekspanderende tettelist i dørbladet/karmen.
- I noen tilfeller kan man vurdere å montere varedør for å unngå inngrep i den gamle døra.

De gamle dørene er innadslående. For å hindre inndrev av vann under døra kan følgende tiltak vurderes. Dette krever detaljprosjektering og er søknadspliktig:

- Etablere en utvendig vannavvisende terskel, for eksempel trelist med beslag over.

- Etablere et større vannbrett på dørbladet, som plasseres slik at det går forbi eventuell terskel. Etablere god dryppnese med vannrille under.
- Sikre et minimalt fall på utsiden av døra (på trapp e.l.), 1–2 % fall holder for vannavrenning.
- Eventuelt snu døra slik at den blir utadslående, men dette bryter med tradisjonen og medfører inngrep og ombygging som kan være uheldig.

3.8.5 Taktekking

De fleste takene i Ny-Ålesund er tekket med papp i stående remser, i noen tilfeller med lekter over skjøtene. De eldste småhusene har bevart rester av opprinnelig løsning, med trekantlekter under pappskjøtene og over dette runde lekter av umalt tre, samt mønekam. Disse restene har høy dokumentasjonsverdi og er svært viktige å bevare. Pappbelegget på alle hus er fornyet i flere omganger siden byggeåret, og ofte ligger eldre papplag i ulike farger bevart under ny papp.

Lekkasjer oppstår gjerne i utette skjøter eller rundt hulltaking/beslag. Videre forvitrer pappen som følge av værpåkjening og UV-lys. Pappen kan bli så tynnslett at det oppstår fuktgjennomtrengning og hull.

Eldre takpapp har en stamme av ullpapp eller glassfilt som er impregnert og belagt med oksydert asfalt. Takpapp er forløperen til moderne takbelegg med sterke, fleksible fiberstammer av polyesterfilt, gjerne med plastfilm på undersiden og skiferstrø på oversiden. I dag finnes ikke de gamle papptypene, og forsøk på å framstille tilsvarende har ikke gitt papp som er tilstrekkelig værbestandig. Derfor brukes moderne takpapp også på fredete hus. Fram til ca. 1970 ble pappen klebet til underlaget (taktroa), senere ble mekanisk innfesting med klebete kanter vanlig.

I senere tid har håndverkerne i Ny-Ålesund erfart at takene ikke blir tilstrekkelig tette med tradisjonelt spikret papp. Det oppstår lekkasjer rundt spikersømmer, og spikrene jobber seg opp av taktroa og løsner. Det har derfor utviklet seg en ny praksis, med undertekking av spikret papp, og over dette moderne takpapp som er sveiset/limt til underpappen. Dette innebærer varme arbeider, og må utføres med stor aktsomhet. Hvorvidt man skal velge denne løsningen eller videreføre en tradisjonell papptekking med synlige stiftete sømmer, avhenger av husets bruk og verneverdien til taktekking. På museumshus og kalde lager mv. bør den tradisjonelle løsningen som hovedregel videreføres. Merk at det kan være vanskelig å skille lekkasjer i spikersømmer fra kondens. Fuktig inneluft og kondens rundt kalde stålspiker vil samle seg langs sømmene, der pappen klemmes tett ned mot taktroa. Dette problemet elimineres ikke av tett ytre papp.

Moderne takpapp er diffusjonstett, ideelt sett bør det derfor være lufting mot takkonstruksjonen. På Svalbard har tradisjonen vært å bygge tak uten lufting, siden risikoen for inndrev av finkornet snø er stor. Klimaendringene kan endre dette. Behovet for lufting vil uansett avhenge av takkonstruksjonens oppbygging, husets bruk, eventuell oppvarming og lokale fuktforhold. En enkel, uisolert takkonstruksjon av bordtak med papp over vil ofte ha tilstrekkelig utlufting mot loftet. Dette er i mange tilfeller situasjonen i Ny-Ålesund.

De fire London-husene og nr. 18 Trønderheimen er i nyere tid tekket med korrugerte stålblader, og nr. 28 Samfunnshuset har platetekking som imiterer takpanner. Når disse takene krever utbedring, bør man vurdere å tilbakeføre tekkingen til dokumentert tidligere tilstand med takpapp.

De fredete husene har ikke takrenner og nedløp, slik tradisjonen er på Svalbard. Det er noen få unntak, som nr. 34 Posten, nr. 21 Hvitt hus og nr. 23 Blått hus, der det er korte takrenner over inngangsdørene. Disse takrennene har kulturhistorisk verdi og skal bevares. Teknisk sett fungerer

det godt uten takrenner. Det er moderat med nedbør, og snø blåser lett av. Takrenner med nedløp gir svært konsentrert vannbelastning i grunnen, noe som kan føre til økt telehiv og setninger. Dette frarådes på Svalbard. I noen tilfeller kan det likevel være behov for å lede vannet vekk over inngangsdører. Det kan søkes om tillatelse til dette.

Ved behov for etterisolering vil det ofte være aktuelt å isolere direkte over etasjeskillet inne på loftet, slik at taket kan forbli uendret. Dette gir den teknisk beste løsningen, med minst risiko for skjult vannansamling og råteskader. Sørg for lufting av loftet, eventuelt med snøsikre ventiler i gavlveggene. Dette kan oppnås ved utvendig beslag, eventuelt kombinert med en diffusjonsåpen fiberduk som monteres like bak utvendig rist. Det bør velges materialer som er tilpasset den gamle bygningskonstruksjon. Moderne løsninger med mineralull og dampspærre/plast bør unngås, velg heller trefiberisolasjon og diffusjonsåpen duk.

Eksempler på takteking og takrenne:

Nr. 6 Veteranhytta. Tradisjonell papptekking med runde lekter og mønekam. Eldre elementer er viktig å bevare, de har høy dokumentasjonsverdi. Tradisjonen videreføres.

Nr. 3 Green Harbour. Tradisjonell papptekking med stiftet søm i skjøtene. Bevart mønekam på den ene delen av bygningen, som opprinnelig.

Nr. 34 Posten. Eldre takrenne over inngangsdør. Dette fantes på noen få hus, gjerne de som hadde en offentlig funksjon.

Typisk London-hus med korrugerte stålplater og opplettet tak, med dertil økt høyde og ekstra vindski i gavl. Løsningen bryter med tradisjonen.

Tak med papptekking etterses og vedlikeholdes slik:

- Pappen sjekkes minst en gang i året for utettheter, hull og forvitring. Ta gjerne en ekstra sjekk etter uvær. Hvis det ikke er tilgang, bruk kikkert.
- Sjekk at alle avslutninger, tilslutninger og beslag er i orden.
- Se etter lekkasjer inne – der det er tilgang, sjekkes loft. Se etter malingsavskalling, vabler og fuktmerker i himling/undertak. Utnytt regnværsdagene! Merk at vannet kan renne langt, slik at det innvendig blir synlig langt unna lekkasjestedet.
- Vær særlig oppmerksom rundt eventuelle piper, rørgjennomføringer og i overgangen mellom takformer.
- Sprekker i belegget kan skyldes krymp eller bevegelser i underlaget. Kartlegg årsaken og velg tiltak deretter.
- Små skader i pappen kan utbedres ved lapping, med overlapp/innstikk som sikrer vannavrenning. Overkant av pappen må da limes i tillegg til at det stiftes.
- Når det er omfattende skader/slitasje, bør hele remser eller hele taket pappes om. Når belegget blir utmagret og mister skiferbestrøingen, er det på tide å tekke om. Opprinnelige/gamle papplag som har historisk dokumentasjonsverdi, bevares i størst mulig omfang, eventuelt i et referansefelt. Ny papp legges over.
- Sørg for at underlaget er børstet rent. Eventuelle bobler og ujevnheter skjæres opp og legges plant. Oppstikkende spiker fjernes eller slås godt ned.
- Ny papp legges fortrinnsvis i stående remser fra møne til raft, dersom ikke historisk dokumentasjon tilsier noe annet. Det bør ikke brukes sveiseskjøter, da dette medfører brannfare, selvklebende skjøter anbefales. Skjøtene stiftes relativt tett med pappstift, gjerne i sik-sak.
- Velg en pappfarge som stemmer best mulig med originalen. Skifergrå, sort, teglrød og grønn papp er alle brukt i Ny-Ålesund i ulike perioder.
- Vurder grundig om tradisjonell papptekking med stiftete skjøter skal videreføres, eller om det skal legges ny sveiset papp, jf. nyere praksis. I begge tilfeller skal eventuelle lekter bevares og videreføres. Ved varme arbeider må sikkerhetstiltak være på plass:
 - Utførende skal ha sertifikat for varme arbeider.
 - Det må utøves stor varsomhet for å unngå antenning av underliggende og tilliggende bygningsmaterialer.
 - Brannslukkingsapparat/slange skal være tilgjengelig.
 - Situasjonen overvåkes minst ett døgn etter ferdigstilling for å utelukke ulmebrann.
- Pappruller skal lagres og transporteres stående.
- Vindskier og vannbord behandles som trekledning og males med linoljemaling i samsvar med fargeplanen.
- Eldre beslag bevares så langt det er mulig. Ved utskifting benyttes beslag av samme utførelse og materialbruk. Dersom eksisterende løsning er mangelfull, kan forbedring av beslagløsning vurderes. Større endringer er søknadspliktig.

3.8.6 Piper og brannmurer

Mange av husene i Ny-Ålesund har én eller flere piper. Husene var tradisjonelt oppvarmet med kullfyrte jernovner. De mindre husene og boligbrakkene hadde enkle røykrør over tak, og innvendig beskyttelse av blikkplater på vegg, eventuelt utførete fiberplater. De større og finere husene hadde teglsteinspiper og innvendige brannmurer. Ved gjennomføring i tak har pipene en murt utkraget sokkel for å beskytte mot vanninntrenging. Ved noen piper er det utvendige beslag i overgang mot tak. Pipestokkene og brannmurene har vanligvis eksponert teglstein (blankmur) ute,

mens de er pusset i interiøret, dels også malt. De bevarte pipene er av blankmur av rød teglstein med ulike typer fuger. Generelt har pipene enkle, sementrike fuger, dels reparasjoner fra nyere tid. Her er også noen andre varianter, som pøsefuger (trukket med avrundet jern) på nr. 32 Museet.

I dag er det forbudt å fyre i Ny-Ålesund, både på grunn av luftforurensning og brannfare. Ingen piper på de fredete husene er i bruk, de fleste ildstedene er fjernet eller frakoblet piperøret. De fleste enkle røykrørene er fjernet, tilbake står en tett åpning i taket og gamle beslag ute og inne. Noen piper er revet, og pipestokkene er i flere tilfeller bevart kun under tak. Selv om pipene er ute av bruk, er det viktig å ta vare på dem som del av husenes historiske uttrykk, og som vitne om tidligere bruk. Det samme gjelder alle typer beslag. I interiørene er bevarte ovner, gamle beslag, brannmurer og andre spor etter ildsteder viktige å bevare.

Eksempler på piper og brannmurer:

Nr. 23 Blått hus. Pipestokk med rester av gammel puss på loft. Denne bør bevares uten tiltak, løs puss fjernes ved behov.

Nr. 80 London 1. Frostsprengt tegl ved beslag. På sikt bør frotskadd teglstein skiftes og beslagløsningen forbedres.

Nr. 79 London 2. Brannmur med unik bemaling som på 1950-tallet. Nylig restaurert.

Se Riksantikvarens informasjonsblad *3.11.1 Piper og ildsteder* for råd om tilsyn og vedlikehold.

Tilsyn og forebyggende tiltak:

- Kontroller pipene minst én gang i året. Se etter setninger og sprekker og om muren er stabil.
- Sjekk om pipemuren (teglstein og fuger) er frostsprengt over tak. Se etter om fugene er tette og om det er sprekker eller utfall av mørtel. Små riss og sprekker kan gi uheldig vanninntrengning.
- Kontroller toppavdekking og beslag, eventuelt ved bruk av kikkert, og se etter vannrenningsspor på innsida av taket/etasjeskillet og rundt pipestokken. Dårlig tetting i gjennomføringen kan gi følgeskader og råte i tak og tilstøtende konstruksjoner.
- Piper må aldri kles inn med plater, tapet eller males med seig maling, da dette kan skjule kritiske sprekker.
- Piper som ikke er i bruk, bør tettes med lokk eller lignende i toppen, slik at snø/regn ikke kommer ned i pipeløpet.

Skadevurdering:

- Hvis murpipa er ute av lodd eller har store sprekker, må man kartlegge årsaken. Større skjevheter og sprekker kan skyldes setninger i grunnen, svikt i fundamenter eller andre konstruksjoner, eller ustabilitet og skader i selve murverket. Det kan også skyldes at huset beveger seg og gir press på pipa. Særlig utsatt er piper som er fundamentert på etasjeskillet, eller har skrått løp.
- Når skadeårsaken er kartlagt, må man finne egnet utbedringsmetode. Dersom det er nødvendig med refundamentering, kan det bli aktuelt at hele eller deler av pipa demonteres og gjenoppmures.

Vedlikehold:

- Vedlikehold og reparasjoner av mur skal skje med mørtel som er tilpasset den opprinnelige eller eksisterende, med tanke på kalk-/sementinnhold og type/mengde tilslag. Mørteltypen kan variere i ulike byggeperioder, og det kan være ulik mørtel brukt til muring, ytre fuging og innvendig puss. Ved behov bør prøver tas for analyse. Målet er ikke nødvendigvis en identisk mørtel som opprinnelig, men å etablere et funksjonelt og varig murverk. Velg gjerne en noe svakere KC-mørtel (mer kalkrik eller kalkmørtel). Bruk aldri ren sementmørtel, den er for hard og tett og øker fuktbelastningen på teglsteinen.
- Fuger som har riss/sprekker eller er forvitret, fuges på nytt med tilpasset mørtel. Skadde fuger krasses forsiktig ut for hånd. Nye fuger bør minimum ha dybde to ganger fugebredden. Ytre avslutning/profil skal være som opprinnelig fuge. Refuging uten å ta pipa ned, regnes som vedlikehold.
- Dersom det ved senere reparasjoner er brukt ren sementmørtel, kan utkrassing av fuger medføre betydelige skader på teglsteinen. Skadet brannhud gjør at teglen suger mer vann. Her må metoder vurderes særskilt og testfelt utføres. Eventuelt kan benytte forsiktig saging med vinkelsliper midt i fugen, som gjør at den løsner. Sikre god avstand fra skjæret til teglsteinen.
- Dårlige/utette beslag og pipetopp repareres eller erstattes av nye med opprinnelig materialbruk og utførelse. Beslag bør legges inn i fuger med vannfals, og skal ikke legges i slisset spor i teglsteinen.
- Pusset og malt innendørs pipe og brannmur bør i utgangspunktet (teoretisk sett) males med mineralsk maling (kalkmaling eller to-komponent silikatmaling), men trolig er linoljemaling brukt på innvendige brannmurer i Ny-Ålesund (ikke undersøkt). De fleste murene er senere malt med moderne produkter, som alkydoljemaling. Eventuell plastholdig maling bør fjernes før overmaling med mineralsk maling, men dette er et omfattende tiltak og mindre aktuelt i praksis. Generelt anbefales følgende:
 - Umalt puss skal ikke males. Eventuelle skader utbedres med tilpasset mørtel av samme styrke og farge. I rom uten bruk (loft), bør opprinnelige pussrester bevares uendret som dokumentasjon uten reparasjoner, så langt det er mulig.
 - Dersom eksisterende puss og maling er noenlunde intakt, anbefales minst mulig tiltak. Små skader kan stå, eventuelt flekkrepareres med samme puss/maling som eksisterende.
 - Dersom ny oppmaling er ønskelig, bør det gjøres undersøkelser av opprinnelig malingstype og fargebruk. Dersom ikke annet er kjent, kan linoljemaling benyttes, eventuelt mer diffusjonsåpne malingstyper, for eksempel linoljeforsterket limfarge (som Linus fra Allbäck) eller to-komponent silikatmaling.

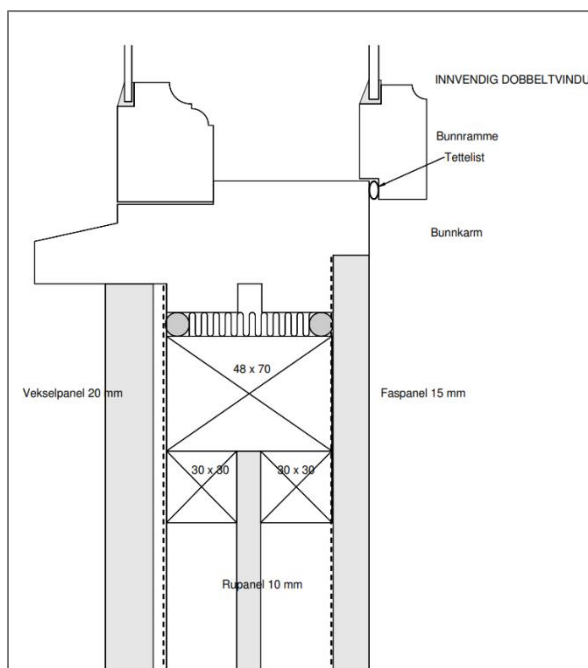
Utbedring av skader:

- Dersom setningen/pipa er stabil, kan mindre sprekker tettes med tilpasset mørtel. Større sprekker kan gi behov for ommuring og refundamentering.
- Hvis murverket er ustabil, eller teglsteinen er ødelagt av frostsprengning, må pipa helt eller delvis tas ned og mures opp igjen. Eventuell skadet tegl erstattes med tilsvarende ny. Mest mulig teglstein bør renskes og gjenbrukes, tilsvarende erstatningsstein benyttes der det er behov for supplering. Omfattende tiltak med ommuring er søknadspliktig, og må beskrives av fagkyndige.
- Mindre skader i beslag kan utbedres ved å supplere beslaget, men i mange tilfeller er utskifting tilrådelig. Nye beslag skal ha samme utførelse og materialkvalitet som opprinnelig. Dersom eksisterende løsning er mangelfull, kan forbedring av beslagløsningen vurderes. Større endringer er søknadspliktig.

3.8.7 Bærekonstruksjoner

Bærekonstruksjonene er ofte skjult, men i enkelte interiører er tak- og veggkonstruksjonene synlige. Dette gjelder særlig i kalde rom, loft og lagerbygg, som står uten innvendig panel. I Ny-Ålesund har de fleste fredete husene vegger av enkelt bindingsverk/reisverk, trebjelkelag og sperretak. Mange hus er oppført med bruk av prefabrikkerte elementer, særlig i perioden 1917–19 og svenskebrakkene like etter krigen. De eldste lemtypene er ofte ca. 1 meter brede og består av et ytre rammeverk med indre bordfylling (rupanel). På hver side er det luftlag, papp og utvendig kledning/panel. Det er også brukt en del prefabrikkerte elementer i gulv og tak.

Historien om byggemetoder i ulike perioder er ikke fullstendig kartlagt. Ved reparasjon må man være oppmerksom på dette, og sikre nødvendig dokumentasjon dersom konstruksjonen avdekkes. Se del 5 katalog for beskrivelse av hver enkelt bygning så langt dette er kjent.

Nr. 14 Amundsenvillaen. Snitt gjennom vegg av prefabrikkerte lemmes. Tegning: BOARCH arkitekter 14.05.2010. Kilde: Kings Bays arkiv

Nr. 33 Mellageret. Synlig takkonstruksjon fra 1919. Et sjeldent bevart eksempel på åstak med taktro av prefabrikkerte lemmes.

Med et godt vedlikehold av bygningens utvendige værhud, skal det ikke være behov for å vedlikeholde bærekonstruksjonen. Erfaringsmessig kan det likevel oppstå skader. Konstruksjoner nær bakken, bunnsviller, bjelkelag og nedre del av stendere, er særlig utsatt for råte. Det samme er takkonstruksjoner og utstikkende sperreender. Vær oppmerksom på følgende:

Skadevurdering:

- Se jevnlig etter setninger og ujevnheter i vegger/gulv/tak og vurder om disse kan skyldes svikt i bærende konstruksjoner og fundamenter.
- Se etter synlig fukt eller rennespor på loft og øvrig interiør. Kartlegg årsaken og stans lekkasjen!
- Ved mistanke om skader, for eksempel etter langvarig nedfukting, sjekkes konstruksjonen på utsatte steder. Om nødvendig gjøres en forsiktig avdekking/midlertidig demontering av kledningen. Trekonstruksjoner undersøkes med å stikke med syl eller kniv. Møter du frisk ved 2–5 mm inn, er tilstanden god.

Utbedring av skader:

- Skjulte konstruksjoner skal bevares i størst mulig omfang, kun skadde deler fjernes.
- Små råteskader som ikke påvirker bæreevnen, kan stå, forutsatt at situasjonen er under kontroll og overvåkes. Så lenge ny fukt ikke tilføres, ligger råtesoppen i dvale og gjør ingen skade. Råteskadd virke kan eventuelt skaves av for å redusere faren for oppblomstring.
- Skader som svekker bæreevnen vesentlig, må utbedres. Dette skal normalt skje ved innskjøting eller utskifting av ny del utført som kopi av eksisterende, med samme trekvalitet, vedretning, dimensjon og festemetoder. I noen tilfeller vil forsterkning, pålasking eller innsetting av bærende element ved siden av eksisterende konstruksjon være en god løsning, med minst mulig inngrep i kledning og tilstøtende konstruksjoner. I andre tilfeller er utskifting av hele ledd best. Metode for istandsetting må vurderes i hvert enkelt tilfelle. Anbefalt løsning vil avhenge av elementenes bevaringsverdi, konsekvensene av ulike utbedringsmetoder i forhold til bæreevne, samlet inngrep osv. Slike tiltak er som regel søknadspliktige.

3.8.8 Innvendig panel og platekledning

Mange av husene har innvendig panel på vegger og himling, ofte pløyd faspanel, men andre typer forekommer også. Innvendig panel er ofte malt, i hovedsak med linoljemaling. I noen tilfeller er opprinnelig panel synlig, i andre tilfeller er det tildekket av nyere platekledning eller annet. De senere lagene har ofte historisk verdi og skal i utgangspunktet bevares som del av det fredete interiøret. Endringer utført i etterkrigstida (før 1963), er særlig interessante. Interiører fra denne perioden er ofte kledd med malte huntonittplater. Dette er tidstypiske elementer som knyttes til en helhetlig modernisering og ny bruk i 2. driftsperiode. Som hovedregel er disse endringene verneverdige som en del av husets og Ny-Ålesunds historie som gruveby.

I spesielle tilfeller kan tilbakeføring vurderes, for eksempel der eldre lag er tildekket med nyere materialer (fortrinnsvis etter 1963) med lav verneverdi, se kap. 3.5.

Vedlikehold av innvendig panel og andre materialer, som mur og papp, omtales i Riksantikvarens informasjonsblad 3.9.9. *Maling: innvendig maling i hus fra før ca. 1950.*

Tilsyn og forebyggende tiltak:

- Se etter om malingen flasser, sprekker eller kriter.
- Eliminer kilder til fuktbelastning, slik at malingen får lengre levetid og sopp/mugg ikke får utvikle seg.
- Beskytt flatene mot unødvendig sollys (gardiner) og lokale varmekilder, som kan føre til spenninger og oppsprekking.

Vedlikehold:

- Et gammelt interiør skal ikke se nytt ut. Materialer med slitasje og ulike historiske lag gir huset «sjel», og gamle overflater kan inneholde unik informasjon om tidligere fargebruk, innredning osv. Fornyng av materialer og overflater bør unngås der det er mulig i forhold til tilstand og bruk. Små lokale skader bør flekkrepareres framfor full fornyng.
- Hvis man skal tilbakeføre til opprinnelige farger, må man gjøre fargeundersøkelser. Fargetrapp er viktig dokumentasjon og bør som hovedregel stå uten overmaling.
- Smuss og skitt vaskes av, eventuelt med 5–10 % salmiakkopløsning, som matter ned malingen før overmaling. Skyll godt!
- Eldre malinglag skal ikke fjernes, forutsatt at de har god heft. Svært nedbrutt og avskallet maling må imidlertid fjernes, om mulig avsettes referansefelt med alle malinglag bevart.
- Kun løs maling fjernes for hånd med skarp stålskrape i vedretningen. Kanter av gjenværende maling kan slipes med sandpapir i vedretningen.
- Panel som er umalt, skal beholdes slik. Dette kan vaskes med grønnsåpevann, eventuelt oljes hvis det er opprinnelig løsning.
- Kvister og kvaeganger påføres oljebasert kvistlakk før maling (mest relevant på nytt treverk ved reparasjoner).
- Unngå all bruk av sparkel! Sprekker/små hull kan eventuelt tettes med linoljekitt eller tremel blandet med fortynnet snekkerlim.
- Benytt ren linoljemaling av høy kvalitet. Malingen påføres med pensel og fordrives ovenfra og ned. NB! Mal med tynne strøk, og følg produsentens anvisning!

Blålig impregnering:

Flere bolighus fra tidlig i 1. driftsperiode, så langt påvist på nr. 14 Amundsenvillaen og seksmannsbrakkene fra 1918, har en spesiell overflatebehandling som første lag på panelte vegger og dels himlinger. Disse husene er bygget av prefabrikkerte elementer (lemmer). Innvendig faspanel er påført blålig/blågrønn laserende behandling, med ulik valør og fargemetning. Ved fargeundersøkelse av Amundsenvillaen i 2009 fant Jens Treider samme behandling tynt påført også på utvendig vekselpanel og vinduskarmer. Treider tolket dette som «fabrikkpåført impregneringsvæske».

Den laserende behandlingen i interiøret er påført før bygningen ble ferdig innredet. For eksempel ses blåfargen på flater der opprinnelige skillevegger og listverk er fjernet, og i blindloft som aldri var ment å males (se katalog nr. 14 Amundsenvillaen). Impregneringen ses også bak beslag ved ovns plass, se nr. 5 Arbeiderbrakka. Det er usikkert om behandlingen ble påført av produsenten som leverte de prefabrikkerte elementene og materialene, eller (også) ble påført på stedet av lokal håndverker. På innvendig faspanel er behandlingen delvis ujevnt påført, med økt fargemetning i de skrå fasene og blåfarge på spikerhodene. Dette tilsier at impregneringen ble påført etter at panelet var montert på de prefabrikkerte elementene – innvendig panel var muligens montert på lemmene av leverandør. På Amundsenvillaen var behandlingen dels påført eksteriøret flekkvis i utsatte partier (over/ved lemskjøter mv.), etter alt å dømme utført under byggingen i Ny-Ålesund.

Nr. 5 Arbeiderbrakkka. Blålig impregnering bak blikkplate. Avfasete kanter er fargemettet, og spikerhodene er blå. Impregneringen må være påført etter monteringen av panelet på lemmene.

Nr. 14. Amundsenvillaen, under restaurering i 2010. Blågrønn grunning/impregnering ble avdekket på vegger med faspanel bak opprinnelige skillevegger i stuene i 1. etasje.

Det er ikke bekreftet hva den blågrønne overflatebehandlingen består av (olje, pigment, andre stoffer?). Alt tyder på at behandlingen er påført som en impregnering med bestemte tekniske egenskaper, og ikke kun som grunning før maling. Det er sannsynlig at behandlingen inneholder antiparasittære midler mot insekter og/eller råtehemmende midler. En teori er at impregneringen inneholder kobbersulfat, som er kjent som et middel brukt til å impregnere treverk på denne tida.

Fenomenet bør undersøkes nærmere, med analyser utført av konservator. Lignende impregnering bør dokumenteres hvis dette avdekkes under bygningsarbeider. Det er usikkert om behandlingen kun finnes på bolighus fra 1918, med antatt felles leverandør av prefabrikkerte lemmer dette året.

Platekledninger vedlikeholdes slik:

- Rengjør overflatene, men vær varsom med fuktilførsel, da dette kan skade platene.
- Skrap/børst forsiktig vekk løs maling. Slip overganger forsiktig med finkornet sandpapir.
- Mal med linoljemaling, malingen påføres i tynne strøk. Bruk av rull bør unngås, da dette gir for tykke strøk og feil utseende. Flater som tidligere er malt med alkydoljemaling, kan eventuelt males med alkydforsterket linoljemaling, men linoljemaling er teknisk sett mest gunstig.
- Sterkt skadde plater er vanskelige å reparere og må skiftes med tilsvarende nye. Husk å dokumentere fargehistorikken før platene fjernes, eventuelt behold et felt som referanse. Full utskifting er søknadspliktig.

Nr. 34 Posten. Platekledning med avskallet maling. Så fremt huntonittplatene er hele uten store vannskader, kan de bevares. Maling skrapes forsiktig ned og ny linoljemaling påføres.

3.8.9 Tregulv og platekledd gulv

De opprinnelige gulvene i de fleste fredete husene er av trebord. Disse ligger på et bjelkelag, som i de fleste tilfeller har stubbloft. I flere hus er det påvist stubbloftsfyll av kullsubb fra gruvene. Gulvene er som regel av pløyde bord, og i de fleste bruksrommene er de malt. I 2. driftsperiode ble en del gulv kledd med huntonittplater, som ble spikret til det gamle bordgulvet. Platene kunne være umalt (brune) eller malt. Mange gulv, særlig i hus med aktiv bruk, er senere tildekket av nyere belegg, som vinyl. I nr. 21 Hvitt hus har stuene en sjelden type lakkert parkett med små staver lagt i rutemønster, men dette er et særtilfelle. Noen få rom i gruvebyen har hatt linoleum på gulvene, av hensyn til bruk eller staselighet.

Nr. 16 Telegrafan har et spennende gulv: Til venstre ligger ny linoleum, til høyre opprinnelig bordgulv fra 1918 med blikkplate under tidligere ovns plass.

Nr. 5 Arbeiderbrakkka. Avdekket tregulv med ulike slitasjespor. Spikersømmer etter huntonittplater fra 2. driftsperiode. Fukt langs sømmene har gitt små skader, som forteller en historie om endring.

Forebyggende tiltak:

- En god dørmatte, rist eller skoskrape utenfor døra bidrar til å fjerne grus og skitt. (Svalbard-skikken med å ta av ytterskoene blir neppe praktisert i alle fredete hus, særlig ikke der turister går inn i åpne museumshus.)
- Gangsoner kan beskyttes mot slitasje med matter, vannutsatte soner med vanntett matte/belegg. Vær oppmerksom på at fukt kan samles under mattene, hindre uttørring og gi lokale råteskader.
- Bruk støvsuger/kost til å fjerne partikler og småstein som kan føre til riper.
- Malte flater rengjøres jevnlig. Ikke skvett vann direkte på gulvet, unngå at vann renner ned mellom gulvbordene.

Vedlikehold:

- Eldre malinglag skal ikke fjernes! Kun løs maling fjernes for hånd med skarp stålskrape i vedretningen. Kanter av gjenværende maling kan slipes med sandpapir i vedretningen.
- Kvister og kvaeganger påføres kvistlakk (særlig relevant på nytt treverk ved reparasjoner).
- Unngå all bruk av sparkel! Sprekker/små hull kan eventuelt tettes med linoljekitt eller tremel blandet med fortynnet snekkerlim.

- I utgangspunktet anbefales linoljemaling, eventuelt alkydforsterket linoljemaling i rom med sterk slitasje. Type maling må vurderes nærmere avhengig av eksisterende overflate og brukshensyn.
- Platekledde gulv vedlikeholdes etter de samme prinsippene. Vær svært varsom med fukttilførsel, da dette kan skade platene. Overflatene videreføres slik de er: umalt/oljet/lakkert eller malt.
- Sterkt skadde plater skiftes med tilsvarende nye. Avdekket undergulv (opprinnelig bordgulv) bør samtidig dokumenteres.
- På mange gulv er det spor etter eldre innredning og ildsteder. Det kan være blikkplater under tidligere ovner, muligens er det bare bevart spor etter spikersømmer. Slike elementer er interessant historisk dokumentasjon og bør om mulig bevares uten tildekking.

Etterisolering:

- Det kan være ønskelig å isolere gulv mot terreng i hus som er oppvarmet. Dette er et godt ENØK-tiltak, samtidig som det beskytter grunnen/permafrosten mot oppvarming. I noen hus er dette utført ved å isolere på undersiden av gulvet (nr. 14 Amundsenvillaen og nr. 24 Sykehuset).
- Dersom man skal isolere inne i stubbloftet, bør det om mulig gjøres som et tillegg til opprinnelig stubbloftsfill. Ofte er det et luftrom over opprinnelig fyll/kullsubb som kan suppleres med ny isolasjon.
- Generelt frarådes mineralull (steinull/Glava), siden disse materialene holder på fuktighet. Trefiberisolasjon er et bedre alternativ, som i større grad opptar og avgir fuktighet på samme måte som treverket. Trefiberisolasjon kommer både som plater og innblåsning. (Store Norske i Longyearbyen har innblåsingsapparat.)
- Dampsperrer/plast bør unngås og diffusjonsåpen dampsperre benyttes. Moderne dampsperrer fungerer dårlig i forhold til bygningsfysikken i tradisjonelle trekonstruksjoner, og slike tette sjikt vil ofte føre til fuktansamling, mugg og bygningskader.

Nr. 14 Amundsenvillaen. Opprinnelig gulv med kullsubb i stubbloftet. Denne ble bevart og supplert med tilleggisolasjon. Under arbeid 2010.

Nr. 14 Amundsenvillaen. Etterisolering med cellulosefiber under dekket for å bedre isolasjonen mot terreng.

3.8.10 Små tiltak, skilt, belysning etc.

Det er jevnlig behov for mindre inngrep, som skruehull og lignende, ved innredning og bruk av de fredete bygningene. Innendørs kan dette være festing av bokreoler, veggskap, opphenging av bilder, belysning, gardinbrett etc. Slike tiltak krever som hovedregel ingen tillatelse eller saksbehandling. Det forutsettes at inngrepene gjøres så skånsomt som mulig, og at plassering av nye elementer gjøres i forståelse med bygningens arkitektur og historiske kvaliteter. Montering av ny fast innredning bør unngås i sårbare interiører i bevaringskategori 1 og 2 (se kap. 4.1), i så fall må det begrunnes særskilt og søknad sendes kulturminnemyndigheten.

Skiltplan og belysningsplan for Ny-Ålesund er forutsatt utarbeidet og vil være førende for tillatelse til utendørs skilt og lyspunkt. Store skilt og dominerende belysning kan virke skjemmende på kulturminnet og miljøet som helhet. Det tillates ikke utendørs skilting med mindre det foreligger særskilte behov knyttet til sikkerhet, samfunnsdrift, miljøvern og allmenne hensyn/restriksjoner, jf. bestemmelser i arealplanen. Lysforurensning skal unngås. Utendørs belysning skal som prinsipp være nedadrettet og begrenses til inngangsparti, med lavest mulig lysstyrke. Fasadebelysning og effektbelysning tillates ikke.

Ved tvil skal saken legges fram for Sysselmesteren, som vurderer om tiltaket krever tillatelse fra Riksantikvaren.

Gamle skilt:

Gamle skilt som har kulturhistorisk verdi, skal bevares med opprinnelig/eksisterende plassering. Dette gjelder for eksempel eldre husnummer og virksomhetsskilt (post, butikk). Disse skiltene er unike og har svært høy kildeverdi. Skilt finnes både utvendig og innvendig i husene, i noen tilfeller er gamle skilt bygget inn av senere bislag og tilbygg. Nummerskiltene er særlig viktige for tolkning av historien, blant annet er de referanser til eldre nummersystem og henvisninger i arkivalia. Flere hus har hatt andre nummer da de ble oppført, og i noen tilfeller er husnummeret endret flere ganger, både i gruvetida (før 1963) og senere. Se katalog del 5 for bevarte skilt og historikk for de enkelte bygningene.

- Sjekk jevnlig at skiltene sitter godt, og at spiker/skruer er intakte. De eldste typene skilt av metallstrimler/sjablonger (se foto under) er særlig sårbare for avriving, vind osv.
- Nummerskilt som er overmalt, kan eventuelt framheves ved å få tilbake opprinnelig/eldre fargesetting/overflatebehandling. Dette må skje på dokumentert grunnlag og etter en vernefaglig vurdering, gjerne i samråd med konservator.

To gamle skilt fra pionértiden i leiren ca. 1917–19: Skilt nr. 4 på dagens bygning nr. 3 Green Harbor og (Lager) III på dagens nr. 32 Museet. Begge skilttypene ble brukt på flere hus, men kun et par eksempler er bevart i dag.

3.9 Krav til håndverkere

Det daglige vedlikeholdet i Ny-Ålesund begrenser seg til relativt enkle håndverksarbeider og utføres av stedets lokale håndverkere og bygningsansvarlige. Det bør til enhver tid være minst én person på stedet, fortrinnsvis faglært håndverker, som har særlig kunnskap om tradisjonelt bygningsvern. Generelt bør håndverkere som arbeider på fredete bygninger, ha nødvendig kunnskap og erfaring fra antikvarisk arbeid, for å beherske aktuelle teknikker, og for å ha den rette holdningen ved valg av løsninger. En erfaren restaureringshåndverker vil vurdere skader og muligheter for utbedring på en helt annen måte enn en håndverker med erfaring kun fra nybygg.

I noen tilfeller trengs spesialkompetanse for å få et godt resultat. Det kan være ved restaurering av vinduer og beslag, murarbeider, dokumentasjonsarbeid, blanding av maling etter historisk resept, konserveringsarbeider etc. Når kulturminnemyndigheten gir tillatelse til endringer, kan det settes vilkår om at utførende håndverkere har antikvarfaglig kompetanse. I mange tilfeller kan arbeid utføres av lokalt ansatte håndverkere under veiledning av en kyndig kulturminnehåndverker ved oppstart av arbeidet. Kompetansesenteret ved Svalbard museum er her en aktuell ressurs.

Alle som utfører arbeider på de fredete husene, må kjenne forvaltningsplanens føringer og eventuelle tillatelser gitt av Riksantikvaren. Kings Bay AS har ansvar for å informere aktuelle parter. Om ikke alle involverte har satt seg inn i alle detaljer, må prosjektleder sørge for at alle hensyn blir ivaretatt, fra overordnet løsning til detaljer i utførelsen.

3.10 Fargebruk og bygningshistoriske undersøkelser

Bygningenes eksteriør skal som hovedregel males i samsvar med gjeldende fargeplan for Ny-Ålesund. Fargeplanen ble sist revidert av Jon Brønne i 2023.

Dagens fredete bygninger har i grove trekk samme utvendige farger som på slutten av 2. driftsperiode (1963), med noen unntak og endrete fargenyanser. En del hus ble rødmalte i 1. driftsperiode, men mange av de eldste husene sto med umalt kledning i flere tiår. Da de ble malt i årene etter krigen, ble noen malt røde eller rødbrune, før de etter hvert fikk den mangfoldige paletten som preger Ny-Ålesund i dag. Etter krigen ble mange av de eldste husene ombygget og modernisert, ofte så sent som rundt 1960. Den nye fargebruken er en integrert del av husenes nye skikkelse, slik gruvebyen framsto i 2. driftsperiode.

Undersøkelsene som ligger til grunn for fargeplanen av 2023, har svært ulik detaljering. På enkelte bygninger er alle fargelag på relevante bygningsdeler dokumentert, og bygningshistorien er gjennomgått. Flere steder er det avsatt fargetrappert som viser alle lag. På andre bygninger er kun dagens farge (etter 1992) NCS-kodet og anbefalt videreført. På enkelte av disse husene (som nr. 2 Skolen og nr. 18 Trønderheimen) ser vi av eldre fotografier og underliggende overflatebehandling på stedet at eksteriørene har hatt helt andre farger opprinnelig, ofte fram til slutten av 2. driftsperiode (ca. 1960), uten at dette er nevnt i fargeplanen. Slik supplerende historisk kunnskap er påpekt i forvaltningsplanens del 5 katalog.

Anbefalingene i fargeplanen av 2023 tar delvis utgangspunkt i opprinnelig fargebruk, og delvis videreføres dagens nyere farger. Anbefalingene er dels basert på verneideologiske vurderinger, og dels hensynet til en god helhetlig fargebruk for alle hus i byen, også de nyere uten vernestatus. I noen tilfeller innebærer fargeplanen tilbakeføring til opprinnelig fargebruk, men dette er ikke konsekvent (for eksempel anbefales London-husene i samme farge som de fikk omkring 1980, mange år etter nedlegging av gruve drift).

Bosetningen sett fra sør 1962–63. Blått hus og Telegrafren har (tilnærmet) samme blåfarge, og London-husene i bakgrunnen er vekselvis gule og røde. Svenskebrakkene til venstre har nylig fått friske farger. Foto: Friedrich Hörl, Svalbard museum (beskåret)

Ved framtidig restaurering og oppmaling kan det bli aktuelt å gjøre ytterligere undersøkelser av enkeltbygninger, som medfører andre vurderinger og valg enn anbefalt i fargeplanen. Både fargeplanen og forvaltningsplanen er rådgivende dokumenter uten rettslig status. Kings Bay AS og kulturminnemyndigheten står dermed fritt til å vurdere dette nærmere.

Det er ikke gjort systematiske undersøkelser av interiørene, med noen unntak, se kap. 1.3.5 og del 5 katalog. Mange interiører er svært interessante som historiske kilder, der farger, materialbruk, tapeter etc. gjenspeiler moter, sosial status og tilgang til materialer i en arktisk bosetning.

Når hus skal settes i stand og moderniseres innvendig, bør det rutinemessig avsettes midler og tid til bygningshistoriske undersøkelser. Dette kan være arkivsøk og bygningsarkeologiske undersøkelser på stedet. Det kan være aktuelt å avdekke underliggende overflater og åpne opp konstruksjoner. Dette kan gi viktige premisser for videre arbeid, og det gir et bedre beslutningsgrunnlag. Samtidig vil slike undersøkelser sikre viktig informasjon for ettertida. Hvis interiørene tildekkes, for eksempel ved etterisolering, er bygningsundersøkelsen i forkant den beste muligheten til å sikre, dokumentere og formidle kunnskapen.

3.11 Brannsikringstiltak

I samarbeid med brannvesen og kulturmiljøforvaltning har eier/bruker et ansvar for å hindre at brann oppstår og uerstattelige verdier går tapt. De fredete husene i Ny-Ålesund er av tre og dermed sårbare for uopprettelig og omfattende skade i tilfelle brann. Faren for brannsmitte er ganske stor, selv om det er god avstand mellom mange av husene. Vindforhold og tørt trevirke øker faren for brannsmitte ved gnistregn. Situasjonen er oversiktlig og bruken kontrollert. Faren for at folk brenner inne er liten, siden alle husene er små med rømning til terreng – forutsatt at brannvarslingen fungerer. Risikoen for tap av kulturminneverdier er imidlertid stor, siden små branntilløp raskt kan utvikle seg til overtenning.

Det er ikke vurdert å iverksette omfattende brannsikringstiltak eller installere automatiske slukkeanlegg, som sprinkling. Det vesentlige er at brannberedskapen er god, og at det gjøres brannforebyggende tiltak. Målet med brannforebygging er å hindre at brann oppstår, og at brannen spres. Se Riksantikvarens informasjonsblad 3.13.1: *Brannsikringsstrategi*.

Brannforebyggende tiltak:

- Monter brannvarslingsanlegg i alle hus. Alle soverom og oppholdsrom skal ha røykvarsler. Sjekk jevnlig at disse virker, bytt batteri årlig.
- De fredete husene som har innlagt strøm, bør ha brannvarslingsanlegg koblet til sentral.
- Se til at elektriske anlegg er oppdatert og i god stand, og at elektrisk utstyr er forsvarlig plassert.
- Ildsteder som ikke er i bruk, skal kobles fra pipeløp.
- Loft skal være ryddige og tilgjengelige.
- Ikke lagre brannfarlig rask, bensin eller lignende i eller nær bygningen.
- Trekk ut kontakten på elektriske apparater, som brødrister og vannkoker, når de ikke er i bruk. Alternativt monter topolet bryter eller tidsinnstilt bryter.
- Slå TV, stereoanlegg og lignende helt av når de ikke er i bruk, unngå hvilemodus.
- Lading av mobiltelefoner og annet elektrisk utstyr bør ikke skje uten tilsyn.
- Brenning av levende lys eller annen bruk av ild skal kun skje under tilsyn.
- Still krav til rutiner og sikkerhets sertifikat hos bygningsarbeidere. Bruk av åpen ild ved bygningsarbeider skal unngås innendørs eller nær husveggen.

Brannbegrensende tiltak:

- Alle hus skal ha egnet brannslukningsutstyr (pulverapparat eller brannslange) synlig og lett tilgjengelig.
- Stedet skal ha en branninstruks, som alle brukere gjøres kjent med.

Del 4 Retningslinjer for hver enkelt bygning

4.1 Klassifisering av bygninger

Forvaltningsplanen gir rammer for utvikling av den fredete bygningsmassen. Bygningene er klassifisert i tre ulike kategorier vurdert ut fra verneverdier, interiørens autentisitet, sårbarhet og endringspotensial, samt Kings Bay AS' ønsker om bruk.

Forvaltningsplanen fra 2008 hadde fire kategorier. Erfaring med utførte prosjekter tilsier at tre kategorier er mer hensiktsmessig. Tidligere kategori 3 og 4 (betydelig/stort endringspotensial) er slått sammen. Det er ikke mulig å gi eksakte rammer for endring før detaljprosjektering er utført. Ny kunnskap om bygningshistorie og sårbarhet kan dessuten endres underveis i prosjektet, avhengig av hva som avdekkes. Kings Bay AS har også gjort noen nye vurderinger av brukspotensial. Et par hus som i 2008 var foreslått som bolig til sommerbruk uten bad/do, utgår som potensiell bolig. Eier ønsker å tilby bedre fasiliteter. Noen flere hus får museal bruk.

Følgende beskrivelse gir et overordnet bilde av kategoriene:

Kategori 1 bevares uendret (museumsbruk)

Opprinnelig/eldre planløsning og materialbruk er i hovedsak intakt, dels også overflatebehandling. Noen interiører/rom er tilnærmet uendret siden byggeåret, andre representerer enhetlige historiske interiører fra senere ombygging (2. driftsperiode). Eksteriør og interiør skal i prinsippet bevares uendret. Mange av husene har museal funksjon, andre er ikke utsatt for endringspress (naust).

Kategori 2 mindre endringspotensial

Opprinnelig/eldre planløsning og materialbruk er i hovedsak intakt, dels også overflatebehandling. Noen interiører/rom er tilnærmet uendret siden byggeåret, andre representerer enhetlige historiske interiører fra senere ombygging (2. driftsperiode). Eksteriør og interiør skal bevares mest mulig uendret, men forsiktig modernisering og tilrettelegging for ny bruk kan utføres. Full etterisolering og tildekking av opprinnelige materialer skal unngås.

Kategori 3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)

Interiørene er ombygget med endring/tildekking av eldre materialer og overflater, flere har endret planløsning og nye skillevegger. Modernisering, nye lettvegger, etablering av bad og hel/delvis etterisolering for helårsbruk kan vurderes. Opprinnelige bærevegger, eldre materialer og overflater, herunder skjulte deler, skal søkes bevart bak eksisterende/ny tildekking. Eksteriøret skal bevares. I denne kategorien er mange hus utbedret og tatt i bruk siden klassifiseringen i 2008. For de fleste av disse opprettholdes kategori 3, selv om de er «ferdig endret».

I tabellen neste side er de fredete bygningene plassert etter kategorier med fargekoder. I parentes står husnr./navn som ble brukt i forvaltningsplanen i 2008. I del 5 katalog defineres verneverdier og brukspotensial mer spesifikt. Tabellen omfatter 27 bygninger. Dette er følgende endringer av antall sammenlignet med forvaltningsplanen av 2008. Kings Bay AS har utarbeidet egne notater som redegjør for dette, og endret fredningsstatus er avklart med Sysselmesteren/Riksantikvaren:

- Nr. 38 Varmestua i gruveområdet, automatisk fredet, innlemmes i forvaltningsplanen.
- Nr. 44 Gamle kraftstasjonen er vurdert som fredet på grunn av innebygde deler fra før 1946.
- Nr. 31 Cambridgenauset (Y båtnaust) utgår, etter 1945, ikke automatisk fredet.
- Nr. 37 Strandnauset (Lite båtnaust ved kaia) utgår, etter 1945, ikke automatisk fredet.
- Nr. 68 Trafoen utgår, etter 1945, ikke automatisk fredet.
- Nr. 70 Jernlageret utgår, etter 1945, ikke automatisk fredet.

Kategori	Nr.	Bygning (nr./navn brukt i 2008)	Status endring og bruk
1 bevares uendret (museumsbruk)	3	Green Harbour	Museumsbruk, krever avklaringer
	4	Museumshytta (5 Hytte lysegrønn)	Ferdig utviklet museum
	5	Arbeiderbrakkka (X Hytte rødbrun)	Istandsetting for museum påbegynt
	6	Veteranhytta (Hytte lyseblå)	Ferdig utviklet, sporadisk bruk
	16	Telegrafan	Ferdig utviklet museum
	32	Museet (Gamle butikken)	Ferdig utviklet museum
	34	Posten	Museumsbruk, krever avklaringer
	36	Kullpramnaustet (Dobbelt båtnaust v/Thiisbukta)	Lite endringsbehov
2 mindre endringspotensial	38	Varmestua	Ferdig utviklet museum
	14	Amundsenvillaen	Ferdig utviklet, i bruk
	33	Mellageret	Ferdig utviklet, i bruk
	54	Sætra	Lager, annen bruk kan vurderes
3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)	79	London 2	Ferdig utviklet, utleie sommer
	2	Skolen	Modernisert, i bruk
	7	Sysselbu (Hytte rød)	Modernisert, i bruk
	18	Trønderheimen	Modernisert, i bruk
	19	Nordpolhotellet	Modernisert, i bruk
	20	Gult hus	Modernisert, i bruk
	21	Hvitt hus	Under modernisering, i bruk
	22	Mexico	Modernisert, i bruk
	23	Blått hus	Modernisert, i bruk
	24	Sykehuset (Scootergarasjen)	Modernisert, i bruk
	28	Samfunnshuset	Modernisert, i bruk
	44	Gamle kraftstasjonen	Lager, uavklart bruk (museum)
	77	London 4	Modernisert, i bruk
78	London 3	Modernisert, i bruk	
80	London 1	Modernisert, i bruk	

4.2 Bygningskatalog – sammendrag 27 bygninger

Hver enkelt bygning er grundig beskrevet i del 5 katalog, som er et eget vedlegg. Dette omfatter bygningshistorikk, beskrivelse, rammer for bruk, endringspotensial og vedlikehold, samt fotodokumentasjon av eksteriør og interiør. På de følgende sidene gjengis en oppsummering på én side per bygning.

Retningslinjene og rammene for endring er veiledende og ikke juridisk bindende. Alle tiltak som går ut over vanlig vedlikehold og små reparasjoner, jf. kap. 3.3 og 3.4, krever tillatelse etter særskilt behandling av Sysselmesteren og Riksantikvaren. Den konkrete saksbehandlingen kan innebære nye vurderinger, for eksempel på grunnlag av nye historiske opplysninger eller omprioriteringer.

Kategoriseringen av bygningene og rammer for tiltak er ikke juridisk bindende for forvaltningen eller alene grunnlag for omgjøring av et vedtak i en klagesak. Målsetningen er imidlertid at forvaltningsplanens føringer skal samsvare med vedtak som gjøres i saksbehandlingen. Hvis det oppstår mange og store avvik, bør forvaltningsplanen revideres.

2 SKOLEN	
ANNEN BETEGNELSE	Brakke II, Barakke no. 2
ASKELADDEN-ID	158820-75
BYGGEÅR	1917
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Brakke for 60 mann (ifølge kart 1919), 4–6-mannsrom
OMBYGGING OG ENDRINGER	1957–58: innredet som skole og postkontor, innlagt WC og sentralvarme, innvendig modernisering/ombygging og nye vinduer 1966: ionosfærestasjon, observasjonsplattform på taket (senere fjernet) 1980-åra: ulik bruk, miniskytebane mv. 1997: Laboratorium for Universitetet i Oslo 1. etasje, boliger 2. etasje (loft) 2020: totalrenovering av bad/WC
DAGENS BRUK	Forskning, forlegning og kontorer. Utleid til National Centre for Polar and Ocean Research (NCPOR), India.
BESKRIVELSE	Trehus i halvannen etasje med saltak og innredet loft, et stort arkutbygg på hver langvegg. Grunnflate ca. 9,3 x 16 meter. Yttervegger av bindingsverk med tosidig stående panel. Fundamentert på trepeler, trebjelkelag med stubbloft. Tofags vinduer fra 2. driftsperiode er bevart med opprinnelige detaljer og gerikter. Hovedinngang mot gata i vest og bislag/tilbygg mot øst. Opprinnelig midtkorridor i begge etasjer. 1. etasje er bevart med mange eldre materialer.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial – helårsbruk
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Bygningens hovedform, utvendig kledning og vindusplassering er som opprinnelig. Brakka er den eneste bevarte av sin type. Eksteriøret ble kun litt endret i 2. driftsperiode, med nye vindustyper og bislag, samt riving av to piper. Interiøret er noe ombygget, først som skole og postkontor, senere ved tilrettelegging for forskning. Opprinnelig hovedstruktur er intakt. Både 1. og 2. driftsperiode representerer viktig historie i husets og Ny-Ålesunds historie. Eksteriøret har svært høy verneverdi og skal bevares uten vesentlige endringer. Interiøret kan tilpasses ny bruk med forsiktig modernisering, men ytterligere inngrep i opprinnelige/eldre konstruksjoner og materialer bør unngås. 1. etasje har særlig høy verdi, med mange opprinnelige elementer.

3 GREEN HARBOUR	
ANNEN BETEGNELSE	Snekkerverkstedet nr. 4 (1927), «Speilen» (1925), malerboden, malingbua, Trollkjerringkåken
ASKELOADEN-ID	158820-76
BYGGEÅR	Antatt 1901 og 1912–13, oppført av Green Harbour Coal Co. i gruveområdet, flyttet til leiren 1917–18
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	1. driftsperiode: snekkerverksted
OMBYGGING OG ENDRINGER	1925: provisorisk messe for Roald Amundsens følge Ca. 1927: oppmuring pipe Ca. 1946–48: bolig vestre del, modernisering, bislag vest, malerbod østre del 1960-åra: postkortutsalg vestre del 2023: rydding/fjerning av noe inventar i malerboden
DAGENS BRUK	Ingen. Planer om innredning av malerfaglig museum i østre del.
BESKRIVELSE	To sammenbygde trehus i én etasje med svært ulik konstruksjon, flyttet fra gruveområdet. Østre hus er en spinkel lembrakke med stående kledning og åstak, antatt bygget som sprengstofflager. Vestre hus er av bindingsverk med liggende kledning og sperretak. Begge hus er fundamentert på lave treputer. Høy teglmurt pipe utenfor nordveggen. I 2. driftsperiode ble boligdelen modernisert, med bislag mot vest, ny innvendig platekledning og skillevegg.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Green Harbour består av to hus med historie tilbake til 1901/-13. Dette er de to eldste husene i leiren, begge med høy autentisitet og svært høy verneverdi. De to husenes svært ulike konstruksjoner og detaljer skal bevares, med bevarte elementer fra byggeårene og endringer utført av Kings Bay i 1. og 2. driftsperiode, først som snekkerverksted og senere malerbod med bolig.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten endringer, vinduet i malerboden bør restaureres. Lembrakka bevares med minst mulig endringer, inklusive interiørdetaljer og prøveoppstrøk av maling. Malerboden er en unik kilde til kunnskap om Ny-Ålesunds fargehistorie og bør innredes som museum. Interiøret i boligen fra 2. driftsperiode bør bevares, rommet kan eventuelt brukes til museal formidling av Green Harbours mangfoldige historie. Istandsetting må skje nennsomt for å minimere tap av eldre materialer, innredning, detaljer og overflatebehandling.</p>

4 MUSEUMSHYTTA	
ANNEN BETEGNELSE	Nr. 5 Hytte lysegrønn (FVP 2008), opprinnelig brakke nr. 11, nr. 10 etter 1945
ASKELADDEN-ID	158820-70
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	mannskapsbrakke for åtte mann, familiebolig
OMBYGGING OG ENDRINGER	Før 1921: Ombygget til familiebolig, tilbygg mot sør og vest 1945–63: Familiebolig 2. driftsperiode, modernisering, to nye tilbygg vest 1987–88: flyttet til nåværende plassering, restaurert til museumsformål 2016–19: ny takpapp, fargerestaurering interiør, refundamentert på stålpeler
DAGENS BRUK	Museumshytte
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med saltak, tre senere tilbygg med pulttak mot vest. Uisolert bindingsverk/lemmer med tosidig kledning. Bevart vekselpanel på opprinnelig brakke og tofags vinduer med sprosser i hver gavlvegg. I langveggene er det liggende rammer á tre ruter fra 2. driftsperiode. Huset er bevart med komplett innredning som familiebolig. Flyttet og innredet som museumshytte 1987–88. Takpapp med noen eldre lekter og mønekam på opprinnelig del. Huset er nylig refundamentert på stålpeler, og interiøret er restaurert med eldre fargebruk.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Både opprinnelig arbeiderbrakke fra 1919, senere tilbygg og modernisering fra 2. driftsperiode har svært høy verneverdi. Flytting og senere nytt fundament med stålpeler og skjørt er endringer som svekker verneverdien noe. For øvrig er boligen svært intakt med autentiske konstruksjoner, vinduer, planløsning, innredning og løsøre fra 1950-åra, tilnærmet slik huset ble forlatt av en gruvearbeiderfamilie i 1963. Fargebruken er endret ved siste oppmaling. Hytta inngår i en samling av fredete og bevaringsverdige hytter (hyttebyen), som utgjør et verdifullt kulturmiljø. Begge driftsperioder representerer viktig historie i husets og Ny-Ålesunds historie. Eksteriør og interiør skal bevares uendret, med alle detaljer. Bruk som museumshytte, ingen endringsbehov.

5 ARBEIDERBRAKKA	
ANNEN BETEGNELSE	X Hytte rødbrun (forvaltningsplan 2008), opprinnelig hus nr. 5
ASKELOADEN-ID	158820-71
BYGGEÅR	1918
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Mannskapsbrakke for seks mann i 1. driftsperiode
OMBYGGING OG ENDRINGER	Ca. 1946: ombygget til familiebolig, to tilbygg og modernisering 1987–88: tilbakeført til opprinnelig hovedform, riving tilbygg og innredning 2023: strakstiltak, utbedret fundament og svill, ny takpapp
DAGENS BRUK	Ingen. Planer om innredning som museumsbrakke fra 1. driftsperiode
BESKRIVELSE	Trehus med ett rom og vindu i gavl, areal ca. 3,7 x 6 meter. Fundamentert på treputer. Vegger av bindingsverk/lemmer med stående vekselpanel utvendig og faspanel inne. Bygningen har pappet saltak med åpent røst inne. Det meste av opprinnelig konstruksjon, panel og bygningsdetaljer er bevart. Det pågår tilbakeføring som seksmannsbrakke fra 1. driftsperiode. Bislag nyoppført 1987, med utvendig lektepanel. Husets to dører er gjenbruk av eldre fyllingsdører.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Brakkas eksteriør er tilnærmet som i 1918, med opprinnelig hovedform, bevart vekselpanel og ett vindu. Nyere bislag med litt «feil» utforming. Verneverdien er svekket etter fjerning av tilbygg og interiør fra 2. driftsperiode, men mange opprinnelige materialer er bevart. Brakka inngår i en samling av fredete og bevaringsverdige hytter (hyttebyen), som utgjør et verdifullt kulturmiljø.</p> <p>Kings Bay AS ønsker å innrede huset som arbeiderbrakke for seks mann til museumsformål. Eksteriøret skal bevares uendret. Interiøret er uferdig. Ny innredning skal vise bruken i 1918. Innvendig skal eldre materialer bevares. Spor i overflater må tolkes møysommelig og alderspreget bør ivaretas. Brakkas to bruksfaser og restaurering/endringer bør formidles i en utstilling på stedet.</p>

6 VETERANHYTTA	
ANNEN BETEGNELSE	Hytte lyseblå
ASKELODDEN-ID	158820-72
BYGGEÅR	1918
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Mannskapsbrakk for seks mann
OMBYGGING OG ENDRINGER	2. driftsperiode: ominnredet til familiebolig, ny skillevegg og modernisering ca. 1950: to tilbygg ved bislag (bod/do), før 1964: liggende kledning tre fasader 2003/2006: utbedring fundamenter, restaurering og oppmaling
DAGENS BRUK	Kings Bay veteranklubb benytter hytta når de er i Ny-Ålesund
BESKRIVELSE	Liten trebrakke på ett rom og kjøkken. Hovedbrakka er fundamentert på trepeler. Uisolert bindingsverk/lemmer med tosidig kledning. Opprinnelig vekselpanel, senere kledd med liggende supanel. Opprinnelig bislag er bevart, senere tilbyggete boder/bøttedo. Interiøret er modernisert med platekledning og tidstypisk fast innredning fra 2. driftsperiode. Tofags vindu uten sprosser i gavlvegg. To saltak tekket med papp, eldre lekter og mønekam på hovedhus.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)

VERNEHENSYN**RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING**

Dette er den mest intakte arbeiderbrakk fra 1918, med fundament av trepeler, opprinnelige bærende konstruksjoner og kledninger kombinert med tidstypisk modernisering som familiebolig i 2. driftsperiode. Opprinnelige materialer antas bevart under huntonittplater og supanel. Planløsning med kjøkken, skillevegg, fast innredning og ovns plass, samt bodtilbygg med bøttedo, er typisk for 1950-tallet. Brakka inngår i en samling av fredete og bevaringsverdige hytter (hyttebyen), som utgjør et verdifullt kulturmiljø.

Eksteriør og interiør skal bevares uten endringer. Både opprinnelige materialer fra 1918 og løsninger tilført i 2. driftsperiode har svært høy verneverdi. Brakka er en god ramme for Kings Bay veteranklubb. Lite endringsbehov/-potensial, kun sporadisk bruk. Ytterligere modernisering frarådes.

7 SYSSELBU	
ANNEN BETEGNELSE	Rød hytte (FVP 2008)
ASKELADDEN-ID	158820-73
BYGGEÅR	1918
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Mannskapsbrakke for seks mann
OMBYGGING OG ENDRINGER	Ca. 1946: ombygget til familiebolig, tilbygg sør og øst, innlagt vann 1993–94: istandsetting av fundamenter og kledning, fornying tilbygg øst.
DAGENS BRUK	Tjenestehytte for Sysselmanen, benyttes av feltinspektørene om sommeren. Noe korttidsutleie som bolig for Kings Bay.
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med saltak, senere tilbygg med pulttak. Bebygd areal ca. 42 kvm. Fundamentert på treputer av plank. Uisolert bindingsverk/lemmer med tosidig kledning. Bevart vekselpanel på opprinnelig del, pløyd stående kledning uten profil på tilbygg. Tre vinduer er bevart fra 2. driftsperiode, nytt vindu i bad i tilbygg. Takene er tekket med takpapp, dels med lekter på eldste del. Hovedvolumet er inndelt i tre rom, noe bevart interiør fra 2. driftsperiode.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)

VERNEHENSYN**RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING**

Både opprinnelig arbeiderbrakke fra 1918 og tilbygg med modernisering fra 2. driftsperiode har høy verneverdi. Hyttas hovedform, fasader, vinduer, dører og rominndeling gjenspeiler ombyggingen til familiebolig etter krigen. Seksmannsbrakka fra 1918 er fortsatt lesbar. Deler av interiøret har tidstypiske materialer fra 2. driftsperiode, som malte huntonittplater på vegg og himling, dører med bakelitthåndtak og kjøkkenskap med finérdører.

Hytta inngår i en samling av fredete og bevaringsverdige hytter (hyttebyen), som utgjør et verdifullt kulturmiljø. Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Modernisering kan skje innendørs, men større inngrep i eldre materialer og innredning bør unngås, dette omfatter konstruksjoner og materialer fra 1. og 2. driftsperiode. Endringer utført etter 1963 har lav verdi.

14 AMUNDSENVILLAEN	
ANNEN BETEGNELSE	Villaen, Direksjonsboligen, Direktørboligen, Chefsmesse (kart 1921), North Pole Hotel, Nordpol bar, Baren, Sykestua
ASKELADDEN-ID	158820-80
BYGGEÅR	1917–18
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Sommerbolig for direktørene i Kings Bay Kull Comp. A/S
OMBYGGING OG ENDRINGER	1918–29: Sommerbolig for direktørene i Kings Bay Kull Comp. A/S 1937–38: hotelldrift, Nordpol bar i 1. etasje, veggmalerier i to stuer 1945-46: forlegning for funksjonærer, bar i 1. etasje 1956–57: modernisering, to leiligheter, endring bislag, ny kledning og vinduer 1966–67: ominnredet, sykestue/legekontor 1. etasje, bolig sykepleier 2. etasje 1970–90-tallet: div. endringer, etterisolering av vegger, nye vinduer 2000/-01: Sykestua flytter ut, ominnredet til to boliger for Kings Bays ansatte 2009–11: restaurering/tilbakeføring, direktørbolig med representasjonslokale
DAGENS BRUK	1. etasje: representasjonslokale, 2. etasje: direktørbolig for Kings Bay AS
BESKRIVELSE	Hus i halvannen etasje med mansardtak, to bislag. Grunnflate ca. 104 m ² . Fundamentert på støpte pilarer, bordkledd skjørt mellom. Konstruksjon av reisverk og prefabrikkerte lemmer, tosidig kledning. Opprinnelig hovedform og planløsning er bevart/tilbakeført i 2009–11. Store deler av utvendig og innvendig panel er opprinnelig. To små vinduer er bevart, øvrige vinduer er kopier. Interiør med polare veggmalerier i 1. etasje fra tida som Nordpol bar.
KATEGORI	2 mindre endringspotensial (sommerbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Villaen framstår som i 1. driftsperiode, med opprinnelig hovedform, planløsning og arkitektoniske detaljer. Bærende konstruksjoner og panel er for en stor del bevart, et bislag og vinduer er tilbakeført på dokumentert grunnlag. Interiøret i 1. etasje er tilbakeført til 1918/1937, med høy andel opprinnelige materialer og vegg-/takmalerier fra tida som Nordpol bar. Dekoren er unik og har svært høy historisk verdi. Bygningen har symbolverdi på grunn av tilknytningen til Roald Amundsen. Eksteriør og interiør skal bevares uten vesentlige endringer. Forsiktig modernisering av leiligheten i 2. etasje og kjøkken i 1. etasje kan utføres innenfor dagens konsept, ytterligere inngrep i opprinnelige konstruksjoner og materialer bør unngås.

16 TELEGRAFEN	
ANNEN BETEGNELSE	Radiostasjonen, Gamle telegrafen
ASKELADDEN-ID	158820-91
BYGGEÅR	1918, oppført ved sjøen (senere tilbygg)
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Radiostasjon (telegrafstasjon)
OMBYGGING OG ENDRINGER	1929: tilbygget hus mot vest, med eget bislag 1946: flytting, ombygging og innvendig modernisering, familiebolig 1954: tilbygg til bislag mot vest 1957–58: ominnredning ny ekspedisjon, ny inngangsdør mot nord 1964: Gruvedriften opphørte for godt, telegraffunksjonen flyttet ut 2013–14: restaurering og museum, samarbeid med Telenor/Telemuseet
DAGENS BRUK	Åpent museum med utstillinger (teleteknisk og bygningshistorisk)
BESKRIVELSE	Enetasjes trehus av flere sammensatte bygningsvolumer oppført i årene 1918–54. Samlet grunnflate ca. 83 m ² . Fundamentert på trepeler/-pakninger med skjørt. Vegger av bindingsverk med tosidig kledning, dels prefabrikkerte lemmer. Tre inngangsdører og ulike vindustyper, fra 1. og 2. driftsperiode. Saltak teknet med papp. Interiøret er i hovedsak preget av 2. driftsperiode, med kledning av malte huntonittplater og tidstypisk fast innredning.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Telegrafan er en av Ny-Ålesunds eldste bygninger og viktigste kulturminner. Trådløs teknologi sikret gruvesamfunnet kontakt med omverdenen. Telegrafan var en kjernefunksjon da leiren ble etablert. Senere spilte den en viktig rolle i nasjonale og internasjonale begivenheter, fra nordpolferder til gruveulykker.</p> <p>Bygningen er svært godt bevart, slik den framsto etter flytting og modernisering i 2. driftsperiode. Eksteriør og interiør har svært høy verneverdi, både historisk kildeverdi og opplevelsesverdi. Bygningen ble istandsatt som museum i 2013–14, med en forsiktig tilnærming der materialer og innredning fra ulike historiske faser ble bevart, med alderspreg og noe oppmaling. En del teleteknisk utstyr ble tilbakeført. Utstillingen ble videreutviklet i 2022, med ny kunnskap om bygningshistorien. Eksteriør og interiør skal bevares uten endringer. Det er kun behov for vedlikehold og eventuelle tilpasninger av museumsbruk/utstilling innenfor dagens konsept.</p>

18 TRØNDERHEIMEN	
ANNEN BETEGNELSE	Svenskebrakke, Trønderbrakka
ASKELADDEN-ID	158820-82
BYGGEÅR	1945
ARKITEKT	«Svenskebrakke», elementbygg, leverandør ukjent
OPPRINNELIG BRUK	Boligbrakke for gruveselskapets ansatte til 1964
OMBYGGING OG ENDRINGER	1958: installert bad/WC, to små vinduer 1986: Restaurert, innvendig modernisering før 2008: nye koblete isolerglassvinduer 2019: midlertidige kontorer for Kings Bays ansatte, stålplater på tak, el-anlegg 2021: rehabilitering som forlegning, nye vinduer
DAGENS BRUK	Forlegning til utleie, 12 rom med felles bad
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje, prefabrikkert lembrakke. Fundamentert dels på støpt ringmur, dels på trepeler/-pakninger. Saltak med frittstående W-takstoler, uinnredet råloft, nyere stålplater på tak. Opprinnelig lektepanel og noen få opprinnelige vinduer er bevart, ellers nyere vinduer med isolerglass. Opprinnelig bislag med pulttak mot nord. Interiøret er modernisert, men opprinnelig hovedstruktur med midtkorridor, felles bad og ensidig belyste soverom til hver side er bevart. Dels opprinnelige kledninger og noen dører.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Svenskebrakkene fra 1945 er historisk og arkitektonisk viktige innslag i bybildet. Trønderheimen er bevart med opprinnelig hovedform, kledning og noen få vinduer. Innendørs er dette den best bevarte svenskebrakka i leiren.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Taktekkingen bør tilbakeføres til papp. Lite endringsbehov, mulighet for framtidig modernisering innenfor samme hovedstruktur. Midtkorridor med opprinnelig faspanel og eldre elementer i smårom/boder har svært høy verneverdi, dette gjelder blant annet noen få vinduer og dører med bakelitthåndtak. Baderom fra 1958 bør søkes bevart. Interiøret i bod mot nord er særlig interessant, med opprinnelig vinduslem og intakt opprinnelig overflatebehandling på hovedbrakkas fasade.</p>

19 NORDPOLHOTELLET	
ANNEN BETEGNELSE	Mannskapsbrakke, Funksjonærmessa, Hotellet
ASKELOADEN-ID	158820-78
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	Arkitekt Jens L.P. Flor
OPPRINNELIG BRUK	Mannskapsbrakke for inntil 76 mann med 4- og 6-mannsrom
OMBYGGING OG ENDRINGER	1937–39: ominnredning for hotelldrift, 1938: A/S Nordpolhotellet stiftet 1946: innredet som funksjonærmesse med funksjonærboliger i 2. etasje 1956–57: omfattende modernisering, ny liggende kledning og vinduer uten inndeling. Sentralvarme og WC. Kjøkkentilbygg vest. 1965–66: TFDS gjør forsøk på hotelldrift i sommersesongen 1966: Nordpolhotellet tas i bruk som overnatting for besøkende og forskere 1998: Istandsetting og ominnredning, nye bad, eksteriøret tilbakeføres 2010–14: Diverse istandsetting, ny utvendig kledning
DAGENS BRUK	Hotell, overnatting for forskere, besøkende mv.
BESKRIVELSE	Trehus i to etasjer med uinnredet loft, grunnflate ca. 160 m ² . Fundamentert på støpt ringmur. Halvvalmet tak tekket med papp og bemalt skilt «Nordpolhotellet». Tilbakeført med stående vekselpanel, smårutete vinduer, fire murte piper etc. Interiøret er modernisert med hotellrom og bad, men hovedstrukturen er langt på vei beholdt, med opprinnelig trapp og flere bevarte elementer. Peisestua har brystningspanel og peis fra 2. driftsperiode.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Bygningen var gruvebyens største mannskapsbrakke i 1. driftsperiode, men ble tatt i bruk som hotell før 2. verdenskrig. Opprinnelig hovedform, grunnmur, bærende konstruksjoner, trapp og dels innvendig planstruktur er bevart fra byggeåret. Fasadene er tilbakeført om lag som i 1. driftsperiode. Peisestua har historiske kvaliteter og noe bevart innredning og møblering fra 1. og 2. driftsperiode. Bygningen har en halvoffentlig funksjon og ligger sentralt i leiren. Tross redusert autentisitet har bygningen svært høy verneverdi.</p> <p>Eksteriøret bør bevares uten vesentlige endringer. Ved framtidig modernisering bør ytterligere inngrep i eldre konstruksjoner og materialer unngås. Eldre interiørelementer i peisestue og trapperom har særlig høy verdi.</p>

20 GULT HUS	
ANNEN BETEGNELSE	Formannsmesse, funksjonærmesse, Engans hus, forskningsstasjonen
ASKELOADEN-ID	158820-84
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	arkitekt Jens L.P. Flor, Ålesund
OPPRINNELIG BRUK	funksjonærmesse i 1. etasje, hybler for funksjonærer i 2. etasje
OMBYGGING OG ENDRINGER	1954–56: ominnredet til bolig for to familier 1957: modernisering, ny kledning og vinduer, innlagt sentralvarme og WC 1968–81: forskningsstasjon Norsk Polarinstitutt, ombygging, observasjonsplattform over tak 1990-åra: innredet til fire boliger for Kings Bays ansatte, nye koblede vinduer 2006: utskifting av vinduer, ny pipe, oppgradering med to nye bad mm. 2012: ny taktekking, utbedring/vindtetting vinduer, nymurt pipe
DAGENS BRUK	4 stk. boliger for Kings Bays ansatte
BESKRIVELSE	Trehus i halvannen etasje med kaldt råloft. Vegger av reisverk fylt med prefabrikkerte elementer/lemmer, opprinnelig støpt ringmur. Saltak med to oppløft og ei murt pipe over tak. To opprinnelige bislag med henholdsvis saltak og pulttak. Eksteriøret har liggende kledning fra 2. driftsperiode, nyere koblede vinduer. Interiøret er ombygget og modernisert i flere omganger.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Gult, Blått og Hvitt hus danner et helhetlig miljø av karakteristiske elementhus fra 1. driftsperiode, tegnet av arkitekt Flor. Husene ble modernisert i 2. driftsperiode. Begge driftsfaser representerer viktig historie i husets og Ny-Ålesunds historie. Gult hus er senere bygget om, som forskningsstasjon og bolig. Opprinnelig hovedform er intakt. Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer, men vinduene kan tilbakeføres i samsvar med utseendet i 2. driftsperiode. Modernisering kan skje relativt fritt innendørs, men ytterligere inngrep i opprinnelige konstruksjoner og materialer bør unngås. Tidstypiske finérdører og andre materialer fra 2. driftsperiode bør bevares.

21 HVITT HUS	
ANNEN BETEGNELSE	Vintersjefbolig (1919), driftsbestyrerbolig (1927), bestyrerboligen, Grimsmo, «Hønsehuset» og andre kallenavn som bolig for Kings Bays ansatte i nyere tid
ASKELOADEN-ID	158820-90
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	Arkitekt Jens L.P. Flor, Ålesund
OPPRINNELIG BRUK	bolig for driftslederen i Kings Bay (til 1964)
OMBYGGING OG ENDRINGER	1957–58: modernisering vann/avløp, sentralvarme 1959: Nye vinduer og ny liggende kledning, innvendig modernisering 1988–89: modernisering, nye vinduer med isolerglass 2007: innlagt fjernvarme 2010/-11: innvendig modernisering, ny inngangsdør nord 2023–25: refundamentering, istandsetting og ominnredning
DAGENS BRUK	Boliger Kings Bay AS' ansatte, tre leiligheter (arbeid pågår)
BESKRIVELSE	Trehus i halvannen etasje med kaldt loft, elementbygg på støpt ringmur. Saltak tekket med papp. To opprinnelige bislag med pulttak. Grunnflate ca. 75 m ² . Liggende kledning fra sent i 2. driftsperiode, nyere vinduer. Interiøret er ombygget og modernisert, men mange opprinnelige materialer og detaljer er bevart, som trapp, pipestokk, «husmannsovn» og tre små vinduer med beslag.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN	<p>Hvitt, Blått og Gult hus danner et helhetlig miljø av karakteristiske elementhus fra 1. driftsperiode, tegnet av arkitekt Flor. Husene ble modernisert i 2. driftsperiode (Hvitt i 1957–58), men hovedform og flere elementer fra 1919 er bevart. Huset danner en fin sammenheng med dukkestua fra 1951, et unikt kulturminne som forteller om da det var barnefamilier i gruvebyen. Både 1. og 2. driftsperiode representerer viktig historie i husets og Ny-Ålesunds historie og bør bevares. Eksteriøret bør bevares/restaureres slik det ble utført i 1959.</p> <p>Modernisering kan skje innendørs, men større inngrep i opprinnelige konstruksjoner og materialer bør unngås. Opprinnelig trapp, bærevegger, husmannsovn/pipe, parkett (nyere) og tre opprinnelige vinduer har særlig høy verdi, likeså eldre materialer som er bevart under nyere kledninger. Potensial for noe avdekking/tilbakeføring av utvalgte interiører, som stue og trapperom.</p>
RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	

22 MEXICO	
ANNEN BETEGNELSE	Mexiko, Meksiko, New Mexico / Ny Mexico, Cambridge
ASKELOADEN-ID	158820-86
BYGGEÅR	1945, Ny Mexico 1949
ARKITEKT	«Svenskebrakke», elementbygg, leverandør ukjent
OPPRINNELIG BRUK	boligbrakke med tomannsrom for arbeidere fram til 1964
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949: tilbygg mot øst, Ny Mexico 1957–58: installert vann/WC 1960-tallet: brukt av britiske forskere, fra 1972 forskere fra Cambridge 1960-tallet: riving av to bislag, fasade malt lys grønn 2004: interiøret ble strippet 2008: modernisering og istandsetting, ombygging til nye leiligheter med bad
DAGENS BRUK	Boliger for Kings Bays ansatte og Kartverket
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje, prefabrikkert lembrakke. Opprinnelig brakke er fundamentert på treputer, tilbygget står dels på en gjenbrukt støpt ringmur fra 1919. Uisolert bindingsverk/lemmer med tosidig kledning. Saltak med frittstående W-takstoler, uinnredet råloft, takpapp. Fasadene har opprinnelig lektepanel og tofags koblete vinduer. Innadslående inngangsdør typisk for 2. driftsperiode. Interiøret ble ombygget i 2008, med noe endret planløsning og nyere kledninger på vegger, gulv og himling. Nye baderom og varevinduer.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Svenskebrakkene fra 1945 er historisk og arkitektonisk viktige innslag i bybildet. Eksteriøret er lite endret siden byggeåret og har svært høy verneverdi. Opprinnelig bærekonstruksjon, fundamenter, vinduer/beslag, lektepanel mv., med variasjoner i de to byggefasene, er svært viktig å bevare.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Innvendig modernisering er utført, bygningen er ferdig utviklet. Eventuelle endringer av nye materialer kan utføres innenfor dagens konsept, med midtkorridor, men ytterligere inngrep i opprinnelige konstruksjoner og materialer bør unngås. Ved neste oppmaling bør fargene korrigeres i samsvar med fargeplanen for Ny-Ålesund. Uro i fundamentene med fare for følgeskader i bygningskonstruksjonen, kan medføre at refundamentering til stabil grunn/fjell må vurderes i framtida.</p>

23 BLÅTT HUS	
ANNEN BETEGNELSE	Gruvekontoret/Grubekontoret, Kontoret, Posthus (i tilbygg)
ASKELOADEN-ID	158820-85
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	arkitekt Jens L.P. Flor, Ålesund
OPPRINNELIG BRUK	kontor for Kings Bay AS' gruvededelse 1919–65
OMBYGGING OG ENDRINGER	1945: seksmannsbrakke nr. 8 flyttet og oppført som tilbygg, postkontor ca. 1961: modernisering, WC og sentralvarme, ny liggende kledning og vinduer 1989–90: modernisering, nye koblete vinduer, 1991: Alfred Wegener Institute 2014: takarbeid, utbedring råteskader og ny papp ca. 2000: renovering bad/WC
DAGENS BRUK	Forskning, forlegning og kontorer. Utleid til Alfred Wegener Institute og Institut Polaire Francais Paul Emile Victor (AWIPEV).
BESKRIVELSE	Trehus i halvannen etasje med råloft Vegger av reisverk fylt med prefabrikkerte elementer/lemmer, opprinnelig støpt ringmur. Grunnflate ca. 140 m ² . Saltak med to oppløft og to murte piper. Opprinnelig bislag mot sør. Énetasjes tilbygg i øst er en tilflyttet seksmannsbrakke fra 1918. Alle fasader er kledd med liggende kledning fra sent i 2. driftsperiode, nyere vinduer. Alle tak tekket med papp. Interiøret er modernisert i flere omganger, opprinnelig trapp er bevart. Tilbygget brakke har platekledd interiør fra 2. driftsperiode.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN	<p>Blått, Gult og Hvitt hus danner et helhetlig miljø av karakteristiske elementhus fra 1. driftsperiode, tegnet av arkitekt Flor. Blått hus ble modernisert sent i 2. driftsperiode, med ny liggende kledning og nye vinduer. Tilflyttet brakke fra 1918 ble brukt som postkontor på 1950-tallet. Begge driftsfaser representerer viktig historie i de to husenes og Ny-Ålesunds historie, og skal bevares.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Modernisering kan skje innendørs, men ytterligere inngrep i opprinnelige/eldre materialer bør unngås. Opprinnelig trapp, piper, bærevegger, loft med to opprinnelige vinduer samt den tilflyttete seksmannsbrakka (lemkonstruksjon fra 1918) har særlig høy verneverdi, likeså eldre materialer som er bevart under nyere kledninger.</p>
RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	

24 SYKEHUSET	
ANNEN BETEGNELSE	Scootergarasjen, Skutergarasjen
ASKELADDEN-ID	158820-88
BYGGEÅR	1945
ARKITEKT	Ukjent, elementbygg, svenskebrakke
OPPRINNELIG BRUK	Sykehus med tannlegekontor og legebolig
OMBYGGING OG ENDRINGER	Ca. 1946: tilbygg gang/do mot nord 1956–57: bad/WC installert. 1964: sykehusbruk opphørte 1984: skutergarasje og lager, riving av tre tilbygg/bislag, ny port øst 2005: omtekking av tak, ny papp 2017: ombygging til boliger, refundamentert på stålpeler, etterisolering mv.
DAGENS BRUK	12 utleieboliger med egne bad
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje, grunnflate ca. 7,5 x 28,8 meter. Prefabrikkert lembrakke med opprinnelig lektepanel og koblete vinduer. Saltak med frittstående W-takstoler, uinnredet loft, takpapp. Refundamentert på stålpeler i 2017, nytt skjørt, støpt ringmur fra 1919 er bevart under huset. Nye inngangsdører i gavl. Opprinnelig hovedstruktur med gjennomgående midtkorridor og rominndeling er i hovedsak bevart. Nye badrom og innvendige varevinduer.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Svenskebrakkene fra 1945 er historisk og arkitektonisk viktige innslag i bybildet. Eksteriøret er lite endret siden byggeåret og har svært høy verneverdi. Opprinnelig bærekonstruksjon, vinduer/beslag, lektepanel mv. er bevart. Interiøret er betydelig modernisert og endret i flere omganger, men konseptet med gjennomgående midtkorridor og dels romstruktur er bevart.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Opprinnelig kledning og vinduer har særlig høy verdi. Innvendig modernisering er utført, bygningen er ferdig utviklet. Eventuelle endringer av nye materialer kan utføres innenfor dagens konsept, med gjennomgående midtkorridor, men ytterligere inngrep i opprinnelige konstruksjoner og materialer bør unngås.</p>

28 SAMFUNNSHUSET	
ANNEN BETEGNELSE	Forsamlingshuset, Samfunnshuset, Kinosalen, Ny-Messa (kart 1954)
ASKELOADEN-ID	158820-74
BYGGEÅR	1945
ARKITEKT	Ukjent
OPPRINNELIG BRUK	Forsamlingshus, kinosal, bibliotek mm.
OMBYGGING OG ENDRINGER	Ca. 1960: kafé etablert 1962: ombygget og modernisert, kinosalen fikk tilbygg og påbygg 1985: utskifting til isolerglassvinduer, muligens riving bislag øst 1998: ombygging idrettssal med dusj og garderobe, nye bislag, stålplater tak 2012–13: nye isolerglassvinduer, reparasjon yttervegg og fundamenter 2017: utbedring av tak, delvis tilbakeføring til papptekking
DAGENS BRUK	Idrettshall, garderober, kontor. Åtte hybler med felles bad/WC for utleie.
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med loft, prefabrikkert lembrakke med lang hovedfløy og tverrfløy mot vest. Uisolert bindingsverk/lemmer med tosidig kledning. Fasadene har dels opprinnelig lektepanel og nyere isolerglassvinduer med opprinnelig format. Fundamentert på treputer. Saltak med frittstående W-takstoler, nyere platetekking som imiterer taktegl. Salen ble i 1962 tilbygget mot vest og påbygget i høyden med skjevt røstet saltak, sperretak. Interiøret er ombygget, modernisert og etterisolert. Samlet grunnflate ca. 455 m ² .
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Svenskebrakkene fra 1945 er historisk og arkitektonisk viktige innslag i bybildet. Endringer utført i 2. driftsperiode har kulturhistorisk verdi. Den opprinnelige svenskebrakka er synlig i fasaden, tross senere til-/påbygging, noe endret vindusplassering og nye bislag. Interiøret er ombygget og modernisert i flere omganger, men konseptet med midtkorridor og hybler i nordre del og forsamlingsssal i søndre del er bevart. Noe eldre panel er bevart.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Opprinnelig lektepanel har særlig høy verdi. Taket bør på sikt tilbakeføres til papptekking. Bygningen er ferdig utviklet. Eventuell modernisering og endringer av nye materialer (etter 1963) kan utføres innenfor dagens konsept, men ytterligere inngrep i opprinnelige/eldre konstruksjoner og (skjulte) materialer bør unngås.</p>

32 MUSEET	
ANNEN BETEGNELSE	Lager no. 3/III, Butikken, proviantlager
ASKELOADEN-ID	158820-62
BYGGEÅR	1917 (midtre del) og 1919
ARKITEKT	ukjent
OPPRINNELIG BRUK	Proviantlager
OMBYGGING OG ENDRINGER	1919: tilbygg oppført i hver ende, butikk i nordre del, ny dør nord ca. 1920 1988: Ny-Ålesund by- og gruvemuseum 1. etasje, noe modernisering 1991: informasjonssenter i nordre del, nye skillevegger med toaletter 2008: ny utstilling i informasjonssenteret i 1. etasje nordre del 2014: istandsetting/fornyng av vegger og bjelkelag, innvendig restaurering 2016: ny utstilling i museet i søndre del av 1. etasje og loft, rømningstrapp
DAGENS BRUK	Museum og informasjonssenter. Gjenstandslager på loftet.
BESKRIVELSE	Trehus i halvannen etasje med saltak, grunnflate ca. 250 m ² . Midtre del er fundamentert på støpte pilarer/treputer, tilbyggene har støpt ringmur. Vegger av bindingsverk med tosidig kledning. Flere opprinnelige dører og vinduer. Saltak med sperrekonstruksjon, teknet med papp. To murte piper. Innvendig er mange opprinnelige vegger, materialer og noe fast innredning bevart, blant annet to butikkdisker og to jernovner. Loftet har synlige konstruksjoner.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN	Museet er en av de eldste og mest intakte bygningene fra 1. driftsperiode, med opprinnelig hovedform, kledning og flere eldre vinduer og dører.
RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Bygningen har hatt en viktig funksjon som lager og butikk i hele gruvetida. Interiøret i 1. etasje er noe endret, men opprinnelig preg er bevart, med panel, pipestokker, to jernovner, trapp og to butikkdisker. Loftet er svært lite endret. Eksteriør og interiør har svært høy verneverdi og skal bevares uten vesentlige endringer. Større inngrep i opprinnelige materialer skal unngås. Bruken som museum og informasjonssenter er godt egnet, med loftet som et kaldt rom med eksponerte konstruksjoner og porter i gavlveggene. Fornyng av utstillinger og forsiktig modernisering kan utføres innenfor dagens rammer.

33 MELLAGERET	
ANNEN BETEGNELSE	Lager II / Lager no. 2 (1919–27), Lager IV (1945/1960), Proviantlager
ASKELADDEN-ID	158820-53
BYGGEÅR	1919
ARKITEKT	Ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Proviantlager til 1964
OMBYGGING OG ENDRINGER	1935: tilbygget skur mot nord, fiskeristasjon, lageret brukes som saltskur 1992–93: Istandsetting, etterisolering, toalettilbygg. Mellageret kafé åpner.
DAGENS BRUK	Kafé og forsamlingslokale. Loftet er et kaldt lager.
BESKRIVELSE	Trehus i 1 ½ etasje, fundamentert på støpt ringmur. Grunnflate 8x12 meter. Vegger av tungt bindingsverk med tosidig kledning. Utvendig lektepanel og opprinnelige smårutete vinduer, noen få er fornyet. Lagerport i gavl til loft med rester etter løfteanordning. Saltak av prefabrikkerte lemmer, teknet med papp og tradisjonelle lekter. Takoverdekket inngangsparti med skyveporter. Stor tretram på opprinnelige betongpilarer, senere utvidet mot øst på trepeler. Vegger i 1. etasje ble innvendig etterisolert/panelt i 1992, det er satt inn varevinduer, bygget innvendig vindfang, bardisk og tilbygg med toaletter mot nord. Loftet er bevart som et kaldt lager. I begge etasjer er opprinnelige gulv og bærende konstruksjoner bevart og eksponert, alt av umalt treverk.
KATEGORI	2 mindre endringspotensial (sommerbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Mellageret er et av de best bevarte lagerbyggene fra 1. driftsperiode. Eksteriør og interiør er svært intakt. Opprinnelige betongfundamenter, bærende konstruksjoner i vegger, gulv og tak, kledning, vinduer med profiler og beslag anno 1919, skyveport mv. er bevart. Endringer ved innredning til kafé er begrenset, interiørets særpreg er langt på vei beholdt. Loftet er ikke endret.</p> <p>Fasadeutforming, opprinnelige konstruksjoner og detaljer har svært høy verneverdi. Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Eventuell modernisering bør gjøres innenfor dagens konsept, ytterligere inngrep i opprinnelige materialer bør unngås. Loftet er svært interessant, både som historisk dokumentasjon og i kraft av sine opplevelsesmessige kvaliteter. Vegger og takkonstruksjon med lemmer er sjelden og må bevares utildekket.</p>

34 POSTEN	
ANNEN BETEGNELSE	Bibliotek
ASKELADDEN-ID	158820-77
BYGGEÅR	mellom 1921 og 1925 i leiren (muligens flyttet fra gruveområdet)
ARKITEKT	ikke kjent
OPPRINNELIG BRUK	Bibliotek (fram til 1945)
OMBYGGING OG ENDRINGER	1946–58: postkontor sesongåpent om sommeren, skolestue om vinteren 1958–63: familiebolig, innvendig modernisering, nytt vindu øst Etter 1963: sporadisk brukt til postkortutslag 1982: innvendig modernisering, fjernet skillevegg i kontor 1993–2001: offisielt postkontor, ny innredning og ekspedisjon 2014: innvendig oppmaling
DAGENS BRUK	Delvis åpen for turister i sommersesongen, postmuseum.
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med bislag. Fundamentert på trepeler, skjult bak skjørt. Vegger av bindingsverk med tosidig kledning. Opprinnelige vinduer og listverk med rik detaljering. To saltak tekket med papp, pipe av rød tegl. Interiøret er modernisert med malte plater på vegger og himling, flere eldre detaljer er bevart. Nyere postkontorinnredning, med postbokser og ekspedisjon.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Hovedform og eksteriør er svært intakt, med opprinnelig kledning, eldre vinduer og pipe fra tida som bibliotek. Interiøret bærer preg av modernisering som familiebolig i 2. driftsperiode, og senere som postkontor. Funksjonen som postkontor gir huset en viss symbolverdi, med stor betydning for turismen. Eksteriøret skal bevares uten endringer, med postskilt, men fargebruken bør korrigeres. Rominndeling og platekledning fra 2. driftsperiode bør beholdes, likeså karakteristisk innredning, blant annet innebygde postbokser. Museal bruk knyttet til posthuset videreføres, rammer for besøk/åpenhet må avklares.

36 KULLPRAMNAUSTET	
ANNEN BETEGNELSE	Dobbelt båtnaust ved Thiisbukta
ASKELADDEN-ID	158820-47
BYGGEÅR	Kullpram fra 1918, overbygg 1949, senere tilbygg
ARKITEKT	Ingen
OPPRINNELIG BRUK	Båtnaust, kullpram opprinnelig brukt til transport mellom land og båter.
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949: Kullprammen fikk overbygg og ble tatt i bruk som båtnaust. 1950-åra: Nytt naust oppført mot sør, lite tilbygget rom mot øst.
DAGENS BRUK	Båtnaust, lager
BESKRIVELSE	Det største naustet er bygget av en gammel kullpram, som utgjør vegger og gulv med synlige spanter. Prammen er supplert med øvre gavlvegger og saltak tekket med papp. Det er ikke lagt bordgulv over bjelkene, kun løse plater. Et frittstående naust er oppført inntil kullprammens sørside, dette har en enkel konstruksjon av bindingsverk med utvendig stående bordkledning. Opprinnelig jordgulv, saltak av sperrekonstruksjon tekket plastbelagte stålplater. Begge naust har doble porter i gavlvegg mot fjorden, og enkelte små vinduer. Øst for kullprammen er et tilbygget rom av bindingsverk med bordvegger og pulttak tekket med papp. Det har egen inngangsdør og vindu (som mangler).
KATEGORI	1 bevares uendret
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>Båtnaustene illustrerer funksjonsmangfoldet i gruvebyen og er viktige å bevare. Bygningskomplekset er svært intakt, beliggenhet og utforming illustrerer opprinnelig funksjon som båtnaust. Gjenbruk av den eldre kullprammen gir anlegget ekstra høy verneverdi, dette er interessant både som unik dokumentasjon av en kullpram fra 1918, og som uttrykk for hvordan materielle ressurser ble gjenbrukt i gruvebyen. Svært opprinnelig eksteriør og interiør. Et par vinduer og ei fyllingsdør er gjenbruk av eldre bygningsdeler.</p> <p>Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Tilbakeføring av manglende vindusramme mot øst og endret takteking på søndre naust kan vurderes. Eksisterende bruk som naust/lager opprettholdes. Lite endringsbehov.</p>

38 VARMESTUA	
ANNEN BETEGNELSE	Gruvestue
ASKELOADEN-ID	158820-214
BYGGEÅR	Antatt 1920–21
ARKITEKT	Ingen
OPPRINNELIG BRUK	Varmestue for gruvearbeidere ved Josefinegruva, luftetårn ved siden av
OMBYGGING OG ENDRINGER	2004: istandsetting, jordisolasjon ble fjernet fra veggene
DAGENS BRUK	Ingen bruk, kulturminne/museumshus
BESKRIVELSE	Varmestua er en enkel trekonstruksjon, som er bygget inntil ei luftesjakt. Stuebygningen er i én etasje, utvendig mål ca. 2,3 x 3,2 meter. Veggene i stua består av jordgravde stendere med liggende bordkledning på begge sider. Taket er flatt og tekket med papp og jord/grus oppå. Stua består av ett rom med bordgulv, labankdør og et lite vindu. Det er bevart enkel innredning, med trebenk og jernovn. Noe løsøre og diverse spader er hensatt utenfor. Luftesjakta er en frittstående trekonstruksjon som står ved siden av.
KATEGORI	1 bevares uendret (museumsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Varmestua er et unikt kulturminne, som viser gruvearbeidernes enkle kår i 1. driftsperiode. Bygningen skal bevares uten endringer. Det bør kun utføres forfallsforsinkende vedlikehold og forsiktig istandsetting. Målet er å bevare bygningens hovedform, konstruksjon, materialer, vindu, detaljer og gjenværende innredning, ovn og løsøre, slik at fortellingen om varmestua blir bevart for ettertida. Luftesjakta som står inntil stua, er en viktig del av den historiske helheten og bør vedlikeholdes på samme måte. Varmestua kan besøkes og oppleves utenfra, men ferdsel inne bør begrenses, siden konstruksjonen er sårbar og gulvbordene har råteskader. Økt besøk innendørs vil belaste konstruksjonen og begrense levetida til materialene.

44 GAMLE KRAFTSTASJONEN	
ANNEN BETEGNELSE	Ny kraftstasjon (omtalt som dette i 1945 og senere)
ASKELADDEN-ID	158820-219
BYGGEÅR	1927–28 (Babcock & Wilcox kjele), nytt overbygg 1949, ny kraftstasjon 1957
ARKITEKT	Ukjent
OPPRINNELIG BRUK	kraftstasjon
OMBYGGING OG ENDRINGER	1941: bombet av tyskerne 1945: nytt provisorisk overbygg av tre 1948/-49: storbrann, ny betongbygning, gjenbruk av gammel fyrkjele og pipe 1957: ny kraftstasjon oppført som tilbygg mot sør, Steinmüller-kjele 1965: bruken opphørte, kraftstasjonen ble flyttet til mekanisk verksted 1989–90: Innredning av Nansenlaboratoriet, Norsk Polarinstitut 2023: Kraftstasjonen får status som automatisk fredet
DAGENS BRUK	Dels tom. Lager for Norsk Polarinstitut, Kings Bay m.fl. Nansenlaboratoriet.
BESKRIVELSE	Dagens kompleks består av tre byggetrinn med samlet grunnflate ca. 900 m ² . 1928: fyrkjele/pipe og én vegg, 1949: overbygg/nybygg, 1957: ny kraftstasjon. Bygningene har bærende konstruksjoner av armert betong og stål. Industrielt preg, mange bevarte detaljer, som fyrkjeler, vinduer, porter og terrazzogulv. Det er bevart teknisk utstyr fra 1928 og 1957, trolig også fra årene imellom.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	Av kraftstasjonen fra 1928 er den teglmurte kullsiloen, fyrkjelen og pipa bevart, trolig også betongvegg mot vest. Dette er integrert i en betongbygning fra 1949. Etter avklaring med Riksantikvaren skal hele anlegget behandles som fredet, inklusive stasjonen som ble tilbygget i 1957. Fyrkjeler og ulike tekniske installasjoner fra både 1928 og moderniseringene i 2. driftsperiode har svært høy industrihistorisk verdi. Eksteriøret samt fyrkjeler, kullsilø, piper og fast/løst teknisk utstyr bør bevares uten vesentlige endringer, likeså støpte bygningskonstruksjoner, terrazzogulv, vinduer mv. fra 1949/1957. Rom uten teknisk innredning har stort potensial for ny bruk, modernisering og endring. Bygninger og teknisk utstyr bør dokumenteres og verneverdier avklares, som grunnlag for prosjektering av ny bruk, kombinert med et teknisk museum.

54 SÆTRA	
ANNEN BETEGNELSE	Setra, familiebolig
ASKELADDEN-ID	158820-81
BYGGEÅR	Ca. 1917–19 i gruveområdet, flyttet til leiren 1958
ARKITEKT	Ukjent
OPPRINNELIG BRUK	Stigerkontor ved gruva Sofie 1
OMBYGGING OG ENDRINGER	Før 1948: trolig flyttet til gruva Ester II, stigerkontor og spisebrakke 2. driftsperiode: modernisert innvendig, familiebolig i gruveområdet 1958: flyttet til leiren, modernisering, ny liggende kledning, familiebolig 1963: bruk opphørte, bygningen sto lenge tom 1992: istandsetting fasade, ny dør i nordre bislag
DAGENS BRUK	Velferden i Ny-Ålesund, lager av klær og ski (smørerom)
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje, grunnflate ca. 5 x 12 meter, tre hovedrom. To bislag/dører på langvegg. Bygningen er fundamentert på treklosser. Vegger av bindingsverk med tosidig kledning. Opprinnelig stående faspanel er eksponert på del av østveggen, for øvrig har fasadene liggende kledning fra 2. driftsperiode slått utenpå opprinnelig panel. Tofags vinduer á tre ruter, dels opprinnelige/eldre med fine profiler og beslag. Saltak teknet med papp. Interiøret er bevart som i 2. driftsperiode, med tidstypisk innredning. Ikke tilknyttet vann/avløp.
KATEGORI	2 mindre endringspotensial (sommerbruk)

**VERNEHENSYN
RETNINGSLINJER FOR
BRUK OG ENDRING**

Bygningen har lang historie i Ny-Ålesund, først som stigerkontor i gruveområdet og senere familiebolig. Eksteriør og interiør er svært godt bevart fra gruvetida. Fasadene har bevart panel og vindustyper fra byggeåret og senere modernisering. Tidstypisk interiør fra 1950-tallet med malte huntonittplater på vegger og himling, kjøkkeninnredning og skap i soverom.

Begge driftsperioder representerer viktig historie i husets og Ny-Ålesunds historie. Eksteriøret skal bevares uten vesentlige endringer. Interiøret skal bevares med eksisterende rominndeling, materialbruk, vinduer, detaljer og innredning fra 2. driftsperiode. Potensial for enkel sommerbruk eller museum. Forsiktige tiltak for å tilrettelegge for ny bruk kan vurderes, men ytterligere inngrep i eldre konstruksjoner, materialer og innredning bør unngås.

77 LONDON 4	
ANNEN BETEGNELSE	Ny London, London-husene
ASKELOADEN-ID	158820-61
BYGGEÅR	Oppført 1912 på Blomstrandhalvøya, flyttet til leiren 1949–50
ARKITEKT	Ikke kjent, opprinnelig hus oppført av The Northern Exploration Co. Ltd.
OPPRINNELIG BRUK	Bolighus ved marmorbruddet, her: familiebolig for stigere og formenn
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949–50: flytting, ombygging og modernisering som familiebolig 1959–60: bygging av mellombygg/utedo 1990: etterisolering av tak, tekking med korrugerte stålplater 2015: refundamentering, utbedring råteskader i gulv/vegg 2017: restaurering, innvendig oppmaling og bygging av bad
DAGENS BRUK	Helårsbolig for Kings Bays ansatte (én boenhet)
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med innredet loft. Grunnflate ca. 35 m ² , fundamentert på svillramme og trepakninger. Yttervegger av bindingsverk med tosidig kledning. Saltak med nyere korrugerte stålplater, pipe av rød tegl. Eksteriør og interiør er preget av gjenoppføringen i 1950 og innredning som familiebolig. Eldre lektepanel, vinduer og deler av tidstypisk interiør fra 2. driftsperiode er bevart. En del nyere materialer og overflater, nytt bad bygget som et rom i rommet.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial – helårsbruk
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>De fire London-husene utgjør et kulturmiljø av svært høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. London 4 er relativt intakt og gir fortsatt et inntrykk av boforholdene for familier til formenn og stigere i Ny-Ålesund på 1950-tallet.</p> <p>Eksteriøret skal bevares med minst mulig endringer. Taktekkingen bør på sikt tilbakeføres til papp. Både gjenbrukte konstruksjoner fra 1912 og endringer fra gjenoppføringen i leiren i 2. driftsperiode har svært høy verdi og skal bevares. Dette omfatter blant annet vinduer, kledning, pipe, planløsning, kjøkkenskap og materialer fra før 1963. Huset er modernisert og egnet som helårsbolig.</p>

78 LONDON 3	
ANNEN BETEGNELSE	Ny London, London-husene
ASKELOADEN-ID	158820-60
BYGGEÅR	Oppført 1912 på Blomstrandhalvøya, flyttet til leiren 1949–50
ARKITEKT	Ikke kjent, opprinnelig hus oppført av The Northern Exploration Co. Ltd.
OPPRINNELIG BRUK	Bolighus ved marmorbruddet, her: familiebolig for stigere og formenn
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949–50: flytting, ombygging og modernisering som familiebolig 1959–60: bygging av mellombygg/utedo 1990: etterisolering av tak, tekking med korrugerte stålplater 2015: refundamentering, utbedring råteskader i gulv/vegg 2016: restaurering og bygging av bad
DAGENS BRUK	Forskning, forlegning og kontor. Utleid til University of Groningen sommerstid.
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med innredet loft. Grunnflate ca. 35 m ² , fundamentert på svillramme og trepakninger. Yttervegger av bindingsverk med tosidig kledning. Saltak med nyere korrugerte stålplater, pipe av rød tegl. Eksteriør og interiør er preget av gjenoppføringen i 1950 og innredning som familiebolig. Eldre lektepanel, vinduer og deler av tidstypisk interiør fra 2. driftsperiode er bevart. En del nyere materialer og overflater, nytt bad bygget som et rom i rommet.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial – helårsbruk
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>De fire London-husene utgjør et kulturmiljø av svært høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. London 3 er relativt intakt og gir fortsatt et inntrykk av boforholdene for familier til formenn og stigere i Ny-Ålesund på 1950-tallet.</p> <p>Eksteriøret skal bevares med minst mulig endringer. Taktekkingen bør på sikt tilbakeføres til papp. Både gjenbrukte konstruksjoner fra 1912 og endringer fra gjenoppføringen i leiren i 2. driftsperiode har svært høy verdi og skal bevares. Dette omfatter blant annet vinduer, kledning, pipe, planløsning, kjøkkenskap og materialer fra før 1963. Huset er modernisert og egnet som helårsbolig.</p>

79 LONDON 2	
ANNEN BETEGNELSE	Ny London, London-husene
ASKELADDEN-ID	158820-58
BYGGEÅR	Oppført 1912 på Blomstrandhalvøya, flyttet hit 1949–50
ARKITEKT	Ikke kjent, opprinnelig hus oppført av The Northern Exploration Co. Ltd.
OPPRINNELIG BRUK	Bolighus ved marmorbruddet, her: familiebolig for stigere og formenn
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949–50: flytting, ombygging og modernisering som familiebolig 1959–60: bygging av mellombygg/utedo 1990: etterisolering av tak, tekking med korrugerte stålplater 2013–14: Omfattende restaurering og istandsetting, refundamentering
DAGENS BRUK	Forskning, forlegning og kontor. Utleid til University of Groningen sommerstid.
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med tørkeloft og soverom på loftet. Grunnflate ca. 35 m ² , fundamentert på svillramme og trepakninger. Yttervegger av bindingsverk med tosidig kledning. Saltak tekket med nyere korrugerte stålplater. Pipe av rød tegl. Eksteriør og interiør er preget av gjenoppføring i 1950 og innredning som familiebolig. Eldre lektepanel, vinduer og tidstypisk interiør fra 2. driftsperiode er bevart, fornyet malt platekledning, ådrete dører, skap mv.
KATEGORI	2 mindre endringspotensial (sommerbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	De fire London-husene utgjør et kulturmiljø av svært høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. London 2 er det mest intakte huset, som dokumenterer boforholdene for familier til formenn og stigere i Ny-Ålesund på 1950-tallet. Eksteriøret skal bevares med minst mulig endringer. Taktekkingen bør på sikt tilbakeføres til papp. London 2 skal bevares mest mulig uendret som eksempel på et London-hus med opprinnelig planløsning, uten bad. Både gjenbrukte konstruksjoner fra 1912 og endringer fra gjenoppføringen i leiren i 2. driftsperiode har svært høy verdi og skal bevares. Dette omfatter blant annet vinduer, kledning, fast innredning, ovn, pipe, dører, karmen og skap med dekorativ ådring. Huset bør fortsatt være i bruk som sommerbolig.

80 LONDON 1	
ANNEN BETEGNELSE	Ny London, London-husene
ASKELADDEN-ID	158820-57
BYGGEÅR	Oppført 1912 på Blomstrandhalvøya, flyttet hit 1949–50
ARKITEKT	Ikke kjent, opprinnelig hus oppført av The Northern Exploration Co. Ltd.
OPPRINNELIG BRUK	Bolighus ved marmorbruddet, her: familiebolig for stigere og formenn
OMBYGGING OG ENDRINGER	1949–50: flytting, ombygging og modernisering som familiebolig 1959–60: bygging av mellombygg/utedo 1990: etterisolering av tak, tekking med korrugerte stålplater 2008/2012: refundamentering, utbedring råteskader gulv/vegg, nytt bad
DAGENS BRUK	Bolig for Kings Bays ansatte (én boenhet)
BESKRIVELSE	Trehus i én etasje med innredet loft. Grunnflate ca. 35 m ² , fundamentert på svillramme og trepakninger. Yttervegger av bindingsverk med tosidig kledning. Saltak med nyere korrugerte stålplater, pipe av rød tegl. Eksteriør og interiør er preget av gjenoppføringen i 1950 og innredning som familiebolig. Eldre lektepanel, vinduer og deler av tidstypisk interiør fra 2. driftsperiode er bevart. En del nyere materialer og overflater, nytt bad bygget som et rom i rommet.
KATEGORI	3 betydelig endringspotensial (helårsbruk)
	
VERNEHENSYN RETNINGSLINJER FOR BRUK OG ENDRING	<p>De fire London-husene utgjør et kulturmiljø av svært høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. London 1 er relativt intakt og gir fortsatt et inntrykk av boforholdene for familier til formenn og stigere i Ny-Ålesund på 1950-tallet.</p> <p>Eksteriøret skal bevares med minst mulig endringer. Taktekkingen bør på sikt tilbakeføres til papp. Både gjenbrukte konstruksjoner fra 1912 og endringer fra gjenoppføringen i leiren i 2. driftsperiode har svært høy verdi og skal bevares. Dette omfatter blant annet vinduer, kledning, pipe, planløsning, kjøkkenskap og materialer fra før 1963. Huset er modernisert og egnet som helårsbolig.</p>

Kilder

I tillegg til disse generelle kildene er kilder og rapporter knyttet til enkeltbygninger oppgitt i del 5 katalog.

Skriftlige kilder

- Arkiplan A/S v/ark. O.G. Øverdahl og Arne R. Reinertsen v/P.K. Haarberg: Rapport om Ny-Ålesunds brukbarhet som forsyningsbase for oljeleting, 1973.
- Arlov, Thor B., hovedred: «Store Norske 75 år». Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S, eget forlag, Longyearbyen 1991.
- Arlov, Thor B.: «Svalbards historie», rev. 2. utgave. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2003.
- Berg, Christian og Egil Wahl: «Verne og bruksplan for Ny-Ålesund.» Diplomoppgave NTH 1982.
- Brekke, Asgeir Mølmen: «Da forskninga inntok Ny-Ålesund». Polarboken 2019–2020. Norsk Polarklubb, Oslo 2020.
- Brox, Jan A.: «Nordpolhotellet Spitsbergen – Svalbard». Troms Line News, årgang 2 nr. 5, 18.05.1990.
- Brønne, Jon: Svalbard. «Ny-Ålesund. Farge- og bygningsarkeologiske undersøkelser av seks fredete hus, og revidering av fargeplanen fra 2004.» Vel Bevert! Rapport nr. 14/2023.
- Brønne, Jon, Hans Olaf Aanensen og Tore Drange: «Gamle trehus – historikk, reparasjon, vedlikehold». Gyldendal Norsk Forlag AS 2011.
- Gøthesen, Håkon: «Gamle vinduer. Historikk, restaurering og vedlikehold». Gøthesen forlag, Oslo 2012.
- Hanoa, Rolf: «Kings Bay Kull Comp. A/S 1917–1992». Chr. Schibsteds Forlag A/S 1993
- Hanoa, Rolf: «Kings Bay på Svalbard 1916–2022». Fagbokforlaget, Bergen 2016.
- Hauan, Marit Anne og Per Kyrre Reymert, red.: «Ny-Ålesund – fortellinger fra gruveliv på Svalbard». Tromsø Museums Skrifter XXIX 2002.
- Hoel, Adolf: «SVALBARD – Svalbards historie 1596–1965», bind II. Sverre Kildahls Boktrykkeri, Oslo 1966.
- Holm, Kari: «Longyearbyen – Svalbard. Historisk veiviser». Kari Holm Forlag, 3. utgave 2006.
- Kristiansen, Viggo Bjarne: «Telenor – mellom satellitter og fangststasjoner på Svalbard». Norsk Telemuseum 2005.
- Reymert, Per Kyrre: «Radiostasjonen i Ny-Ålesund 1917–1984». Kings Bay AS 2022.
- Reymert, Per Kyrre: «Ny-Ålesund. Verdens nordligste gruveby». Sysselmannen på Svalbard, 2016.
- Rossnes, Gustav: «Norsk overvintringsfangst på Svalbard 1895–1940». Norsk Polarinstitutt meddelelser nr. 127, Oslo 1993.
- Sysselmannen på Svalbard: «Kulturminneplan for Svalbard 2000–2010». Rapportserie nr. 2/2000.

Sysselmannen på Svalbard: «Kulturminneplan for Svalbard 2013–2023». Rapportserie nr. 1/2013.

Sysselmannen på Svalbard v/Siri Hoem og Kings Bay AS v/Bodil Paulsen: «Ny-Ålesund. Forvaltningsplan for de fredete bygningene i tettstedet». Sysselmannen, rapport 2/2008.

Torstein Ramberg AS: Registreringer til arealplan for Ny-Ålesund 1998, oppdrag Kings Bay AS.

Arkiver

Kings Bay AS' arkiv og lagrete mapper (digitalt og fysisk arkiv)

Riksantikvarens og Sysselmesterens arkiv er i noen grad benyttet.

Statsarkivet i Tromsø (inkl. Norsk Bergindustriarkiv, Bergmesteren for Svalbard før 1950)

Nettsteder

digitaltmuseum.no (fotosamlinger)

nasjonalbiblioteket.no (fotosamlingen)

Norsk Polarinstitut: npolar.no (fotosamlingen)

riksantikvaren.no (fotosamlingen)

svalbardmuseum.no (fotosamlingen)

Riksantikvarens informasjon om kulturminner – internett: www.riksantikvaren.no, se publikasjoner/informasjonsblader

SINTEF: forskningsprosjekt klimaendring og konsekvens for kulturminner: [PCCH-Arctic - SINTEF](#)

Muntlige kilder og faglig utveksling

Barr, Susan

Herrmann, Martin, kulturminnehåndverker, prosjektansatt Kings Bay AS

Markson, Erki, kulturminnehåndverker Svalbard museum

Reymert, Per Kyrre

Illustrasjoner bakside, ovenfra:

Postkort fra Ny-Ålesund, før 1940. Til høyre Lager III/butikken (nå nr. 32 Museet). Foto: ukjent, Svalbard museum, SVF 24939 (beskåret)

Hyttebyen med fire av seksmannsbrakkene oppført i 1918, fotografert i 1935. Foto: ukjent, Svalbard museum, SVF 18005 (beskåret)

Ny-Ålesund i dag, med fredete hus fra 1. og 2. driftsperiode, i forgrunnen nr. 34 Posten og nr. 3 Green Harbour. Foto: Siri Hoem, 2024

